

ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μικρασιατική καταστροφή ή Kurtulus Savaşı; (Πόλεμος της Ανεξαρτησίας) : Η αποτύπωση των γεγονότων της περιόδου 1919-1922 στα ελληνικά και τα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της Γ' Λυκείου.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΛΕΣΑΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Αθήνα, 2025

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Περίληψη	σ. 4
- Εισαγωγή	σ. 8
- Έθνος – Εθνική ταυτότητα και ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων	σ. 10
- Η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας της Γ΄ Λυκείου στην Ελλάδα	σ. 16
- Η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας της Γ΄ Λυκείου στην Τουρκία	σ. 18
- Πόσο εθνοκεντρικά είναι τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της Γ΄ Λυκείου στην Ελλάδα και την Τουρκία;	σ. 22
- Η Σμύρνη ως αντεστραμμένη εικόνα / αποβίβαση ή εισβολή του Ελληνικού στρατού;	σ. 24
- Οι μάχες, οι αριθμοί, οι ηγέτες και η ανάδειξη στιγμών ηρωικών	σ. 33
- Οι λεκτικές όψεις του θυμικού I	σ. 36
- Ο ρόλος του ξένου παράγοντα και οι συνθήκες Σεβρών και Λωζάννης	σ. 38
- Οι λεκτικές όψεις του θυμικού II: Πόντος	σ. 42
- Διμερείς Ελληνοτουρκικές σχέσεις	σ. 46
- Είναι εύκολη υπόθεση η συγγραφή της Ιστορίας μακριά από εθνοκεντρικά πρότυπα;	σ. 47
- Επηρεάζονται οι κοινωνίες των δύο χωρών από τον εθνοκεντρισμό των σχολικών εγχειριδίων;	σ. 53
- Συμπεράσματα	σ. 57
- Βιβλιογραφία	σ. 63
- Παράρτημα (Μετάφραση τουρκικού εγχειριδίου)	σ. 69-127

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χάρη Αθανασιάδη για τον δικό του μοναδικό τρόπο μεταλαμπάδευσης της γνώσης αλλά και την ικανότητα του να διεγείρει το ενδιαφέρον των φοιτητών για ιστορικά θέματα καθώς και θέματα Δημόσιας Ιστορίας. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τις κόρες μου, Ευτέρπη και Ιωάννα, που με ενθάρρυναν να αφιερώσω χρόνο στο μεταπτυχιακό μου, τον φίλο και δάσκαλο μου στα Τουρκικά Kamil Yildiz που με βοήθησε στη μετάφραση των αποσπασμάτων του τουρκικού εγχειριδίου ιστορίας της τελευταίας τάξης του Λυκείου *Inkılâp tarihî ve Atatürkçülük* και τον Αλέξανδρο Λάμπρου για την επιμέλεια της μετάφρασης. Θα ήθελα τέλος να αφιερώσω τη μεταπτυχιακή μου εργασία στη μνήμη του αγαπημένου μου συντρόφου ζωής, του Κώστα Καλεσάκη.

Περίληψη

Συνιστά κοινό τόπο η διαπίστωση πως τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας πέραν του γνωστικού τους ρόλου, της παράθεσης γεγονότων και της σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν, αποτελούν και προνομιακό πεδίο ανίχνευσης των αναπαραστάσεων του εθνικού «εαυτού» και των εθνικών «άλλων», αποτυπώνοντας παραστατικότητα το βαθμό εθνοκεντρισμού του κάθε σχολικού συστήματος.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά το κατά πόσον τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της τελευταίας τάξης του Λυκείου στην Ελλάδα και την Τουρκία, υπηρετούν αυτή την εθνοκεντρική αντίληψη ειδικώς σε ό,τι αφορά στα γεγονότα της περιόδου 1919-1922. Πέραν αυτού, γίνονται αναφορές σε προσπάθειες που έγιναν στο παρελθόν - και στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας - για συγγραφή της Ιστορίας από κοινού, στο εάν και κατά πόσον μπορεί να γίνουν αποδεκτές από τις κοινωνίες των δύο χωρών και την Ακαδημαϊκή κοινότητα βελτιωτικές αλλαγές στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας με βάση τη μέχρι σήμερα εμπειρία στην Ελλάδα και την Τουρκία και εάν τέλος ο όποιος εθνοκεντρικός χαρακτήρας των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας συνεχίζει να επηρεάζει την εικόνα που έχουν οι πολίτες των δύο χωρών για τον «εθνικό εαυτό» και τον «εθνικό άλλο».

Για τη διερεύνηση του θέματος χρησιμοποιήθηκαν τα διδασκόμενα στη Γ' Λυκείου εγχειρίδια «Η ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου» και «Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας» και το διδασκόμενο στη 12^η τάξη (αντίστοιχη της Γ' Λυκείου) τουρκικό εγχειρίδιο Ιστορίας «İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük» («Ιστορία της Επανάστασης και του Κεμαλισμού»).

Βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι πως στο τουρκικό εγχειρίδιο Ιστορίας η αποτύπωση των γεγονότων της συγκεκριμένης περιόδου, στα οποία αφιερώνονται πολλές σελίδες υπό τον τίτλο «Εθνικός Αγώνας», είναι σαφέστατα και ακραία εθνοκεντρική, ενώ στα αντίστοιχα ελληνικά εγχειρίδια, όπου οι αναφορές είναι κατά πολύ συνοπτικότερες, ο σχετικά διευρυμένος ορίζοντας υπό τον οποίο αντιμετωπίζονται τα γεγονότα της ίδιας περιόδου, δεν έχει τη δυναμική που απαιτείται ώστε να αλλάξουν τη διάκριση μεταξύ του «εθνικού μας εαυτού» και του «εθνικού (Τούρκου) άλλου». Και αυτό γιατί η έμφαση δίνεται κυρίως στη διατήρηση

της γνώσης και της μνήμης των γεγονότων όχι ως μιας οδυνηρής – έστω - ήττας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο της περιόδου αλλά ως τραύματος με τη μορφή της Μικρασιατικής καταστροφής.

Σε ό,τι αφορά στο ενδεχόμενο συγγραφής σχολικών εγχειριδίων ιστορίας μακριά από εθνοκεντρικά πρότυπα συμπεραίνεται πως συνεχίζει να είναι μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση καθώς η παρουσίαση των γεγονότων όπως ακριβώς έγιναν παραμένει σε μεγάλο βαθμό ένα ανολοκλήρωτο, ατελές ιδανικό. Το παρηγορητικό πάντως συμπέρασμα είναι πως παρά τον εθνοκεντρικό χαρακτήρα των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας, η πρόσληψη του «άλλου» στην Ελλάδα και την Τουρκία δείχνει να μην επηρεάζεται τόσο όσο ενδεχομένως στο παρελθόν. Οι απαντήσεις στο ερώτημα εάν υπάρχει εχθρότητα μεταξύ των δυο λαών, αλλά και ερωτήματα που αφορούν στο πώς βλέπει ο Έλληνας τον Τούρκο πολίτη και αντίστροφα, όπως αποτυπώνονται σε δημοσιευμένες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα και την Τουρκία, καταδεικνύουν την ύπαρξη «εύφορου» εδάφους σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη του «άλλου» και στις δυο χώρες.

Abstract

It is commonly acknowledged that beyond their cognitive role, the citation of facts, and the connection between past and present, history school textbooks are also an advantageous field for detecting the representations of the “national self” and the “national others” - reflecting vividly the degree of ethnocentrism of each school system.

The present thesis aims at identifying to what extent the History textbooks of the last grade of the Lyceum in Greece and Turkey, serve the ethnocentric perception of things, especially focusing on the events of the period 1919-1922. In addition to the above we also touch upon efforts made in the past in the context of bilateral relations between Greece and Turkey to jointly write History, and to what extent - from the experience to date in Greece and Turkey - the societies and academic communities of the two countries can accept improvements in history textbooks. Finally, we examine whether the ethnocentric character of the school history textbooks – if proven to be or remain ethnocentric - continues to influence the image that the citizens of the two countries have of the "national self" and the "national other".

To tackle these questions, the Greek textbooks "History of the Modern and Contemporary World" and "Themes of Modern Greek History" taught in the 3rd grade of Lyceum and the Turkish History textbook «İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük» («History of the Revolution and Kemalism») taught in the 12th grade (corresponding to the 3rd grade of the Greek Lyceum) were used.

The main conclusion of the research is that in the Turkish History textbook, the representation of the 1919–1922 events, which is covered at lengths under the title "National Struggle", is clearly and extremely ethnocentric. In the respective Greek textbooks, where references to the events are much more concise, the slightly broadened horizon under which the events of the period in question are viewed does not have the power required to change the distinction between "our national self" and the "national (Turkish) other". This is because emphasis is mainly placed on preserving the knowledge and memory of the events not as a painful defeat in the

Greek - Turkish war of the period but as a trauma in the form of the Asia Minor catastrophe.

With respect to the possibility of writing history textbooks beyond ethnocentric standards, it is concluded that it continues to be an extremely difficult task as presentation of the events exactly as they happened remains to a large extent an unfulfilled, imperfect ideal.

However, the consoling conclusion is that despite the ethnocentric nature of the mentioned History textbooks, the perception of the "other" in Greece and Turkey seems not to be affected as much as it has probably been in the past. Responses to the question of whether there is hostility between the people of the two countries and to questions having to do with the perception of Greeks by Turks and the opposite, as reflected in surveys published in Greece and Turkey, demonstrate the existence of "fertile" ground in terms of the perception of the "other" in the two countries.

Εισαγωγή

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία με τίτλο **Μικρασιατική καταστροφή ή Kurtuluş Savaşı; (Πόλεμος της Ανεξαρτησίας) - Η αποτύπωση των γεγονότων της περιόδου 1919-1922 στα ελληνικά και τα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της Γ' Λυκείου** θα διερευνήσουμε το κατά πόσον υπηρετούν την εθνοκεντρική αντίληψη των πραγμάτων τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της τελευταίας τάξης της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Τουρκία και την Ελλάδα, αναλύοντας το «λόγο» που χρησιμοποιούν για την παρουσίαση του «εθνικού εαυτού» και του «εθνικού άλλου» ειδικώς σε ό,τι αφορά στα γεγονότα της περιόδου 1919-1922 που οδήγησαν στην ήττα της Ελλάδας και τη Μικρασιατική καταστροφή σύμφωνα με τα δικά μας βιβλία ιστορίας και στον (νικηφόρο) Πόλεμο της Ανεξαρτησίας για τα τουρκικά. Θα αναφερθούμε επίσης σε προσπάθειες, στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας, για συγγραφή της Ιστορίας από κοινού, στο αν και κατά πόσον μπορεί να γίνουν αποδεκτές από τις κοινωνίες των δύο χωρών και την Ακαδημαϊκή κοινότητα βελτιωτικές αλλαγές στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας με βάση τη μέχρι σήμερα εμπειρία στην Ελλάδα και την Τουρκία και εάν τέλος ο όποιος εθνοκεντρικός χαρακτήρας των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας συνεχίζει να επηρεάζει την εικόνα που έχουν οι πολίτες των δύο χωρών για τον «εθνικό εαυτό» και τον «εθνικό άλλο».

Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας:

- **Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα των Ιωάννη Κολιόπουλου, Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, Ευάνθη Χατζηβασιλείου, Θεόδωρου Νημά και Χάριτος Σχολινάκη-Χελιώτη** που διδάσκεται στην Γ' τάξη του Γενικού Λυκείου και την Δ' τάξη του Εσπερινού Λυκείου Γενικής Παιδείας
- **Θέματα Νεοελληνικής ιστορίας των Γιώργου Μαργαρίτη, Αγαθοκλή Αζέλη, Νικολάου Ανδριώτη και Θεοχάρη Δετοράκη**, που διδάσκεται στη Γ' τάξη του Γενικού Λυκείου (θεωρητική κατεύθυνση)

- ο το τουρκικό βιβλίο ιστορίας *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap tarihi ve Atatürkçülük* των **Akif Çevik, Gül Koç και Koray Şerbetçi** το οποίο μέχρι πρότινος διδάσκονταν και στις τρεις βαθμίδες της 12χρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης στην Τουρκία¹ αλλά μετά τις μεταρρυθμίσεις του τέως Υπουργού Παιδείας κ. Ziya Selçuk (2018-2021) οι οποίες πλέον υλοποιούνται, διδάσκεται υποχρεωτικά μόνον στην τελευταία τάξη όλων των τύπων Λυκείου (12^η τάξη του εκπαιδευτικού συστήματος της Τουρκίας)².
- ο το τουρκικό σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας *Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi* (Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία) των **Emrullah Alemdar και Savaş Keleş**, το οποίο διδάσκεται στην 12^η και τελευταία τάξη δύο εκ των τεσσάρων συνολικά τύπων Λυκείου - στη μία περίπτωση ως υποχρεωτικό μάθημα και στην άλλη ως μάθημα επιλογής. Στην ύλη του συγκεκριμένου εγχειριδίου, στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω, δεν εντοπίσαμε αναφορές στα γεγονότα της εξεταζόμενης στην παρούσα εργασία περιόδου.

Πριν προχωρήσουμε στη διερεύνηση του θέματος αλλά και στα επιμέρους ζητήματα που τίθενται στην παρούσα εργασία και στα οποία θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε, θεωρούμε αναγκαία την αναφορά:

- ο σε εννοιολογικούς προσδιορισμούς των όρων υπό το πρίσμα των οποίων αναλύεται ο εκφερόμενος στα αναφερόμενα εγχειρίδια ιστορίας «λόγος»
- ο στη λειτουργία και το ρόλο των σχολικών εγχειριδίων γενικώς και των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας ειδικώς και
- ο σε μια όσο γίνεται συνοπτικότερη παρουσίαση του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και των θέσεων και των επιδιωκόμενων στόχων της διδασκαλίας της Ιστορίας στην Ελλάδα και την Τουρκία.

¹Ε. Φιλιππίδου, *Ιστορία του τουρκικού εκπαιδευτικού συστήματος και απόψεις των πανεπιστημιακών για τη διδασκαλία της ιστορίας – ιδεολογία και κριτική*, διδακτορική διατριβή, ΕΚΠΑ, Αθήνα 2014, σ.233

²<https://derstarih.com/yeni-egitim-sisteminde-tarih-dersi/> & <https://drive.google.com/file/d/1FcaCFiVFTc8xndCFDt23QwKx16d93syq/view>

Έθνος – εθνική ταυτότητα και ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων

Εκκινώντας από τον ορισμό του Μπένεντικτ Άντερσον περί έθνους³ θα μπορούσαμε να επαναλάβουμε πως «Έθνος» είναι «μια ανθρώπινη κοινότητα που φαντάζεται τον εαυτό της ως πολιτική κοινότητα εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη» άρα μια φαντασιακή κοινότητα της οποίας τα μέλη μολονότι δεν γνωρίζονται «έχουν την αίσθηση του συνανήκειν». Προϋπόθεση όμως γι' αυτήν την αίσθηση του συνανήκειν είναι η ύπαρξη μιας ήδη δομημένης εθνικής ταυτότητας, μιας πολιτικής διαδικασίας η οποία δομήθηκε από κράτη και εθνικιστικά κινήματα την περίοδο της νεωτερικότητας, βασιζόμενη σε προϋπάρχοντα και διαμορφούμενα σε βάθος αιώνων πολιτισμικά και πολιτικά υλικά με στόχο την ενίσχυση της εσωτερικής τους ενότητας. Αυτή η εθνική ταυτότητα νοηματοδοτώντας εκ νέου υπαρκτά πολιτισμικά χαρακτηριστικά πρόσφερε μια νέα βάση κοινωνικής συνοχής.

Παρά τις επιμέρους ερμηνείες του εθνικού φαινομένου, στις σύγχρονες προσεγγίσεις η έννοια του έθνους γίνεται αντιληπτή ως ιστορικό φαινόμενο το οποίο στη σημερινή του μορφή «αποτελεί προϊόν και αποτέλεσμα της εθνικιστικής επιταγής: «ένα έθνος, ένα κράτος»»⁴ και σε αυτό το πλαίσιο το όμαιμον, το ομόγλωσσον και το ομόθρησκον καθώς και οι κοινές παραδόσεις χρησιμοποιήθηκαν για να εδραιώσουν την εθνική ταυτότητα, όπως γίνεται σήμερα αντιληπτή. Στη χώρα μας, επί παραδείγματι, όταν κατά τον 19^ο αιώνα αναδύθηκε η νέα στην ιστορία πολιτική οντότητα του έθνους κράτους και συστάθηκε το νεοελληνικό κράτος, εισήχθησαν νόμοι και αναπτύχθηκαν ιδεολογικοί μηχανισμοί χάρις στους οποίους η «ελλαδική Βαβυλωνία» όπως χαρακτηρίζεται⁵ μετασηματίστηκε σε ένα ομοιογενές ως επί το πλείστον ελληνικό έθνος. Με αυτό τον τρόπο παγιώθηκαν οι έννοιες και το περιεχόμενο της εθνικής ταυτότητας και της εθνικής συλλογικής συνείδησης. Μιας εθνικής ταυτότητας που έλκει την καταγωγή της από την Αρχαία Ελλάδα, βασίζεται σε έναν συλλογικό ιστό υφασμένο πάνω σε αυτή την κοινή καταγωγή αλλά και την

³Μπ. Άντερσον, *Φαντασιακές Κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του Εθνικισμού*, μτφρ. Π. Χαντζαρούλα, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1997, σ. 6

⁴Ε. Αβδελά, *Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: εμείς και οι άλλοι* στο Α. Φραγκουδάκη, Θ. Δραγώνα κ.ά, *Τι είν' η πατρίδα μας; - Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 33.

⁵Χρ. Κουλούρη, *Εθνική Ταυτότητα και Ιδιότητα του Πολίτη στη σύγχρονη Ελλάδα*, Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 104, Ιαν.-Μάρτιος 2009, σελ.9

ιστορία και τις παραδόσεις, μιας ταυτότητας υπέρτερης των ατομικών ταυτοτήτων⁶ δεδομένου ότι αποτελεί προϊόν συνένωσης της πολιτικής με την πολιτισμική ταυτότητα, μπολιασμένες αμφότερες από το σχεδόν μεταφυσικό συναίσθημα και νόημα του έθνους.

Στην κατεύθυνση όμως της παραγωγής, της διαμόρφωσης και της διατήρησης της εθνικής ταυτότητας, μείζονος σημασίας είναι το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα καθώς η συγκρότηση του έθνους δεν ολοκληρώνεται αυτόματα με τη δημιουργία του, αλλά απαιτεί συνεχή «εθνική διαπαιδαγώγηση». Συνεπώς, το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα και τα εργαλεία που χρησιμοποιεί, τα σχολικά εγχειρίδια δηλαδή, για το περιεχόμενο των οποίων υπεύθυνο είναι το ίδιο, χρησιμοποιούνται για την παραγωγή μορφών υποκειμενικότητας, μορφών στις οποίες ηγεμονεύει η εθνική ταυτότητα.

Όπως γράφει η Έφη Αβδελά⁷ «τα πολιτισμικά κριτήρια, τα κριτήρια δηλαδή με τα οποία ορίζεται το έθνος και τα οποία θεωρούνται κοινά, προσδιορίζουν τον συμβολικό και φυσικό χώρο του έθνους». Οπότε ό,τι είναι έξω από αυτόν τον φυσικό χώρο αντιμετωπίζεται ως διαφορετικό και συχνά απορριπτέο και αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως τα έθνη προσδιορίζονται ιστορικά «μέσα από τις διαφορές τους και σε σύγκριση με άλλα έθνη», άρα ετεροπροσδιορίζονται αενάως προκειμένου να επιτυγχάνεται η εξίσου αέναη αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, τα σχολικά εγχειρίδια, δηλαδή τα «μέσα διδασκαλίας και μάθησης που έχουν τη μορφή βιβλίου και χρησιμοποιούνται από τον μαθητή ενός σχολείου αφού υποστούν επιτυχώς τη διαδικασία έγκρισης από το Υπουργείο Παιδείας»⁸ δεδομένου του ρόλου και του στόχου που επιτελούν στη διδασκαλία και τη μάθηση αποτελούν συχνότατα αντικείμενα ανάλυσης και αξιολόγησης όχι μόνο ως προς τη γνωσιακή, μαθησιακή και διδακτική τους λειτουργία αλλά και ως προς την ιδεολογική τους λειτουργία. Και αυτό διότι εκτός από τη γνώση επιμέρους

⁶ Π. Θεοδωρίδης, *Προσωπική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα και ιδιότητα του πολίτη*, στο περιοδικό *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχος 5-6/2001, σελ. 60

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/view/544> (PDF)

⁷ Ο.π, Ε. Αβδελά, σ.33

⁸ Α. Καψάλης, Δ. Χαραλάμπους, *Σχολικά εγχειρίδια: θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2008, σ. 113

επιστημονικών πεδίων, που προσφέρουν στους μαθητές συγκεκριμένης τάξης μιας συγκεκριμένης εκπαιδευτικής βαθμίδας εντός του πλαισίου ενός καθορισμένου από το Υπουργείο Παιδείας προγράμματος σπουδών, έχουν ταυτόχρονα και μια λειτουργία βαθύτατα πολιτική. Μια πολιτική λειτουργία που απορρέει από το γεγονός ότι το σχολείο υπηρετεί το κάθε φορά ισχύον κοινωνικό και πολιτικό σύστημα με το οποίο είναι ευθέως συνδεδεμένο, αποτελώντας παράλληλα τον κατ'εξοχήν χώρο και θεσμό διαμόρφωσης της υποκειμενικότητας του ατόμου.⁹ Αυτό σημαίνει ότι το σχολικό εγχειρίδιο, δεν περιορίζεται στο γνωστικό του ρόλο και την παράθεση γεγονότων αλλά παίρνει και τη μορφή πολιτικού προϊόντος που προβάλλει και αναπαράγει τον «κυρίαρχο λόγο» που διαμορφώνεται από το ισχύον κάθε φορά κοινωνικοπολιτικό σύστημα επηρεάζοντας με την προθετικότητα προσανατολισμού¹⁰ τις διαμορφούμενες συνειδήσεις των εκπαιδευομένων. Συνιστά δηλαδή προνομιακό πεδίο «ανίχνευσης των αναπαραστάσεων του εθνικού «εαυτού» και των εθνικών «άλλων», αποτυπώνοντας με αυτό τον τρόπο παραστατικότητα το βαθμό εθνοκεντρισμού του κάθε σχολικού συστήματος.¹¹ Ειδικώς δε για την Ελλάδα, όπως αναφέρει η Χριστίνα Κουλούρη, το κράτος, με τον ακραία συγκεντρωτικό χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος, ασκεί απόλυτο ιδεολογικό έλεγχο στη γνώση και την κοινωνικοποίηση των πολιτών¹² καθώς το σχολικό βιβλίο αποτελεί κρατικό μονοπώλιο¹³.

Και αν τα παραπάνω ισχύουν για τα σχολικά εγχειρίδια γενικώς, πώς θα μπορούσαν να μην ισχύουν για τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας ειδικώς, λαμβάνοντας υπόψη πως αυτό που υπηρετεί η Ιστορία ως μάθημα δεν είναι μόνο η γνώση και η σύνδεση παρελθόντος και παρόντος αλλά και η «συγκρότηση των συλλογικών αξιών» και η διαμόρφωση αυτού που αποκαλούμε «επίσημη κοινωνική μνήμη».¹⁴ Όπως

⁹Χ. Ρέππας, *Για το Ενιαίο Διαθεματικό Πλαίσιο Σπουδών* στο: Χ. Κάτσικας, Κ.Θεριανός *Νέα Αναλυτικά Προγράμματα και βιβλία στο σχολείο*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2007, σ.17

¹⁰Κ. Μπονίδης, Ε. Χοντολίδου, *Έρευνα Σχολικών Εγχειριδίων από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης-το παράδειγμα της Ελλάδας* στο Μ.Βάμβουκα, Α.Χουρδάκη (επιμ) *Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και την Ευρώπη-Τάσεις και προοπτικές*, Πρακτικά Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σ.204-205 & 211-213

¹¹Ο.π. Έ. Αβδελά, σ.35

¹²Χρ. Κουλούρη, *Η μάχη των σχολικών εγχειριδίων*, Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ.125, σ.95, Αθήνα, 2002

¹³Χρ. Κουλούρη, *Φανατισμός, δογματισμός, συγκρότηση ταυτότητας- Μια προσέγγιση στο λόγο των σχολικών εγχειριδίων*, Μνήμων, τ. 18^{ος}, Αθήνα, 1996 σ. 145

¹⁴Δ. Μαυροσκούφης, *Οι κυρίαρχες ιδεολογικές επιρροές στην ελληνική εκπαίδευση: το παράδειγμα της σχολικής ιστορίας*, Παιδαγωγική Επιθεώρηση, τεύχος 26, Αθήνα 1997, σ.41

γράφει ο Χ. Αθανασιάδης¹⁵ «η σχολική ιστορία γράφεται συνήθως από εκπαιδευτικούς με ιστορικές σπουδές» που παρακολουθούν τις προόδους της ιστοριογραφίας. Μιας ιστοριογραφίας όμως «που είναι αναγκασμένη να προσαρμόζεται στα κρατικά αναλυτικά προγράμματα, τα οποία τείνουν να αποτυπώνουν αν όχι την επίσημη κρατική ιδεολογία, οπωσδήποτε τις κυρίαρχες παραδοχές μιας κοινωνίας για το παρελθόν της».

Αυτή η ιδεολογική «προσαρμογή» τεκμαίρεται και από τα συμπεράσματα της διδακτορικής έρευνας του Π. Σκυθιώτη¹⁶, όπου αναφέρεται ότι

[...] ο μετασχηματισμός των ιδεολογικών κατευθύνσεων των ελληνικών σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας της περιόδου 1967-2022 δια μέσου του μετασχηματισμού των ερμηνευτικών τους σχημάτων για την Ιστορία του 20ού αιώνα μπορεί να μάς αφηγηθεί με έναν έμμεσο τρόπο την ιστορία της περιόδου 1967-2022 δια μέσου των ιστοριογραφικών και ιδεολογικών επιλογών που εκφράζονται σε κάθε περίοδο και βρίσκονται σε συνάρτηση με το ιστορικό-κοινωνικό συγκείμενο και τον συσχετισμό δύναμης των παραγόντων επιρροής της.

Το ίδιο όμως ισχύει και στην Τουρκία - μια που η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο τη μελέτη σχολικών εγχειριδίων ιστορίας της Ελλάδας και της Τουρκίας - όπως προκύπτει από τα συμπεράσματα έρευνας του Eray Alaca που δημοσιεύθηκε στο International OnLine Journal of Educational Sciences ISSN: 1309-2707¹⁷. Σύμφωνα με την αναφερόμενη έρευνα, τα εγχειρίδια ιστορίας από την ίδρυση του σύγχρονου Τουρκικού κράτους «διαμορφώνονταν και άλλαζαν από τις πολιτικές δυνάμεις που βρίσκονταν κάθε φορά στην εξουσία και τη δική τους πρόσληψη της ιστορίας», ανεξάρτητα εάν επρόκειτο για μοναδικές κρατικές εκδόσεις ή για πολλαπλά βιβλία που εκδίδονταν και από το κράτος και από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους. Τα εγχειρίδια δε στη γείτονα παρέμεναν ίδια μόνον στην περίπτωση που κρίνονταν συμβατά με την ιδεολογία της εκάστοτε εξουσίας και αυτή η προσέγγιση ίσχυε όχι μόνο για τις πολιτικές αλλά και τις στρατιωτικές κυβερνήσεις της Τουρκίας. Σύμφωνα με την περιοδολόγηση του Alaca, τα πρώτα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας

¹⁵Χ. Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία - Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σ.33-34

¹⁶Π. Σκυθιώτης, *Πώς καταγράφηκε ο 20ός αιώνας στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας από την χούντα (1967) μέχρι σήμερα (2022): ερμηνευτικά σχήματα, ιδεολογικές κατευθύνσεις και ο μετασχηματισμός τους*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Φλώρινα 2023

¹⁷Ε. Alaca, *Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme*, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Giresun/Türkiye στο https://www.academia.edu/44210495/CUMHUR%C4%B0YET_D%C3%96NEM%C4%B0_L%C4%B0SE_TAR%C4%B0H_DERS_K%C4%B0TAPLARI_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_DE%C4%9EEERLEND%C4%B0RME?email_work_card=reading-history

της Τουρκικής δημοκρατίας, μετά τη διάλυση του οθωμανικού κράτους, γράφτηκαν κατόπιν εντολής του Atatürk και χρησιμοποιούνταν ως μοναδικά βιβλία ενώ μετά το θάνατό του γράφτηκαν καινούρια εγχειρίδια διαπνεόμενα από τον Ανθρωπισμό τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως το 1951. Διαπνεόμενα από την ίδια αντίληψη ήταν τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας για πολλά χρόνια εξαιρουμένου του 1976 που με την έλευση του Εθνικιστικού μετώπου στην εξουσία, όπως γράφει ο Alaca, συμπεριλήφθηκαν στο πρόγραμμα σπουδών και εγχειρίδια ιστορίας χαρακτηριζόμενα από την τουρκο-ισλαμική νοοτροπία, ενώ από το 1993 ως το 2017 τα σχολικά βιβλία ιστορίας γράφονταν και εκδίδονταν τόσο από το υπουργείο Παιδείας όσο και από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους, βασισμένα πλέον στην τούρκο-ισλαμική σύνθεση και τον Κεμαλισμό.

Με βάση τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη πως το σχολείο είναι από τους βασικούς θεσμούς που συμβάλλουν στη διαμόρφωση συλλογικών ταυτοτήτων και στάσεων συμπεριλαμβάνοντας στους θεμελιακούς του στόχους την καλλιέργεια της φιλοπατρίας και της εθνικής ταυτότητας στους αυριανούς πολίτες¹⁸ εύλογα συμπεραίνουμε πως τα σχολικά βιβλία ιστορίας ειδικώς αποτελούν τον κατ' εξοχήν προνομιακό τόπο για να διερευνήσουμε την ύπαρξη ή το βαθμό ύπαρξης εθνοκεντρικού χαρακτήρα.¹⁹

Να διερευνήσουμε δηλαδή το κατά πόσον στη σχολική Ιστορία οι γνώσεις επιλέγονται με κριτήριο το βαθμό συμβολής τους στην καλλιέργεια εθνικής συνείδησης, στην ενδυνάμωση της εθνικής ενότητας²⁰, στη διαμόρφωση και διατήρηση εθνικής ταυτότητας και την αντιπαράθεση αυτής της ταυτότητας με την ταυτότητα και την εικόνα του «άλλου», λαμβάνοντας υπόψη πως η διαμορφούμενη και προβαλλόμενη στο περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων εικόνα και η ταυτότητα του «άλλου» επηρεάζει βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα τη συνεργασία και τη συνύπαρξη των λαών και δη των γειτονικών²¹. Και αυτό γιατί οι έννοιες του έθνους, της εθνικής συνείδησης, της εθνικής ταυτότητας, του εθνικού εαυτού και του εθνικού άλλου που μορφοποιήθηκαν σε μια συγκεκριμένη ιστορική

¹⁸Ό.π., Ε.Αβδελά, , σ. 28

¹⁹Ό.π., Ε.Αβδελά, σ. 36

²⁰ Ό.π., Ε.Αβδελά, σ.40 και Ό.π., Δ.Μαυροσκούφης, σ. 40

²¹Π. Ξωχέλλης, *Η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων. Προβλήματα και διαπιστώσεις. Σχολικά εγχειρίδια Βαλκανικών χωρών.*: Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 9-10.

περίοδο την εποχή της νεωτερικότητας καθόρισαν ως εθνοκεντρικό και τον χαρακτήρα της Ιστοριογραφίας κατά τη συγκρότηση της ως επιστήμης αλλά και μετά.

Στο πλαίσιο αυτό, η «δική μας» εθνική ιστορία, εστιάζοντας τις περισσότερες φορές στις εμπόλεμες περιόδους και λιγότερο στις ειρηνικές, αντιπαρατίθεται με την ιστορία του εχθρικού «άλλου», που στη δική μας περίπτωση είναι, κατά παράδοση, η Τουρκία, μολονότι το αμυντικό δόγμα της χώρας μας μέχρι τουλάχιστον την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, συνοψίζονταν στον «από Βορρά»²² και όχι σε κάποιον «εξ Ανατολών» κίνδυνο. Μιλώντας γενικότερα πάντως και όχι αποκλειστικά για την ελληνική περίπτωση αυτό που διαπιστώνεται είναι πως κατά την αναφορά σε εμπόλεμες περιόδους, οι «δικές μας» ενέργειες αποτυπώνονται με τρόπο νομιμοποιητικό - ακόμα και εάν πρόκειται για ακρότητες και βαρβαρότητες - την ίδια ώρα που οι ενέργειες των «άλλων» απονομιμοποιούνται. Μια τέτοια προσέγγιση είναι σαφές πως υπηρετεί την κυρίαρχη ιδεολογία κάθε έθνους-κράτους αλλά και τη στόχευση της ανάδειξης του έθνους σε απόλυτη και υπερβατική αξία και σε αντικείμενο λατρείας.

Σήμερα βεβαίως, όπως γράφει ο Χάρης Αθανασιάδης, η επιστήμη της Ιστορίας ξεπερνά σταδιακά τον εθνοκεντρισμό της διευρύνοντας τις μέριμνες της και ανασυνθέτοντας σφαιρικά τις κοινωνίες του παρελθόντος, χωρίς όμως να παύει να διαμορφώνει ταυτότητες και δη εθνικές²³. Μια τέτοια κατεύθυνση *σφαιρικής ανασύνθεσης* κατά τη συγγραφή σχολικών βιβλίων ιστορίας προτείνεται εξάλλου και από την UNESCO στην έκδοση της με τίτλο «Οδηγός για συγγραφείς σχολικών βιβλίων ιστορίας: σε μια κοινή πορεία: νέες προσεγγίσεις για τη συγγραφή εγχειριδίων ιστορίας στην Ευρώπη και στον Αραβικό και Ισλαμικό Κόσμο - Η περίπτωση της Μεσογείου»²⁴, στην οποία, αφού αναγνωρίζεται η δυσκολία του εγχειρήματος, αναφέρεται πως:

²²Μ. Κούμας, *Το πρόβλημα της ελληνικής ασφάλειας και ο ΟΗΕ στο Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962-Νέες Ερευνητικές Προσεγγίσεις*, Κ.Μπότσιου-Γ.Σακκάς (επιμ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, <https://core.ac.uk/download/pdf/49285129.pdf> σ.36

²³Χ. Αθανασιάδης, *Ιστορική κουλτούρα και ταυτότητα*, εφημερίδα Documento (14/4/2022) <https://www.documentonews.gr/article/xaris-athanasiadis-istoriki-koyltoyra-kai-ethniki-taytotita/>

²⁴*Guidebook for history textbooks authors: on a common path; new approaches to writing history textbooks in Europe and the Arab and Islamic Worlds-* The case of the Mediterranean, Corporate authors: Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization League of Arab States Swedish Institute in Alexandria Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for Dialogue between Cultures Georg Eckert Institute for International Textbook Research, έκδοση της UNESCO, 2012, Catalogue Number 0000227041, σ.15

[...] «τα αναλυτικά προγράμματα ιστορίας θα πρέπει να υποστηρίζουν μια προσέγγιση πολλαπλών προοπτικών και να τονίζουν την ανάγκη μελέτης διαφορετικών ερμηνειών της ιστορίας»

και σε αυτή την κατεύθυνση

[...] «σε ορισμένες χώρες είναι σημαντικό να αναθεωρηθεί το πλαίσιο της διδασκαλίας της ιστορίας προκειμένου να παρέχεται ένα κατάλληλο πλαίσιο για σχολικά βιβλία που ενθαρρύνουν μια πιο περίπλοκη κατανόηση του «άλλου».

Η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας της Γ΄ Λυκείου στην Ελλάδα

Πριν προχωρήσουμε στο θέμα της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας θα πρέπει να αναφέρουμε πως στην Ελλάδα η εκπαίδευση βρίσκεται υπό τον έλεγχο και την εποπτεία του Κράτους δια του Υπουργείου Παιδείας και του υποστηριζόμενου από το Υπουργείο, επιτελικού, επιστημονικού και ερευνητικού φορέα που ονομάζεται Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, είναι δωρεάν και διακρίνεται σε προσχολική, Πρωτοβάθμια που περιλαμβάνει τα έξι χρόνια του Δημοτικού Σχολείου, Δευτεροβάθμια που περιλαμβάνει τα τρία χρόνια του Γυμνασίου και τα τρία του Λυκείου και βεβαίως την Τριτοβάθμια εκπαίδευση.²⁵ Από τη δωδεκαετή φοίτηση στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, υποχρεωτική είναι μόνον η φοίτηση στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο (9 χρόνια). Τα Λύκεια διακρίνονται σε Γενικά και Επαγγελματικά. Στα Γενικά Λύκεια προβλέπονται τέσσερις κατευθύνσεις (Ανθρωπιστικών, Νομικών και Κοινωνικών Σπουδών - Τεχνολογικών και Θετικών Σπουδών - Σπουδών Υγείας και Ζωής και Σπουδών Οικονομίας και Πληροφορικής) ενώ στα Επαγγελματικά (που περιλαμβάνουν περισσότερες ώρες για θεωρητικά και εργαστηριακά μαθήματα ανά τομέα και λιγότερες για μαθήματα Γενικής Παιδείας) οι αντίστοιχες κατευθύνσεις είναι οκτώ (Πληροφορικής, Μηχανολογίας, Ηλεκτρολογίας-Ηλεκτρονικής, Αυτοματισμού, Διοίκησης και Οικονομίας, Γεωπονίας Τροφίμων και Περιβάλλοντος, Υγείας-Πρόνοιας και Ευεξίας, Ναυτιλιακών επαγγελμάτων, Δομικών Έργων και Εφαρμοσμένων Τεχνών).

Τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας που διδάσκονται στην τελευταία τάξη της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι: ***Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα*** των Ιωάννη Κολιόπουλου, Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, Ευάνθη Χατζηβασιλείου, Θεόδωρου Νημά και Χάριτος

²⁵<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/organosi-toy-ekpaideytikoy-systimatos-kai-tis-domis-toy>

Σχολινάκη-Χελιώτη που διδάσκεται στην Γ' τάξη του Γενικού Λυκείου και την Δ' τάξη του Εσπερινού Λυκείου Γενικής Παιδείας και **Θέματα Νεοελληνικής ιστορίας** των Γιώργου Μαργαρίτη, Αγαθοκλή Αζέλη, Νικολάου Ανδριώτη και Θεοχάρη Δετοράκη, που διδάσκεται στη Γ' τάξη του Γενικού Λυκείου σε όσους επιλέξουν τη θεωρητική κατεύθυνση.

Στις «Οδηγίες διδασκαλίας της Ιστορίας Γενικού Λυκείου για το έτος 2024-2025» του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής²⁶, που αφορούν στη διδασκαλία του εγχειριδίου *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας* της θεωρητικής κατεύθυνσης, αναφέρεται πως «ο διδάσκων παρουσιάζει αναλυτικά τα προς εξέταση φαινόμενα» με τρόπο ώστε «οι μαθητές/τριες να κατανοούν την **ιστορική συνέχεια**» χρησιμοποιώντας ως μέσα όχι μόνο την αφήγηση αλλά και άλλες διδακτικές μεθόδους όπως ο «**κατευθυνόμενος διάλογος**», γίνεται ειδική αναφορά στο τι θεωρείται «πηγή», στην αξιοποίηση αυτών των πηγών αλλά και των παραθεμάτων καθώς και στην αναγκαιότητα διαδραστικότητας. Μάλιστα για τη χρήση των παραθεμάτων για την οποία δίνονται ενδεικτικά παραδείγματα και ειδικώς για τη χρήση τους στην Ιστορία της Γ' τάξης του Γενικού Λυκείου, που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία, αναφέρεται, μεταξύ άλλων, πως

[...] ως προς τη σειρά διδασκαλίας της ύλης να προηγείται η διδασκαλία του κεφαλαίου «το Κρητικό ζήτημα» και να έπεται η διδασκαλία του κεφαλαίου «Προσφυγικό ζήτημα» για την εξασφάλιση της ιστορικής συνέχειας, ώστε να γίνονται κατανοητά τα γεγονότα από τους μαθητές.

Σε άλλο δε σημείο προτείνεται η αφήγηση και ο κατευθυνόμενος διάλογος για την ερμηνευτική προσέγγιση του περιεχομένου και η συστηματική αξιοποίηση των ιστορικών πηγών και των παραθεμάτων, για τα οποία μάλιστα παρατίθεται ενδεικτικό παράδειγμα διδακτικής. Το συγκεκριμένο παράδειγμα αναφέρεται στη διδακτική ενότητα «Η Σύμβαση της Λοζάνης και η ανταλλαγή των πληθυσμών» όπου προτείνεται στον διδάσκοντα η αξιοποίηση των υπ' αριθμ. 12 και 13 παραθεμάτων

²⁶<https://iep.edu.gr/el/graf-b-yliko-2023-2024/geniko-lykeio-2023-2024> Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) είναι επιτελικός επιστημονικός και ερευνητικός φορέας που υποστηρίζει το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού (ΥΠΑΙΘΑ) και τους εποπτευόμενους φορείς του σε θέματα που αφορούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, τη μετάβαση από τη δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τη μεταλυκειακή εκπαίδευση, την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, της μαθητικής διαρροής και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, με στόχο τη διασφάλιση του δικαιώματος όλων των παιδιών στην εκπαίδευση.

του βιβλίου (σ. 152 και 153) αλλά και αποσπασμάτων που προέρχονται από διαφορετικά είδη και κατηγορίες πηγών και τα οποία αφορούν όλα στο προσφυγικό ζήτημα, τους πιο σημαντικούς όρους της Συμφωνίας της Λωζάννης και την ιδιαίτερη σημασία της «υποχρεωτικότητας» της ανταλλαγής πληθυσμών. Πρόκειται για αποσπάσματα από βιβλία των Κ. Σβολόπουλου, *Ελευθέριος Βενιζέλος: 12 μελετήματα*, Μ.Ι. Smith *Το όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919-1922*, Γ. Τενεκίδη και Γ. Μουρέλου, *Η Έξοδος. Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικράς Ασίας και* Melville Chater, *Η ανταλλαγή πληθυσμών Ελλάδας-Τουρκίας. Η τραγωδία της μεγαλύτερης μετακίνησης πληθυσμών στην ιστορία*. Μέσα από αυτά τα παραθέματα αναδεικνύεται μια προσπάθεια αιτιολόγησης της ανταλλαγής των πληθυσμών που περιλάμβανε η ενταγμένη στη Συνθήκη της Λωζάννης (14/7/1923), Σύμβαση (30/1/1923) και της υποχρεωτικότητας της και προβάλλονται οι αντιδράσεις σ' αυτή την υποχρεωτικότητα καθώς και το «οριστικό» του εκπατρισμού της μικρασιατικής ομογένειας. Ιδιαίτερης μνείας, θεωρούμε πως χρήζει το τελευταίο προτεινόμενο παράθεμα (Melville Chater. *Η ανταλλαγή πληθυσμών Ελλάδας-Τουρκίας. Η τραγωδία της μεγαλύτερης μετακίνησης πληθυσμών στην ιστορία*) στο οποίο αναφέρεται μεταξύ άλλων

[...] Όσοι πίστευαν στην παραδοσιακή ελληνοφοβία τουρκοφοβία θα εκπλήσσονταν βλέποντας τους Έλληνες της Μυτιλήνης να δίνουν αποχαιρετιστήρια γεύματα προς τιμήν των αναχωρούντων γειτόνων τους και να τους συνοδεύουν λίγο αργότερα στην προκυμαία, όπου χριστιανοί και μωαμεθανοί που μια ζωή όργωναν πλάι πλάι ή κάπου κάπου έπαιζαν τάβλι στα καφενεία του χωριού τώρα φιλιούνταν και αποχωρίζονταν με δάκρυα στα μάτια. Ύστερα, αφού κάθονταν για λίγο πάνω στις στοιβαγμένες αποσκευές, με τα κοπάδια των ζώων τριγύρω, τις γυναίκες, να κλαίνε τα παιδιά να χαϊδεύουν τα κατοικίδια ζώα, τους παππούδες με τις γκρίζες γενειάδες, όλο αξιοπρέπεια, όπως τα έθιμα τους ορίζουν, οι μουσουλμάνοι της Μυτιλήνης ξεκινούσαν για την άγνωστη Τουρκία.

Η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας της Γ' Λυκείου στην Τουρκία

Πριν αναφερθούμε στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στην Τουρκία θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η εκπαίδευση - που βρίσκεται υπό την εποπτεία και τον έλεγχο του Κράτους δια του Υπουργείου Παιδείας - παρέχεται, βάσει των προβλεπόμενων στο Σύνταγμα της χώρας, δωρεάν και διακρίνεται σε προσχολική (3-6 ετών), Πρωτοβάθμια που περιλαμβάνει τα 4 χρόνια Δημοτικού και τα 4 χρόνια Γυμνασίου, τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Λύκειο) που διαρκεί επίσης 4 χρόνια και την Τριτοβάθμια εκπαίδευση που μόνο σε κάποιες σχολές όπως την ιατρική ή την

κτηνιατρική υπερβαίνει τα 4 χρόνια²⁷. Η συνολικά δωδεκαετής φοίτηση (δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο) είναι υποχρεωτική. Με τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις οι μαθητές της τελευταίας τάξης του Λυκείου (12^η τάξη) διδάσκονται διαφορετικά μαθήματα ανάλογα με τον τύπο Λυκείου που θα επιλέξουν εκ των οποίων κάποια είναι υποχρεωτικά και κάποια επιλογής.²⁸

Επί παραδείγματι στο Anadolu Lisesi, αντίστοιχο θα λέγαμε του Γενικού Λυκείου στη χώρα μας, οι μαθητές διδάσκονται υποχρεωτικά Τουρκική γλώσσα και λογοτεχνία, Θρησκευτικό Πολιτισμό και Ηθική γνώση, δύο ξένες γλώσσες, εικαστικά και μουσική, φυσική αγωγή και αθλητισμό και το βιβλίο İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük - Ιστορία της Επανάστασης και του Κεμαλισμού. Στα μαθήματα επιλογής περιλαμβάνεται και το βιβλίο Ιστορίας Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi - Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία. Οι ώρες υποχρεωτικών μαθημάτων ανέρχονται σε 19 στις οποίες προστίθενται άλλες 20 ώρες μαθημάτων επιλογής και 1 ώρα μαθήματος προσανατολισμού. Πέραν του Anadolu Lisesi υπάρχουν τα Λύκεια Κοινωνικών Επιστημών, τα Λύκεια Φυσικών Επιστημών και τα Θρησκευτικά Λύκεια Imam Hatip.

Στα Λύκεια Κοινωνικών Επιστημών οι ώρες υποχρεωτικών μαθημάτων ανέρχονται σε 37, των μαθημάτων επιλογής σε 2 και του μαθήματος προσανατολισμού σε 1. Στα υποχρεωτικά μαθήματα περιλαμβάνονται μαθήματα Κοινωνιολογίας, Ιστορίας της τέχνης, Γεωγραφίας, Μαθηματικών, Τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας, Κοινωνικών επιστημών, Θρησκευτικού πολιτισμού και Ηθικής γνώσης, δύο ξένες γλώσσες, φυσική αγωγή/εικαστικές τέχνες/ μουσική, το βιβλίο ιστορίας İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük και το βιβλίο ιστορίας Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi - Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία.

Στα Λύκεια Φυσικών Επιστημών οι ώρες υποχρεωτικών μαθημάτων ανέρχονται σε 35, των μαθημάτων επιλογής σε 4 και του μαθήματος προσανατολισμού σε 1. Τα υποχρεωτικά μαθήματα είναι: Τουρκική γλώσσα και λογοτεχνία, Θρησκευτικός πολιτισμός και Ηθική γνώση, Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Βιολογία, δύο ξένες γλώσσες, φυσική αγωγή/αθλητισμός και το βιβλίο Ιστορίας İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük.

²⁷ <https://okul.com.tr/aileler-icin/makaleleri/turkiye-egitim-sistemi-527>

²⁸ <https://www.unirehberi.com/12-sinif-dersleri/>

Στα Θρησκευτικά τέλος λύκεια Imam Hatip οι ώρες υποχρεωτικών μαθημάτων είναι 22, των μαθημάτων επιλογής 18 και του μαθήματος προσανατολισμού 1. Εδώ οι μαθητές διδάσκονται υποχρεωτικά Τουρκική γλώσσα και λογοτεχνία, ξένη γλώσσα, φυσική αγωγή/αθλητισμός/εικαστικές τέχνες και μουσική, επαγγελματικά Αραβικά, το Κοράνι, Ιστορία των Θρησκειών, Ισλαμική Θεολογία, Ισλαμικό Πολιτισμό και το βιβλίο Ιστορίας İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük.

Όπως διαπιστώνουμε σε ό,τι αφορά στη διδασκαλία της Ιστορίας, το βιβλίο İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, ενταγμένο και στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών του Τουρκικού Εκπαιδευτικού Μοντέλου του Αιώνα, όπως αποκαλείται από το τουρκικό Υπουργείο Παιδείας, διδάσκεται υποχρεωτικά σε όλους τους τύπους Λυκείων στοχεύοντας - σύμφωνα με τα αναφερόμενα στον ιστότοπο του υπουργείου - στο

[...] να γνωρίσουν και να συνειδητοποιήσουν (οι διδασκόμενοι) τη συμβολή του τουρκικού έθνους στην ανθρωπότητα, τα στοιχεία και τις διαδικασίες που συνθέτουν την τουρκική ιστορία και τον πολιτισμό, τις διαδικασίες διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας, ώστε να αντικατοπτρίζονται στη συμπεριφορά τους οι εθνικές και πνευματικές αξίες στις οποίες βασίζεται ο πολιτισμός και να επιδεικνύουν ευαισθησία στα θέματα προστασίας και διατήρησης της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας²⁹.

Όπως επίσης αναφέρεται στον ιστότοπο του Υπουργείου

[...] κύριος σκοπός του προγράμματος σπουδών του βιβλίου İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük είναι να αναθρέψει άτομα με γνώσεις, δεξιότητες και αξίες που θα αναπτύξουν το πνεύμα και τους στόχους της Τουρκικής Επανάστασης κατανοώντας την εθνική ενότητα και την αλληλεγγύη που έχει δείξει το τουρκικό έθνος στην πρόσφατη ιστορία. Μέσα από το μάθημα, οι μαθητές θα είναι σε θέση να παραδειγματιστούν από τα χαρακτηριστικά και τις ικανότητες της προσωπικότητας του Atatürk, να μάθουν για τη συμβολή του Atatürk και του τουρκικού έθνους στην ανθρωπότητα, να ερμηνεύσουν το νόημα και τη σημασία του Πολέμου της Ανεξαρτησίας και της Τουρκικής επανάστασης, να αναλύσουν τη σχέση μεταξύ του τουρκικού εκσυγχρονισμού και των αρχών και των μεταρρυθμίσεων του Atatürk³⁰.

Το έτερο εγχειρίδιο Ιστορίας που, όπως προαναφέραμε, διδάσκεται ως μάθημα επιλογής στα Anadolu Lisesi και υποχρεωτικά στα Λύκεια Κοινωνικών Επιστημών, το βιβλίο **Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi – Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία** έχει ως αντικείμενο την Τουρκία σε σχέση με την Παγκόσμια Ιστορία και διακρίνεται σε πέντε μεγάλες θεματικές ενότητες: α) Ο Κόσμος μεταξύ δύο Παγκοσμίων Πολέμων που εκκινεί από τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο, β) Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος, γ) Η περίοδος του Ψυχρού πολέμου, δ) Η περίοδος

²⁹<https://www.meb.gov.tr/yeni-mufredatta-tarih-egitiminde-koklu-degisiklik/haber/33543/tr>

³⁰<https://www.meb.gov.tr/yeni-mufredatta-tarih-egitiminde-koklu-degisiklik/haber/33543/tr>

της Ύφεσης, ε) Παγκοσμιοποιημένος Κόσμος. Στο βιβλίο γίνονται αναφορές ενδεικτικά, στις ιδεολογίες κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, στην ίδρυση της ΕΣΣΔ, τις αποικιοκρατικές πολιτικές στην Αφρική, στις έννοιες Αποικία και Ιμπεριαλισμός, στις κοινωνικοπολιτικές, επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις στις επιμέρους ιστορικές περιόδους, στον κινηματογράφο και το ραδιόφωνο ως εργαλείων προπαγάνδας, στα γεγονότα που άλλαξαν την πορεία του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, στην ανθρώπινη ζωή και τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ασία και την Ευρώπη κατά τη διάρκεια του πολέμου ενώ στην τελευταία ενότητα περιλαμβάνονται εκτεταμένες αναφορές στις πολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη, τις αλλαγές στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, τη Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις σχέσεις ΕΕ και Τουρκίας καθώς και στις πολιτικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, τους Πολέμους του Κόλπου, και το Παλαιστινιακό. Η τελευταία ενότητα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και του προβλήματος του νερού στη Μέση Ανατολή.

Στο βιβλίο αφιερώνεται ειδικό κεφάλαιο, το κεφάλαιο 4.4.2 (σελίδες 176-183) στις σχέσεις Τουρκίας- Ελλάδας που αφορά όμως στην περίοδο από το 1961 και μετά. Στο αναφερόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα θέματα «της αιγιαλίτιδας ζώνης και της υφαλοκρηπίδας, της Δυτικής Θράκης, των Νησιών του Αιγαίου και της Κύπρου»³¹.

Εικόνα 1. Εξώφυλλο τουρκικού εγχειριδίου ιστορίας Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi

Αξίζει να σημειωθεί ότι όλα τα σχολικά εγχειρίδια, όλων των τάξεων και όλων των τύπων Λυκείων έχουν στην πρώτη σελίδα τον Εθνικό ύμνο της Τουρκίας (İstiklal Marşı - Ύμνος της Ανεξαρτησίας) που έγραψε ο Mehmet Âkif Ersoy, στη δεύτερη τον

³¹ E. Alemdar, S. Keles, *Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi*, Devlet Kitapları, 2021, σ.176

Χαιρετισμό του Kemal Atatürk στη Νεολαία (GENÇLİĞE HİTABE) και στην τρίτη το πορτραίτο του Kemal Atatürk.

Πόσο εθνοκεντρικά είναι τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της Γ΄ Λυκείου στην Ελλάδα και την Τουρκία;

Στην παρούσα εργασία, όπως προαναφέραμε, θα διερευνήσουμε το πόσο εθνοκεντρικά μπορούν να χαρακτηριστούν τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της τελευταίας τάξης του Λυκείου στην Τουρκία και την Ελλάδα, αναλύοντας το «λόγο» που χρησιμοποιούν για την παρουσίαση του «εθνικού εαυτού» και του «εθνικού άλλου» ειδικώς σε ό,τι αφορά στα γεγονότα της περιόδου 1919-1922 που οδήγησαν στη Μικρασιατική καταστροφή σύμφωνα με τα δικά μας βιβλία ιστορίας και στον (νικηφόρο) Πόλεμο της Ανεξαρτησίας για τα τουρκικά. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας:

- **Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα** των Ιωάννη Κολιόπουλου, Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, Ευάνθη Χατζηβασιλείου, Θεόδωρου Νημά και Χάριτος Σχολινάκη-Χελιώτη που διδάσκεται στην Γ΄ τάξη του Γενικού Λυκείου και τη Δ΄ τάξη του Εσπερινού Λυκείου Γενικής Παιδείας, ένα εγχειρίδιο που εξετάζει την ελληνική ιστορία μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας ιστορίας και στο οποίο πέραν της ιστορικής αφήγησης περιλαμβάνεται και υποστηρικτικό υλικό (παραθέματα, χάρτες, μαρτυρίες και εικόνες)
- **Θέματα Νεοελληνικής ιστορίας** των Γιώργου Μαργαρίτη, Αγαθοκλή Αζέλη, Νικολάου Ανδριώτη και Θεοχάρη Δετοράκη, που διδάσκεται στη Γ΄ τάξη του Ενιαίου Λυκείου (θεωρητική κατεύθυνση) και αφορά επιμέρους θέματα αμιγώς της νεοελληνικής ιστορίας και το οποίο, όπως και το προαναφερόμενο βιβλίο ιστορίας, εμπλουτίζει την κειμενική αφήγηση με υποστηρικτικό υλικό (χάρτες, παραθέματα, μαρτυρίες, φωτογραφίες)
- το τουρκικό βιβλίο ιστορίας **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap tarihi ve Atatürkçülük** των Akif Çevik, Gül Koş και Koray Şerbetçi το οποίο διδάσκεται υποχρεωτικά μόνον στην τελευταία τάξη όλων των τύπων Λυκείου (12^η τάξη του

εκπαιδευτικού συστήματος της Τουρκίας)³². Στο βιβλίο αυτό η χρήση παραθεμάτων, μαρτυριών και φωτογραφιών που λειτουργούν ενισχυτικά και τεκμηριωτικά είναι εξαιρετικά εκτεταμένη.

Αξίζει βεβαίως εκ προοιμίου να σημειώσουμε πως η πρόσληψη, η αφήγηση και η ερμηνεία της διερευνώμενης περιόδου και των γεγονότων που τότε επισυνέβησαν, πέραν του τρόπου που αποτυπώνονται στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας, έχουν εγγραφεί εντελώς διαφορετικά στις δύο χώρες και στο επίπεδο της ιστοριογραφίας και σε εκείνο της συλλογικής μνήμης.³³ Στο πλαίσιο αυτό, στην ελληνική ιστοριογραφία το 1922 έχει εγγραφεί ως το έτος της Μικρασιατικής καταστροφής, όπου η λέξη «καταστροφή» υπενθυμίζει διαρκώς - όπως γράφει ο Χ. Αθανασιάδης³⁴ - την έκταση και το βάθος των εθνικών, κοινωνικών και πολιτισμικών επιπτώσεων της αποτυχημένης εκστρατείας του ελληνικού στρατού στα ενδότερα της Μικράς Ασίας, στη δε αντίστοιχη τουρκική ως το έτος που ολοκληρώθηκε ο Πόλεμος της Ανεξαρτησίας (Kurtuluş Savaşı) και δημιουργήθηκε το σύγχρονο Τουρκικό κράτος. Και αυτή η διαφορετική πρόσληψη δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των σχολικών βιβλίων, καθώς «ο εθνικιστικός λόγος είναι αποτελεσματικός μόνον όταν αναπαράγεται σε καθημερινή βάση»³⁵, βέβαιο όμως είναι πως πρόκειται για τον πιο σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση μιας άποψης δεδομένου ότι τα βιβλία ιστορίας κατέχουν κεντρικό ρόλο στην εκπαίδευση ενός ολόκληρου έθνους.³⁶

Σε κάθε περίπτωση, ξεκινώντας από τα ποσοτικά δεδομένα θα πρέπει να σημειώσουμε πως τα γεγονότα που επισυνέβησαν από την αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη έως και τη Συνθήκη της Λωζάννης, στην ελληνική **Ιστορία του**

³²<https://derstarih.com/ yeni-egitim-sisteminde-tarih-dersi/&https://drive.google.com/file/d/1FcaCFiVFTc8xndCFDt23QwKx16d93syg/view>

³³D. Demiröz - A. Petsas, *The repercussions of the 1930 Greek Turkish rapprochement in Turkey* [https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_\(4\)%20Petsas%20final%20091012.pdf](https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_(4)%20Petsas%20final%20091012.pdf)

Οι Demiröz & Petsas σημειώνουν πως οι λόγοι της διαφορετικής πρόσληψης στην Τουρκία και η καθυστερημένη ενασχόληση με το 1922 αλλά και με τα μετέπειτα γεγονότα μπορούν να συνοψιστούν, μεταξύ άλλων, στο ότι το 1922 για την Τουρκία σηματοδοτεί μια ευτυχή έναρξη και δεν προσλαμβάνεται ως καταστροφή αλλά ως νικηφόρος πόλεμος της ανεξαρτησίας

³⁴Ο.π., Χ. Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία...*, σ.62

³⁵Üm. Özkerimli, *Θεωρίες του εθνικισμού-Μια κριτική προσέγγιση*, Αλ. Ηρακλείδης (επιμ), μτφρ Ιουλία Πεντάζου, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2013, σ.34

³⁶H. Millas, *Nations and identities The case of Greeks and Turks*, May 2010, <http://www.herkulmillas.com/pdf/nations-and-identities.pdf>

Νεότερου και του Σύγχρονου κόσμου από το 1815 έως σήμερα αναπτύσσονται σε μόλις έξι σελίδες και σε περίπου ίσο αριθμό σελίδων στα **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** της θεωρητικής κατεύθυνσης ιδωμένα σε αυτή την περίπτωση υπό το πρίσμα του Προσφυγικού ζητήματος συνεπεία της Μικρασιατικής καταστροφής κυρίως, ενώ στο τουρκικό βιβλίο ιστορίας αναπτύσσονται σε επταπλάσιο σχεδόν αριθμό σελίδων. Το ζήτημα όμως δεν έχει να κάνει τόσο με την πολλαπλάσια σε έκταση ανάπτυξη των γεγονότων, όσο με το περιεχόμενο και τον τρόπο προσέγγισης, περιεχόμενο και τρόπους τους οποίους θα διερευνήσουμε διακρίνοντας τα σε θεματικές κατηγορίες.

Η Σμύρνη ως αντεστραμμένη εικόνα / αποβίβαση ή εισβολή του Ελληνικού στρατού;

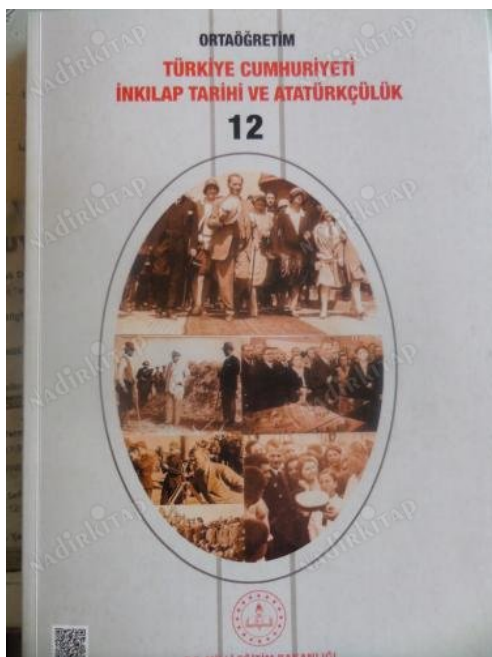

Εικόνα 2.α. Η Σμύρνη καίγεται

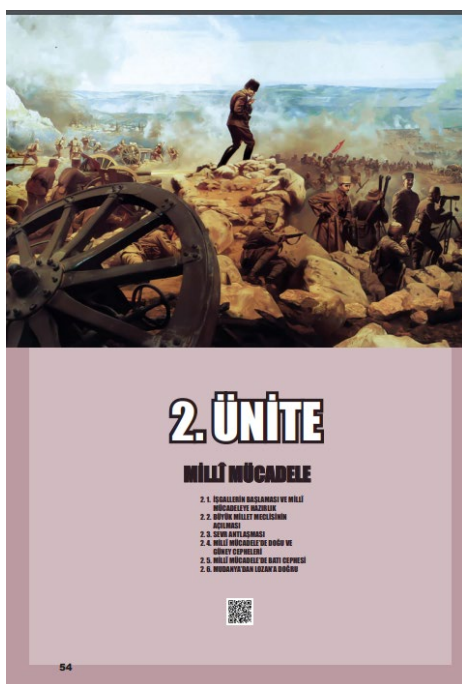
Εικόνα 2.β. Η είσοδος του Τουρκικού στρατού στη Σμύρνη 9/9/1922

Οι συγγραφείς του τουρκικού βιβλίου *Ιστορίας İnkılap tarihi ve Atatürkçülük*, **Akif Çevik, Gül Koç και Koray Şerbetçi** αναπτύσσουν στις 265 σελίδες του βιβλίου όλη την ιστορία του σύγχρονου Τουρκικού κράτους με σημείο εκκίνησης τη ζωή του Atatürk και της οικογένειάς του καθώς και την κατάσταση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα για να καταλήξουν στα γεγονότα των αρχών του 21^{ου} αιώνα.

Εικόνα 3. Εξώφυλλο του τουρκικού εγχειριδίου ιστορίας *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük*

Τα γεγονότα που οδηγούν στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας και τα όσα μεσολάβησαν έως και τη Συνθήκη της Λωζάννης αναπτύσσονται σε 40 σελίδες (από τη σελίδα 54 έως τη σελίδα 94) στην ενότητα που έχει τον γενικό τίτλο Milli Mücadele (Ο Εθνικός Αγώνας).

Εικόνα 4. Περιεχόμενα της Ενότητας 2 του τουρκικού εγχειριδίου *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük*

Σε όλο αυτό το υλικό δεν υπάρχει καμιά αναφορά στη 13^η Σεπτεμβρίου του '22 που στη δική μας συλλογική μνήμη ταυτίζεται με την πυρπόληση της πόλης και τον διωγμό των Ελλήνων. Η μοναδική αναφορά αφορά στην 9^η Σεπτεμβρίου 1922 (σ. 86), ημερομηνία κατά την οποία «οι Τούρκοι στρατιώτες μπήκαν στη Σμύρνη και η

τουρκική σημαία άρχισε να κυματίζει ξανά, μετά από τέσσερα χρόνια, στο Kadifekale».

Σε αντίθεση όμως με την είσοδο των Τούρκων στρατιωτών στη Σμύρνη, οι αναφορές στην αποβίβαση (**εισβολή στο κείμενο**) των Ελλήνων στρατιωτών στη Σμύρνη στις 15 Μαΐου του 1919 είναι εξαιρετικά εκτεταμένη στο κεφάλαιο 2.1. με τον γενικό τίτλο «İşgallerin Başlaması ve Milli Mücadeleye Hazırlık» (Η έναρξη της εισβολής και η προετοιμασία του Εθνικού Αγώνα) στις σελίδες 54-56. Οι αναφορές ξεκινούν από τους λόγους της υποστήριξης της Βρετανίας προς την Ελλάδα, τις αποφάσεις της Διάσκεψης Ειρήνης του Παρισιού να καταληφθεί η Σμύρνη από τον Ελληνικό στρατό και τη δοτικότητα και υποχωρητικότητα των Οθωμανικών αρχών που, υποστηρίζοντας ότι η κατοχή της πόλης προβλέπονταν στο άρθρο 7 της Συμφωνίας του Μούδρου, ζήτησαν να μην υπάρξει αντίσταση, να αποφευχθούν οι συγκρούσεις και να διευκολυνθούν οι ελληνικές δυνάμεις.

Στη συνέχεια αναφέρεται πως σε αντίθεση με τις επίσημες θέσεις των Οθωμανικών αρχών οι υπάρχουσες οργανώσεις, «Υπεράσπιση των δικαιών της Σμύρνης» και «Άρνηση της Προσάρτησης» προσπάθησαν να οργανώσουν τους ντόπιους ενάντια στην κατοχή. Όπως αναφέρεται στη σελίδα 55

[...] Το πρωί της 15ης Μαΐου 1919, ο ελληνικός στρατός, υποστηριζόμενος από βρετανικό πλοίο, αποβίβασε στρατιώτες στη Σμύρνη. Οι Έλληνες της Σμύρνης υποδέχτηκαν τον ελληνικό στρατό εισβολής με ελληνικές σημαίες και λουλούδια στα χέρια. Ενώ οι Έλληνες στρατιώτες προχωρούσαν με χειροκροτήματα και ζητωκραυγές, ο αρθρογράφος της εφημερίδας Hukuk-u Beser Hasan Tahsin, πυροβόλησε τον στρατιώτη που έφερε την ελληνική σημαία. Έτσι ξεκίνησε η πρώτη ένοπλη αντίσταση στη Σμύρνη και ο Hasan Tahsin μαρτύρησε για την πατρίδα.

Ενώ οι Έλληνες άρχισαν να ελέγχουν τα σημαντικά σημεία της πόλης, ο αριθμός των Τούρκων, στρατιωτών και αμάχων, που σκοτώθηκαν σε δύο μέρες είχε φτάσει τις δύο χιλιάδες. Μη ικανοποιημένος με την κατάληψη της Σμύρνης, ο ελληνικός στρατός άρχισε να προχωρά προς το εσωτερικό καταλαμβάνοντας το Aydin (Αϊδίνι), το Nazilli (Ναζιλί), το Akhisar (Θυάτεια) και το Ayvalik (Αϊβαλί).

Η διήγηση συνεχίζεται με αναφορές σε τεράστιες συγκεντρώσεις που πραγματοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα ως διαμαρτυρία για την «ελληνική καταπίεση, τις σφαγές και τις ληστείες που ξεκίνησαν με την κατάληψη της Σμύρνης» (σ.56) στις ομιλίες σε αυτές τις συγκεντρώσεις σημαντικών προσωπικοτήτων της εποχής που ενθουσίασαν τα εθνικά αισθήματα και στην αποστολή τηλεγραφημάτων διαμαρτυρίας προς τους εκπροσώπους των Συμμαχικών Δυνάμεων. Προς επίρρωση δε της αγριότητας του ελληνικού στρατού, παρατίθεται απόσπασμα από το βιβλίο

του Selahattin Tansel *From Mondros to Mudanya*, C.II, σσ. 183-194 που αναφέρεται στην Έκθεση του Αμερικανού Ναυάρχου και Υπατου Αρμοστή των ΗΠΑ στην Κωνσταντινούπολη Mark L. Bristol, ο οποίος είχε τεθεί επικεφαλής αντιπροσωπείας αποτελούμενης από Βρετανούς, Γάλλους και Ιταλούς στρατηγούς επιφορτισμένης με το καθήκον να ακούσει Τούρκους και Έλληνες στη Σμύρνη, το Αϊδίνι, το Ναζιλί, το Οντεμίς (Ödemiş), τη Μαγνησία (Manisa) και το Αϊβαλί (σ.55).

ΔΙΑΒΑΖΩ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΜΠΡΙΣΤΟΛ

1. Οι Έλληνες και οι Ρωμιοί ευθύνονται για τα γεγονότα στην περιοχή. Οι Τούρκοι υπέστησαν διώξεις και σφαγές.
2. Η πλειοψηφία των κατοίκων της περιοχής είναι Τούρκοι.
3. Η κατοχή από τον ελληνικό στρατό είναι άδικη και καταχρηστική. Οι ελληνικές δυνάμεις πρέπει να αποσυρθούν και να αντικατασταθούν από τις δυνάμεις της Αντάντ.

Αυτή η Έκθεση είναι το πρώτο διεθνές έγγραφο που δικαιώνει τον Εθνικό Αγώνα του Τουρκικού λαού.

Selahattin Tansel, *From Mondros to Mudanya*, C. II, σσ.183-194.

Στην **Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα** που διδάσκεται στην Γ' τάξη του Γενικού Λυκείου της ελληνικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης η εικόνα εμφανίζεται αντεστραμμένη.

Εικόνα 5. Εξώφυλλο του εγχειριδίου ιστορίας *Ιστορία του Νεότερου και του σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*

Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο στην αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη αφιερώνεται μόνο μια μικρή παράγραφος (σ.90) στο κεφάλαιο με τίτλο «Ο Μικρασιατικός πόλεμος 1919-1922» που καταλαμβάνει συνολικά 6 σελίδες (σσ 88-

93). Σ' αυτές τις σελίδες αναφέρονται όμως όλα τα γεγονότα που επισυνέβησαν από το Συνέδριο Ειρήνης του Παρισιού έως και τη Συνθήκη της Λωζάννης, τα οποία στο τουρκικό βιβλίο καταλαμβάνουν 40 σελίδες. Στην παράγραφο αυτή η αναφερόμενη στο τουρκικό εγχειρίδιο «εισβολή» αποτυπώνεται ως «κατάληψη» δίνοντας έμφαση στους λόγους για τους οποίους ο Βενιζέλος προχώρησε στην κατάληψη της Σμύρνης και του βιλαετιού του Αϊδινίου και στο προσωρινό – με ορίζοντα πενταετίας - του χαρακτήρα της, μέχρις ότου αποφασίσουν με δημοψήφισμα οι κάτοικοι των αναφερόμενων περιοχών.

[...] Ο Βενιζέλος επιδίωξε και εξασφάλισε σε μια άκρως ευνοϊκή για τη χώρα διεθνή συγκυρία, τη συμμαχική εντολή για την κατάληψη από την Ελλάδα της Σμύρνης και του βιλαετιού του Αϊδινίου, προκειμένου να διατηρήσει την τάξη, που είχε διασαλευτεί, σε μια περιοχή με συμπαγή ελληνικό πληθυσμό και να προλάβει τυχόν κατάληψη της από την Ιταλία, η οποία ήταν φανερό πως επιδίωκε να θέσει τους συμμάχους της προ τετελεσμένων γεγονότων. Η συμμαχική εντολή του Μαΐου του 1919 προς την Ελλάδα ήταν πάντως προσωρινής ισχύος, αφού την οριστική τύχη της Σμύρνης και της ενδοχώρας της θα έκρινε δημοψήφισμα των κατοίκων ύστερα από πέντε χρόνια ελληνικής διοίκησης (σ. 90)

Δίπλα δε στη σύντομη αναφορά παρατίθεται το Διάγγελμα του Ελ. Βενιζέλου προς τον λαό της Σμύρνης με την ευκαιρία της αποβίβασης των πρώτων τμημάτων του ελληνικού στρατού.

[...] Το πλήρωμα του χρόνου ήλθεν. Η Ελλάς εκλήθη υπό του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβη την Σμύρνην, ίνα ασφαλίση την τάξιν. Οι ομογενείς εννοούσιν ότι η απόφασις αυτή ελήφθη διότι εν τη συνειδήσει των διευθυνόντων το Συνέδριον είναι αποφασισμένη η ένωσις της Σμύρνης μετά της Ελλάδος. Διατελέσας μέχρι των Βαλκανικών Πολέμων υπόδουλος υπό τον αυτόν σκληρότατον ζυγόν, εννοώ ποία αισθήματα χαράς θα πλημμυρίσουν σήμερον τας ψυχάς των Ελλήνων της Μικρασίας. Την εκδήλωσιν των αισθημάτων τούτων δεν εννοώ, βεβαίως, να παρεμποδίσω. Αλλά είμαι βέβαιος ότι η εκδήλωσις αυτή δεν θα λάβη ουδένα χαρακτήρα ούτε εχθρικότητος, ούτε υπεροψίας απέναντι ουδενός των συνοίκων του πληθυσμού. Η εκδήλωσις της πλημμυρούσης χαράς ας συνοδευθή, τουναντίον, με εκδήλωσιν των αδελφικών αισθημάτων προς τους συνοίκους πληθυσμούς. Ας δοθεί εις αυτούς να εννοήσουν ότι δεν εορτάζομεν την κατάλυσιν ενός ζυγού, δια να υποκαταστήσωμεν εις αυτόν την ιδίαν ημών επικράτησιν επί βλάβη των άλλων. Αλλά ότι η ελληνική ελευθερία θα φέρη προς όλους, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκευματος, την ισότητα και την δικαιοσύνην. Εμπνέοντες εις πάντας τους συνοίκους πληθυσμούς την εμπιστοσύνην ταύτην, δεν μένομεν μόνον πιστοί εις αυτήν την εθνικήν μας υπόστασιν, αλλά και εξυπηρετούμεν άριστα αυτά τα υπέρτατα εθνικά συμφέροντα. Ιδιαίτερα προσοχή πρέπει να επιδειχθεί προς το ιταλικόν στοιχείον. Ας μην παροραθή ότι η Ιταλία συνήνεσε μετά των λοιπών συμμάχων Δυνάμεων εις την ελληνικήν κατάληψιν της Σμύρνης. Γνωρίζω ότι η έκκλησις μου προς την Ελληνικήν Μικράν Ασίαν δεν γίνεται επί ματαίω και εύχομαι όπως, όσον τάχιστα δυνηθώ να επισκεφθώ αυτήν, κομιστής του ευαγγελίου της εθνικής δι' αυτήν αποκαταστάσεως.

Στις επόμενες δύο σελίδες (91 και 92) γίνεται αναφορά στους λόγους που οδήγησαν στην ήττα και τη Συνθήκη της Λωζάννης η οποία «αντανακλούσε τον νέο

συσχετισμό ισχύος στην περιοχή», στην μετά την ήττα και την υποχώρηση του ελληνικού στρατού (Αύγουστος 1922) «πυρπόληση της Σμύρνης και τον απηνή διωγμό των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης» και τις, συνεπεία της ήττας, πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της Ελλάδας, ενώ παρατίθεται χάρτης στον οποίο αποτυπώνεται το τεράστιο εύρος του μικρασιατικού μετώπου.

Εικόνα 6. Χάρτης του μικρασιατικού μετώπου (σ. 91)

Χάρτης στον οποίο φαίνεται το τεράστιο εύρος του μικρασιατικού μετώπου, μετά τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού, και οι κύριες γραμμές της τουρκικής επίθεσης και της υποχώρησης του ελληνικού στρατού.

Το αποτέλεσμα της ήττας και όσων ακολούθησαν χαρακτηρίζεται **εθνική συμφορά** ενώ παρατίθεται απόσπασμα από το βιβλίο του Michel Llewellyn Smith *Το όραμα της Ιωνίας - Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919-1922* (ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2002, σ.553-554) που αφορά στο «μαρτυρικό θάνατο του μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου από τον εξαγριωμένο τουρκικό όχλο».

Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος

Ο Νουρεντίν (διοικητής της Σμύρνης μετά την κατάληψη της από τον τουρκικό στρατό) δέχτηκε τον μητροπολίτη στο γραφείο του...Ο Νουρεντίν βγήκε στο μπαλκόνι και φώναξε στο πλήθος ότι ο Χρυσόστομος ήταν δικός τους για να τον κρίνουν και να τον κάνουν ό,τι θέλουν. Η πλατεία ήταν γεμάτη από εκατοντάδες μουσουλμάνους. Άρπαξαν τον μητροπολίτη και κακοποιώντας τον πήγαν ως το μαγαζί του Ισμαήλ, ενός Λεβαντίνου κουρέα. Εκεί έντυσαν τον Χρυσόστομο με την άσπρη μπλούζα του κουρέα και το πλήθος άρχισε να τον χτυπάει και να τον προπηλακίζει. Βγήκαν μαχαίρια και ο όχλος έπεσε απάνω του. Προτού πεθάνει ο μητροπολίτης ακρωτηριάστηκε φρικτά. Μια πηγή αναφέρει πως ένας τουρκοκρατικός στον οποίο ο Χρυσόστομος είχε κάνει κάποτε μια χάρη, τον συμπόνεσε και έβαλε τέλος στην αγωνία του με τέσσερις πυροβολισμούς» (Michael Llewellyn Smith, *Το όραμα της Ιωνίας - Η Ελλάδα στη Μ. Ασία 1919-1922*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2002, σ. 533-534)

Οι αναφορές στα γεγονότα της Σμύρνης το '22 ολοκληρώνονται με φωτογραφίες της Σμύρνης πριν και μετά την καταστροφή καθώς και φωτογραφία των Ελλήνων που εγκαταλείπουν τη Σμύρνη καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους (σ.92). Στη λεζάντα μάλιστα της φωτογραφίας που αφορά στους εγκαταλείποντες της Σμύρνης Έλληνες αναγράφονται τα ακόλουθα: «Έλληνες εγκαταλείπουν τη Σμύρνη

καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους. Η Σμύρνη υπήρξε κέντρο του ελληνισμού από την αρχαιότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Τούρκοι την αποκαλούσαν Γκιαούρ Ισμίρ («Σμύρνη των απίστων») λόγω της αριθμητικής υπεροχής του ελληνικού στοιχείου».

Παρατίθεται όμως και απόσπασμα από το βιβλίο του Θ. Α. Νημά *Ο περιπετειώδης βίος του εκ Πλατάνου Τρικάλων στρατιώτη Κωνσταντίνου Τσόγια (1894-1987)* (Τρικαλινά, 23, 2003, σ.140) όπου ο αναφερόμενος Έλληνας στρατιώτης που συμμετείχε στο Μικρασιατικό πόλεμο διηγείται βάρβαρες συμπεριφορές του ελληνικού στρατού (σ.91).

Αφήγηση Έλληνα στρατιώτη που συμμετείχε στον Μικρασιατικό Πόλεμο

Οι Έλληνες τώρα ξέρ'ς...Οι Έλληνες πολύ βαρβαρία δείξαμε. Μέχρι άλλος έκανε χωράφι, πάηνε {κάποιος} Έλληνας και του σκότωνε του βόδι, να το πάρει να φάμε κρέας. Αυτό ήταν σαν λυπηρό. Άλλοι πηγαίνουν στα τζαμιά να κάνουν το θρήσκευμα το δικό τους και οι δικοί μας πηγαίνουν από κάτω με διάφορα, τα λάστιχα, με αυτά τους κατέβαζαν κατ' να μην φωνάζουν τον Αλλάχ, δεν τους άφηναν {να κάνουν} όπως συνήθως οι Τούρκοι. Άσχημα βέβαια αυτά, δεν μας αρέσουν αυτά, αλλά στρατός, ασκέρι, δε παρεξηγάγαν κι αυτοί. Λέγαν «Γκιουνάν ασκέρ, σείτάν ασκέρ», δηλαδή «των δαιμόνων στρατιώτες» (Θ.Α.Νημάς, *Ο περιπετειώδης βίος του εκ Πλατάνου Τρικάλων στρατιώτη Κωνσταντίνου Τσόγια (1894-1897)*, Τρικαλινά, 23 (2003) σ.142)

Τέλος, στη σελίδα 93, γίνεται αναφορά στην υποχρεωτική ανταλλαγή των Ελλήνων ορθοδόξων χριστιανών της Τουρκίας και των μουσουλμάνων της Ελλάδας καθώς και στους εξαιρούμενους αυτής ενώ στα συμπεράσματα που ακολουθούν, η Συνθήκη της Λωζάννης χαρακτηρίζεται **«σκληρή» και «ταπεινωτική»** συγκρινόμενη με εκείνη των Σεβρών, γεγονός όμως που αιτιολογείται - κατά τους συγγραφείς του εγχειριδίου - καθώς αντανakλούσε τον συσχετισμό ισχύος που προήλθε από την ήττα της Ελλάδας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο καθώς και τη νέα κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στην περιοχή από το 1920. (σ.93)

Στην ίδια σελίδα (93) παρατίθενται αποσπάσματα :

- ο από το βιβλίο του Χάρη Τσιρκινίδη με τίτλο *Προανακρούσματα των διωγμών κατά του μικρασιατικού ελληνισμού* (μυστική διαταγή του Τούρκου υπουργού εξωτερικών Ταλαάτ για εκτοπισμούς Ελλήνων 14.5.1914),

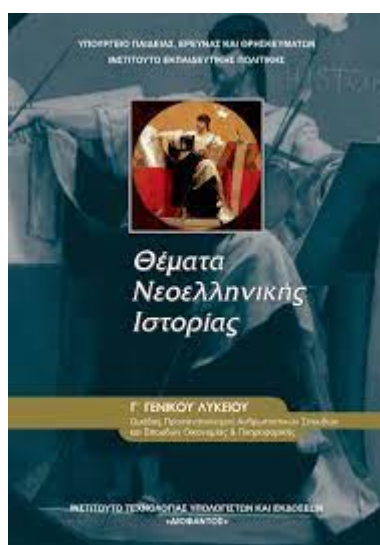
[...] Είναι επείγον για πολιτικούς λόγους οι Έλληνες κάτοικοι των ακτών της Μικράς Ασίας να αναγκαστούν να εκκενώσουν τα χωριά τους... Εάν αρνηθούν να εγκατασταθούν στα καθορισθέντα μέρη, παρακαλώ να δώσετε προφορικές οδηγίες στους αδελφούς μουσουλμάνους με σκοπό να αναγκάσουν τους Έλληνες με κάθε είδους πράξεις να εκπατριστούν με τη θέληση τους...

- ο από το βιβλίο του Κωνσταντίνου Φωτιάδη *Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου* (Μαρτυρία του τούρκου αξιωματικού Μεχμέτ Ρεούφ εφέντη,)

[...] Ο Οσμάν Αγάς λαβών την διαταγήν ταύτην, ανεχώρησε δια να μεταβή εις 'Αγκυραν μέσω Σαμφούντος. Μόλις έφτασεν εις Σαμφούντα οι 'Ελληνες κάτοικοι της πόλεως υπέστησαν και δευτέραν σφαγήν... Εντός τεσσάρων πέντε ημερών πάντες οι 'Ελληνες κάτοικοι, μη εξαιρουμένων μηδ' αυτών των μικρών παιδιών, σφάζονται τελείως και λεηλατούνται και δημεύονται πάντα τα αντικείμενα και τα ζώα των. Κατά την ταραχήν αυτήν οι συμμορίται θέτουν πυρ και πυρπολούν τελείως τας ελληνικάς συνοικίας [...]

και από το βιβλίο του Alexander Jevakhoff *Κεμάλ Ατατούρκ* που αναφέρεται σε ομιλία του Κεμάλ Ατατούρκ το '27 για τα γεγονότα από τον Μάιο του '19 έως την έναρξη της Δημοκρατίας στην Τουρκία.

Στα **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας**, βιβλίο που διδάσκεται στη Γ' τάξη του Γενικού Λυκείου (θεωρητικής κατεύθυνσης) τα προαναφερόμενα παρουσιάζονται κυρίως υπό την οπτική των συνεπειών της ελληνικής ήττας και πιο συγκεκριμένα το Προσφυγικό ζήτημα, στην υποενότητα με τίτλο «Η Μικρασιατική καταστροφή» (σ.146-147) της ενότητας με τίτλο «Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα» (σ.139-151) του κεφαλαίου «Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα, 1821-1930» (σ.118-168).

Εικόνα 7. Εξώφυλλο του εγχειριδίου Ιστορίας *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*

Στο πλαίσιο αυτό οι μόνες αναφορές στη Σμύρνη αφορούν στην «**αποβίβαση** του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη», την επέκταση του και σε άλλες περιοχές γύρω από την κατεχόμενη ζώνη καθώς και στα προβλεπόμενα στη Συνθήκη των Σεβρών για τη Σμύρνη. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην ήττα και την υποχώρηση του ελληνικού στρατού, τον οποίο ακολουθώντας χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία άρχισαν να καταφθάνουν στην Ελλάδα.

[...] Οι εθνικές βλέψεις των Ελλήνων της Μικράς Ασίας φάνηκε ότι γίνονταν πραγματικότητα. Ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σμύρνη στις 15/5/1919. Σύντομα η ελληνική παρουσία επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές γύρω από την κατεχόμενη ζώνη. (σ.146)

Ο μικρασιατικός πόλεμος έληξε τον Αύγουστο του 1922 με ήττα και υποχώρηση του ελληνικού στρατού. Χιλιάδες πρόσφυγες ακολουθώντας το στρατό άρχισαν να φτάνουν στην Ελλάδα. Ήδη πριν από τον Αύγουστο του 1922, ελληνικοί πληθυσμοί της Μικράς Ασίας (Πόντου, Κιλικίας, Καππαδοκίας) είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους και είχαν καταφύγει στη Σμύρνη ή την Ελλάδα. Μετά την καταστροφή της Σμύρνης σειρά είχαν τα Βουρλά, το Αϊβαλί και τα Μοσχονήσια. Διώξεις σημειώθηκαν και στη βορειοδυτική Μικρά Ασία (Προποντίδα και αλλού). Αιχμάλωτοι στρατιώτες και ντόπιοι άνδρες 18-45 ετών συγκεντρώθηκαν σε στρατόπεδα και σχηματίστηκαν πορείες αιχμαλώτων και ομήρων προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Πολλοί πέθαναν από κακουχίες και αστία... (σ. 146-147)

Σε γενικές γραμμές στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο η έμφαση δίνεται στο **τραύμα** της Μικρασιατικής καταστροφής και τα δεινά που βίωσαν οι πρόσφυγες έως ότου φθάσουν στην Ελλάδα αλλά και μετά την άφιξη τους και για το λόγο αυτό τα κείμενα εμπλουτίζονται με αποσπάσματα από *μαρτυρίες προσφύγων* όπως καταγράφηκαν σε εκδόσεις του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

[...] Εμείς οι άλλοι περιμέναμε τρεις μέρες ώσπου μπήκαμε σε καΐκια και μπαρκάραμε για τη Μυτιλήνη. Όσπου να πατήσει το ποδάρι του ο τουρκικός στρατός στο χωριό, άραζαν καΐκια και μας παίρναν... Βασανιστήκαμε, κακοκοιμηθήκαμε, κακοφάγαμε, μεγάλη συμφορά πάθαμε. Και ποιος δεν έκλαψε νεκρούς; Και ποιος δεν κακοπάθησε και ποιος δεν κλαίει ακόμα; Μονάχα τα παιδιά που γεννήθηκαν εδώ, τ' ακούνε σαν ψεύτικα παραμύθια (Μαρτυρία Απόστολου Μυκονιάτη από το παραθαλάσσιο χωριό Ατζανός, κοντά στην Πέργαμο, απέναντι από τη Λέσβο – από την έκδοση του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών «Έξοδος», τόμος Α', σ. 142)

Αναφορές στο ίδιο πλαίσιο γίνονται και στη σελίδα 53 υπό τη έννοια των συνεπειών της καταστροφής του 1922 στην ελληνική οικονομία, δεδομένου ότι «... 1.230.000 Έλληνες χριστιανοί και 45000 Αρμένιοι πρόσφυγες έφτασαν στο ελληνικό κράτος ενώ 610.000 μουσουλμάνοι που κατοικούσαν στην Ελλάδα έφυγαν για την Τουρκία». Επιπροσθέτως στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο γίνεται σχετικά εκτενής αναφορά στους προγενέστερους της καταστροφής της Σμύρνης διωγμούς των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, εκκινώντας από το 1914 (σελίδες 140-142)

[...] Οι καταπιέσεις που υπέστησαν οι Έλληνες πήραν τις εξής μορφές:

- θεσπίστηκαν έκτακτες επιβαρύνσεις και επιτάξεις ειδών για τις ανάγκες του πολέμου
- τέθηκαν εμπόδια στις εμπορικές δραστηριότητες τους
- πληθυσμοί χωριών ή και ευρύτερων περιοχών μετατοπίστηκαν από τις ακτές προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας
- οι άνδρες άνω των 45 ετών που δεν στρατεύονταν επάνδρωσαν τα τάγματα εργασίας. Εκεί πολλοί πέθαναν από κακουχίες, πείνα και αρρώστιες. Όσοι είχαν ηλικία 20-45 ετών μπορούσαν αρχικά να εξαγοράσουν τη στρατιωτική τους θητεία. Όσοι δεν πλήρωσαν χαρακτηρίστηκαν λιποτάκτες. Μετά την κατάργηση της δυνατότητας εξαγοράς της θητείας, σημειώθηκαν χιλιάδες λιποταξίες και όσοι συνελήφθηκαν εκτελέστηκαν...» (σ.141).

Το κείμενο εδώ εμπλουτίζεται με απόσπασμα από το βιβλίο της Διδώς Σωτηρίου «Ματωμένα χώματα» με τίτλο «Καθ' οδόν προς τα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού)» (σ.141)

[...] Μας είχανε αμπαρωμένους σε βαγόνια που μεταφέρανε άλογα. Μονάχα μια φορά τη μέρα μας ανοίγανε για να πάμε για σωματική μας ανάγκη. Από 480 άντρες που είχε κείνη η αποστολή, μόνο οι 310 φτάσανε στον προορισμό τους. Οι εκατόν εβδομήντα το σκάσανε στο δρόμο...Πόσοι από αυτούς που το σκάσανε θα κατορθώνανε να φτάσουν ζωντανοί στα σπίτια τους!...

Οι μάχες, οι αριθμοί, οι ηγέτες και η ανάδειξη στιγμών ηρωικών

Στις μεγάλες μάχες στο τουρκικό βιβλίο ιστορίας *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük* παρατίθενται πάντοτε τα αριθμητικά δεδομένα προκειμένου να καταδειχθεί ότι μολονότι ο ελληνικός στρατός είχε υπέρτερες του τουρκικού δυνάμεις, το αποτέλεσμα ήταν νικηφόρο για τους δεύτερους. Επί παραδείγματι:

○ στην πρώτη μάχη του İnönü

[...] Αριθμητικά η μάχη ήταν άνιση καθώς οι Έλληνες είχαν 15.816 στρατιώτες, 12.500 τουφέκια, 120 πολυβόλα και 72 κανόνια ενώ οι τουρκικές δυνάμεις διέθεταν 8.500 στρατιώτες, 5.500 τουφέκια, 47 πολυβόλα και 28 κανόνια. Ο τουρκικός στρατός κατάφερε να ανακόψει την προέλαση του υπεράριθμου ελληνικού στρατού και τον ανάγκασε να υποχωρήσει. (σ.78)

○ στη δεύτερη μάχη του İnönü

[...] Η αριθμητική κατάσταση των τουρκικών και ελληνικών δυνάμεων στη μάχη του İnönü ήταν η εξής: Ελληνικές δυνάμεις: 41.550 στρατιώτες, 720 πολυβόλα και 220 πυροβόλα. Από την άλλη, οι τουρκικές δυνάμεις είχαν 34.175 στρατιώτες, 235 πολυβόλα και 104 πυροβόλα. Ο τουρκικός στρατός υπό τη διοίκηση του Ισμέτ Πασά κατάφερε να σταματήσει τους Έλληνες στο İnönü για δεύτερη φορά. Οι ελληνικές δυνάμεις άρχισαν να αποσύρονται το ξημέρωμα της 31ης Μαρτίου προς 1η Απριλίου. (σ.81)

○ στη μάχη του Σαγγάριου

[...] Οι δυνάμεις του ελληνικού στρατού, που εγκαταστάθηκαν στα δυτικά του ποταμού Σαγγάριου μετά τις μάχες στην Κιουτάχεια (Kütahya) και το Εσκισεχίρ (Eskisehir), αποτελούνταν από 120.000 στρατιώτες, 386 κανόνια, 2.768 πολυβόλα και 18 αεροπλάνα. Οι δυνάμεις του τουρκικού στρατού, που πήραν αμυντικό σχηματισμό στα ανατολικά του ποταμού Σαγγάριου, αποτελούνταν από 96.326 στρατιώτες, 196 κανόνια, 825 πολυβόλα και 2 αεροπλάνα. (σ.83)

Στο ελληνικό βιβλίο *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα* δεν γίνεται καμιά αναφορά σε αριθμητικά δεδομένα ή σε συγκεκριμένες μάχες καθώς η μόνη αναφορά σε πολεμικές επιχειρήσεις εντοπίζεται στη σελίδα 91 όταν κατά την απαρίθμηση των γεγονότων που μεσολάβησαν ως την ήττα της Ελλάδας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο και τη Συνθήκη της Λωζάννης

αναφέρεται απλώς «... η επέκταση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία και η διάσπαση του από τον τουρκικό στρατό τον Αύγουστο του '22». Τα αναφερόμενα συνοδεύονται από χάρτη στον οποίο αποτυπώνεται το τεράστιο εύρος του μικρασιατικού μετώπου μετά τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού και οι κύριες γραμμές της τουρκικής επίθεσης και της υποχώρησης του ελληνικού στρατού.

Και στο έτερο όμως βιβλίο ιστορίας, τα **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας**, οι μόνες σχετικές αναφορές βρίσκονται:

- ο στη σελίδα 99 όπου διαβάζουμε πως μετά τη φυγή του Βενιζέλου στο εξωτερικό, η νέα κυβέρνηση «... δίστασε να αλλάξει την εξωτερική πολιτική και να επιδιώξει ειρηνική λύση. Το (Μικρασιατικό) μέτωπο κατέρρευσε με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική ήττα»
- ο στη σελίδα 146 όπου διαβάζουμε πως μετά την συνεχή ισχυροποίηση του εθνικού κινήματος των Τούρκων υπό τον Μουσταφά Κεμάλ τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό της Τουρκίας «... ο μικρασιατικός πόλεμος έληξε με ήττα και υποχώρηση του ελληνικού στρατού».

Γενικότερα και στα δύο ελληνικά σχολικά εγχειρίδια δεν υπάρχει καμιά αναφορά σε αριθμητικά δεδομένα και ηρωισμούς.

Σε ό,τι αφορά **στις ηγετικές προσωπικότητες** που άφησαν τη σφραγίδα τους στα γεγονότα της διερευνώμενης περιόδου, στο τουρκικό εγχειρίδιο ιστορίας ***İnkılap tarihi ve Atatürkçülük***, η ανάδειξη των ηγετικών χαρακτηριστικών και της πολύπλευρης (διπλωματικής, πολιτικής, στρατηγικής και στρατιωτικής) δεινότητας του Κεμάλ Ατατούρκ αποτυπώνεται με κάθε ευκαιρία στην ενότητα «*Milli Mücadele*» του βιβλίου. Ενδεικτικά, για τα ηγετικά χαρακτηριστικά και τη δεινότητα του Ατατούρκ, διαβάζουμε στην υποενότητα 2.5.6. (σ.86) με τίτλο «*Η Μεγάλη επίθεση και η μάχη του Αρχιστράτηγου, 26-30/8/1922*»

[...] Η επίθεση ξεκίνησε στις 05:30 το πρωί της 26ης Αυγούστου 1922 με τα πυρά του τουρκικού πυροβολικού. Ο Μουσταφά Κεμάλ **καθοδηγούσε** τον πόλεμο από το Kocatepe. Έκπληκτοι από αυτή την ξαφνική επίθεση, οι Έλληνες άρχισαν να υποχωρούν. Στις 27 Αυγούστου ο τουρκικός στρατός μπήκε στο Αφιόν (Afyon Karahisar). «Αν οι Τούρκοι διώξουν τους Έλληνες στρατιώτες που κατέχουν αυτές τις θέσεις σε τέσσερις ή πέντε μήνες, μπορούν να ισχυριστούν ότι τους πήραν σε μια μέρα», είχε αναφέρει Βρετανός αξιωματούχος. Σε αντίθεση με αυτή την αναφορά του, **οι Τούρκοι στρατιώτες χρειάστηκαν λίγες ώρες για να καταλάβουν αυτά τα μέρη...** Στις 30 Αυγούστου οι 200.000 στρατιώτες του ελληνικού στρατού περικυκλώθηκαν στο Dumlupınar. Ο **Γενικός Διοικητής** Μουσταφά Κεμάλ ανέλαβε **προσωπικά** τη διοίκηση της μάχης που διεξήχθη εδώ και το μεγαλύτερο μέρος του εχθρού

καταστράφηκε από τον τουρκικό στρατό. Για το λόγο αυτό, αυτός ο πόλεμος στο Dumlupınar ονομάστηκε «**Μάχη του Ανώτατου Διοικητή**».

Τα παραθέματα επίσης στις σελίδες 60 και 63 του βιβλίου: ένα κείμενο του Falih Rifki που δημοσιεύθηκε στη Milliyet, 20 Μαΐου 1930 (σ.60), ένα μικρό απόσπασμα από το Nutuk και μια φράση του Ατατούρκ (σ.63) λειτουργούν στην ίδια κατεύθυνση, της ανάδειξης δηλαδή της ηγετικής προσωπικότητας του ιδρυτή του σύγχρονου Τουρκικού κράτους.

ΔΙΑΒΑΖΩ (σ.60)

Ο Μουσταφά Κεμάλ διηγείται

Σε ένα μικρό δωμάτιο του παλατιού Yıldız, ο Vahdettin και εγώ καθίσαμε ο ένας απέναντι στον άλλον. Δεξιά του, πάνω σε ένα τραπέζι, υπήρχε ένα βιβλίο πάνω στο οποίο ακουμπούσε με τον αγκώνα του. Το θέαμα που αντικρίζαμε από το ανοιχτό παράθυρο που έβλεπε στο Βόσπορο ήταν πολλές σειρές αγκυροβολημένων πολεμικών πλοίων. Τα κανόνια τους ήταν σαν να σημάδευαν το παλάτι Yıldız. Ο Vahdettin άρχισε να μιλά:

- «Πάσα, πασά, πόσο πολύ υπηρετήσατε το κράτος μας. Όλα αυτά περιλαμβάνονται τώρα σε αυτό το βιβλίο», είπε, πιέζοντας με το χέρι του το βιβλίο για το οποίο μιλούσε. «Έχουν γραφτεί στην ιστορία...

Τότε έμαθα ότι το βιβλίο που ήταν πάνω στο τραπέζι και στο οποίο ακουμπούσε με τον αγκώνα του ήταν βιβλίο ιστορίας. Τον άκουγα ήρεμα και με προσοχή.

...Αυτά όμως πέρασαν. Αυτό που έχετε τώρα να κάνετε είναι σημαντικότερα από αυτά που έχετε κάνει μέχρι τώρα. Μπορείτε να σώσετε το κράτος μας, αν θέλετε»

- «Ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη που μου δείχνετε. Μην αμφιβάλλετε ότι θα κάνω ό,τι μπορώ για να σώσω τη χώρα».

Falih Rifki, Milliyet, 20 Μαΐου 1930

ΔΙΑΒΑΖΩ (σ.63)

Το Υπουργείο Πολέμου λέει, έλα πρώτα στην Κωνσταντινούπολη να αλλάξεις αέρα. Κάτσε κάπου στην Ανατολία, λέει, και μην μπλέξεις σε τίποτα. Απάντησα πως δεν μπορώ να έρθω. Τελικά, κατά τη διάρκεια της τηλεγραφικής συνομιλίας με το παλάτι το βράδυ της 8^{ης} προς 9^η Ιουλίου, η αυλαία έκλεισε ξαφνικά. Το παιχνίδι που κρατούσε εδώ και ένα μήνα τελείωσε.³⁷

Nutuk σ.47

Ερώτηση: Ποια πιστεύετε ότι θα ήταν τα αποτελέσματα εάν ο Μουσταφά Κεμάλ είχε δώσει θετική απάντηση στην έκκληση της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης να επιστρέψει.

³⁷Το παράθεμα είναι απόσπασμα από την ομιλία του Ατατούρκ, γνωστή ως Nutuk και αφορά στην απάντηση που έδωσε στα τηλεγραφήματα που του εστάλησαν από την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης και τον Σουλτάνο στις 8 Ιουλίου του 1919. Από αυτά το πρώτο αφορούσε στην απαλλαγή από τα καθήκοντα του ενώ με το δεύτερο ο Σουλτάνος του πρότεινε να πάει να ξεκουραστεί σε πόλη της επιλογής του (σ.63 του μεταφρασμένου στα ελληνικά τουρκικού εγχειριδίου ιστορίας)

ΔΙΑΒΑΖΩ (σ.63)

Mustafa Kemal: Α, αντί δηλαδή να πολεμήσουμε, να δεχθούμε την εντολή για να μη χάσουμε το θρόνο μας. Αυτό δεν είναι ούτε αμέλεια, ούτε τύφλωση, ούτε καν βλακεία. Το ίδιο σκέφτονται και οι προύχοντες της Κωνσταντινούπολης. Κανείς τους δεν μπορεί να πει: «Η ανεξαρτησία ή θάνατος».

Şerafettin Turan. σ.259

Στα ελληνικά εγχειρίδια ιστορίας δεν θα μπορούσε φυσικά να υπάρχει κάτι αντίστοιχο αναφορικά με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, η παρουσία του οποίου σφράγισε τον πολιτικό βίο της χώρας μας κατά την αναφερόμενη περίοδο λόγω της συνεχούς ρευστότητας στο πολιτικό πεδίο, τη φανατική αντιπαλότητα Βενιζελικών και Αντιβενιζελικών, τα στρατιωτικά κινήματα της περιόδου 1922-1936 κλπ. Σε κάθε περίπτωση, στο εγχειρίδιο της Θεωρητικής κατεύθυνσης **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** στη σ. 98 και υπό τον τίτλο «Από τη Συνθήκη των Σεβρών έως την ήττα στη Μικρά Ασία» αναφέρεται πως «Η Συνθήκη των Σεβρών αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου».

Στο έτερο εγχειρίδιο **Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα**, στη σ. 88 και υπό τον τίτλο «Ο Μικρασιατικός Πόλεμος 1919-1922» αναφέρεται μεταξύ άλλων πως «οι χωρίς προηγούμενο **επιτυχείς διπλωματικοί χειρισμοί** του Βενιζέλου και των συνεργατών του, αποσόβησαν το ενδεχόμενο να απωλέσει η Ελλάδα κεκτημένα ήδη εδάφη και εξασφάλισαν κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητα νέα εδάφη».

Οι λεκτικές όψεις του θυμικού Ι

Στο τουρκικό εγχειρίδιο ιστορίας **İnkılap tarihi ve Atatürkçülük** διαπιστώνουμε συνεχείς αναφορές των λέξεων «έθνος», «εθνικός», «πατρίδα», «ανεξαρτησία», «κατοχή», «σφαγές» και «συμμορίες» («ελληνικές συμμορίες», «συμμορίες του Πόντου» και «αρμένικες συμμορίες») προφανώς στοχεύοντας στο θυμικό των εκπαιδευομένων έναντι του «άλλου». Ενδεικτικά, σε μια μόνο σελίδα, τη σελίδα 62 του βιβλίου, στην υποενότητα 2.1.7 με τίτλο «Εγκύκλιος Αμάσειας - 22 Ιουνίου 2019» οι λέξεις «έθνος» και «εθνικός» επαναλαμβάνονται δέκα φορές.

Για τη συνεχή αναφορά λέξεων που στοχεύουν στο θυμικό των μαθητών, διαβάζουμε ενδεικτικά:

- ο στην υποενότητα 2.1.2 με τίτλο «Η Κατάληψη της Σμύρνης, 15/5/1919» (σ.54)

[...] Για να διαμαρτυρηθούν για την **κατοχή** και τις **σφαγές** (σ.σ. από τον ελληνικό στρατό στη Σμύρνη), πραγματοποιήθηκαν συγκεντρώσεις σε όλη τη χώρα και στάλθηκαν τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας στους εκπροσώπους των Συμμαχικών Δυνάμεων

και λίγο παρακάτω

[...] **Η ελληνική καταπίεση, οι σφαγές και οι ληστείες** που ξεκίνησαν με την κατάληψη της Σμύρνης προκάλεσαν συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις σε όλη τη χώρα

- ο στην υποενότητα 2.1.3 με τίτλο «Εθνικές Δυνάμεις, Αντίσταση: Πνεύμα Ανεξαρτησίας» (σ.55)

[...] Το **τουρκικό έθνος**, μετά τις εισβολές που ξεκίνησαν με τη Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου άρχισε να οργανώνεται ενάντια στις φιλοδοξίες και τις υπερβολές των μειονοτήτων προκειμένου να προστατέψει την **πατρίδα** και να ζήσει **ανεξάρτητο** [...] Οι μονάδες Αντίστασης «Kunay-i- Milliye» σχηματίστηκαν εθελοντικά από **πατριώτες** ενάντια στις δυνάμεις **κατοχής** και τις **μειονοτικές συμμορίες**, υπό την ηγεσία τοπικών **λαϊκών ηρώων**, σε διάφορα μέρη της χώρας

- ο στην υποενότητα 2.5.6 (σ.86)

[...] Τα **υπολείμματα** του ηττημένου ελληνικού στρατού άρχισαν να υποχωρούν γρήγορα προς τη Σμύρνη και **καθώς έφευγαν έκαιγαν τουρκικά χωριά και άνθρωποι σφαγιάζονταν**

Σε ό,τι αφορά σε ανάλογο τύπου αναφορές στα ελληνικά εγχειρίδια ιστορίας, η πρώτη διαπίστωση αφορά και στα δύο, στη συνεχή επανάληψη του όρου «Μικρασιατική καταστροφή». Πέραν αυτού, στην **Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα** στις σελίδες 91 και 92 υπάρχουν αναφορές στην **πυρπόληση της Σμύρνης** και «τον **απηνή διωγμό** των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης» ενώ τα όσα ακολούθησαν χαρακτηρίζονται **εθνική συμφορά**. Παράλληλα διαβάζουμε στα παραθέματα τα του «**μαρτυρικού θανάτου** του μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου από τον εξαγριωμένο **τουρκικό όχλο**» ενώ βλέπουμε φωτογραφίες της Σμύρνης πριν και μετά την καταστροφή καθώς και φωτογραφία των Ελλήνων που εγκαταλείπουν τη Σμύρνη καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους. Αξιοσημείωτο εδώ είναι το παράθεμα της αφήγησης Έλληνα στρατιώτη που συμμετείχε στις επιχειρήσεις και αναφέρει **βάρβαρες συμπεριφορές του ελληνικού στρατού** (σ.91).

Στο έτερο εγχειρίδιο ιστορίας, τα **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** (θεωρητική κατεύθυνση), στις σελίδες 140 και 141 στην υποενότητα με τίτλο «Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914-1922» αφού γίνεται αναφορά στο μακράιωνα της

ελληνικής παρουσίας στη Μικρά Ασία, στην εθνική αφύπνιση των Τούρκων και στην εχθρική αντιμετώπιση των μειονοτήτων από τον Τουρκικό εθνικισμό, γίνεται εκτενής αναφορά στο διωγμό του 1914 (πρώτο διωγμό), στην **εχθρική αντιμετώπιση** των μειονοτήτων που ζούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία, με τους Έλληνες και τους Αρμένιους στο στόχαστρο καθώς είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιομηχανίας της χώρας. Για το ίδιο θέμα λίγο παρακάτω αναφέρεται

[...] Το Μάιο οι διωγμοί επεκτάθηκαν και στη Δυτική Μικρά Ασία... Η εκκένωση μεθοδεύτηκε πρώτα με **ανθελληνική εκστρατεία** του τουρκικού Τύπου και **καταπίεση** των Ελλήνων για να εξαναγκαστούν σε «εκούσια» μετανάστευση. Σε πολλές περιπτώσεις διαπράχθηκαν **ληηλασίες και δολοφονίες** σε βάρος των Ελλήνων. Επίσης στις σελίδες 146-148 στην υποενότητα Β. Η Μικρασιατική καταστροφή – Η έξοδος, αναφέρεται πως

[...] διώξεις σημειώθηκαν και στη Βορειοδυτική Μικρά Ασία. Αιχμάλωτοι στρατιώτες και ντόπιοι άνδρες 18-45 ετών συγκεντρώθηκαν σε στρατόπεδα και σχηματίστηκαν πορείες αιχμαλώτων και ομήρων προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Πολλοί πέθαναν από κακουχίες και αστία.

Ο ρόλος του ξένου παράγοντα και οι συνθήκες Σεβρών και Λωζάννης

Στο τουρκικό βιβλίο Ιστορίας *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük* οι αναφορές στον ξένο παράγοντα είναι συνεχείς. Στο πλαίσιο της γενικότερης πολιτικής και των αποφάσεων των Συμμαχικών Δυνάμεων σε βάρος του (Τουρκικού) «έθνους» μείζονος σημασίας αναδεικνύεται ο ρόλος της Βρετανίας όπως επί παραδείγματι στην υποενότητα 2.1.2 με τίτλο «Η κατάληψη της Σμύρνης (15/5/1919)» όπου αναφέρεται ότι

[...] Η Βρετανία πίστευε πως θα η Ελλάδα θα προστάτευε τους εμπορικούς δρόμους και τα αποικιακά της συμφέροντα στη Μεσόγειο. Ως αποτέλεσμα της μεγάλης υποστήριξης της Αγγλίας προς την Ελλάδα, στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού αποφασίστηκε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει τη Σμύρνη (σ.54)

Στην υποενότητα 2.1.4 με τίτλο «Κοινωνίες: Η αναζήτηση της Αντίστασης και της Σωτηρίας»

[...] Ενώ οι δυνάμεις της ANTANT επεξέτειναν τις περιοχές που κατείχαν, παράλληλα προκαλούσαν χρησιμοποιώντας τις μειονότητες που δρούσαν με στόχο την ανεξαρτησία της Ανατολίας και της Θράκης... (σ.56)

Στην υποενότητα 2.1.7 «Εγκύκλιος της Αμάσειας, 22/6/1919» όπου αναφέρεται ότι

[...] Ενοχλημένοι από αυτές τις εξελίξεις στην Ανατολία, οι Βρετανοί άσκησαν για άλλη μια φορά πιέσεις στην Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης και απαίτησαν την απόλυση και την ανάκληση του Μουσταφά Κεμάλ (σ.62)

Αντίστοιχες αναφορές υπάρχουν για τη Γαλλία και τις ΗΠΑ.

Πέραν όμως της Βρετανίας, το βιβλίο συχνά αναφέρεται στο ρόλο των Γάλλων, όπως επί παραδείγματι στην υποενότητα 2.4.2 (Νότιο Μέτωπο), στη σελίδα 75, όπου διαβάζουμε πως

[...] Οι Γάλλοι όχι μόνο εγκαταστάθηκαν στις περιοχές των Αδάνων (Adana), του Αντέπ (Ader), του Μαράς (Maras) και της Ούρφα (Urfa) αλλά εγκατέστησαν εκεί και τους Αρμένιους που είχαν φέρει από την Αίγυπτο και τη Συρία. Οι επιθέσεις αυτών των οπλισμένων από τους Γάλλους Αρμενίων και οι αυθαιρεσίες των Γάλλων έκαναν τον τουρκικό λαό να αναλάβει δράση κατά του εχθρού.

Αναφορά στον «καταστροφικό» ρόλο των ξένων δυνάμεων ευρύτερα γίνεται και στη σελίδα 57 του βιβλίου υπό τον τίτλο «Οργανώσεις εχθρικές προς την εθνική ύπαρξη» όπου αναφέρονται τα ακόλουθα

[...] Οι περισσότερες από τις εχθρικές προς την εθνική ύπαρξη οργανώσεις ιδρύθηκαν υπό τη διεύθυνση και την υποστήριξη των Συμμαχικών Δυνάμεων, ιδιαίτερα δε των Άγγλων. Δεδομένου ότι αυτές οι ομάδες δεν πίστευαν ότι η ανεξαρτησία μπορούσε να επιτευχθεί με τη δύναμη του λαού, υποστήριζαν τις πολιτικές της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης ή επεδίωκαν την Προστασία ή Εντολή [mandate] μιας προστάτιδας ισχυρής δύναμης. Η δράση αυτών των οργανώσεων είχε καταστροφικά αποτελέσματα για την εθνική ενότητα.

Στο βιβλίο **Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου κόσμου από το 1815 έως σήμερα**, αξίζει ιδιαίτερης μνείας η αναφορά στα «διαφορετικά προβλήματα που προκάλεσε η συνθήκη ειρήνης των νικητών με την Οθωμανική αυτοκρατορία» καθώς η απώλεια εδαφών που προσαρτήθηκαν σε άλλες χώρες ή αποτέλεσαν ανεξάρτητα κράτη, σε συνδυασμό με την **ταπεινωτική μεταχείριση από τους Συμμάχους**, ευνόησε την ανάπτυξη ενός εθνικιστικού κινήματος με επικεφαλής τον Μουσταφά Κεμάλ, το οποίο μεταμόρφωσε την Τουρκία σε εθνικό κράτος (σ.87-88)

Στη συνέχεια, επίσης στις σελίδες 88- 89 γίνεται αναφορά στο πώς και γιατί η Ελλάδα εξασφάλισε την υποστήριξη Άγγλων και Γάλλων καθώς και τη «συμμαχική εντολή» για την κατάληψη της Σμύρνης και του βιλαετιού του Αϊδινίου ενώ στο βιβλίο **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας**, υπό το πρίσμα που κυρίως εξετάζει τα γεγονότα της συγκεκριμένης περιόδου (Προσφυγικό ζήτημα) δεν υπάρχει καμιά αναφορά στο ρόλο του ξένου παράγοντα.

Οι συνθήκες Σεβρών και Λωζάννης

Σε ό,τι αφορά τις Συνθήκες Σεβρών και Λωζάννης ο τρόπος που αντιμετωπίζονται στα ελληνικά εγχειρίδια ιστορίας είναι εκ διαμέτρου αντίθετος από τον τρόπο που αντιμετωπίζονται στο αντίστοιχο τουρκικό.

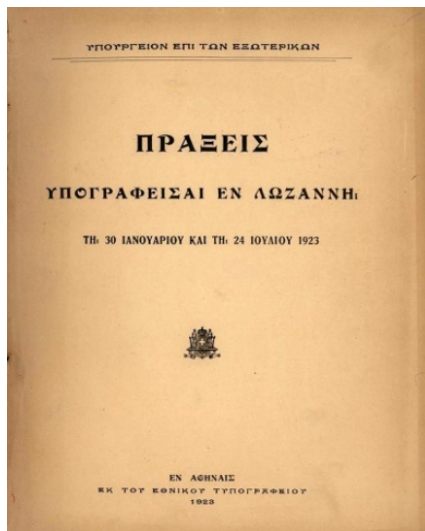
Η Συνθήκη των Σεβρών στο βιβλίο **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** (σ.98) υπό τον τίτλο «Από τη Συνθήκη των Σεβρών έως την ήττα στη Μικρά Ασία» χαρακτηρίζεται ως «η μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας που δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου» καθώς «η μικρή Ελλάδα των Βαλκανικών πολέμων γίνεται με την υπογραφή της Συνθήκης «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε θαλασσών» ενώ στην **Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα** γίνεται μια εξίσου σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο της Συνθήκης η οποία «αποδείχτηκε βραχύβια και τάφηκε κάτω από τα ερείπια της Μικρασιατικής καταστροφής» (σ.85).

Στο τουρκικό βιβλίο Ιστορίας **İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük** αντίθετα, η Συνθήκη των Σεβρών, πέραν της αναλυτικής αναφοράς στους σημαντικότερους όρους που αυτή περιλάμβανε, επαναλαμβάνεται συχνότατα στις σελίδες 72-74 όπου αναφέρεται στη διαχείριση και την υπογραφή εν τέλει της Συνθήκης από το Οθωμανικό κράτος και σε κάποιους σημαντικούς όρους της Συνθήκης και στις σελίδες 89-90 όπου γίνεται αναφορά στη μη εφαρμογή της χάρις στην Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Ενδεικτικά:

[...] Η Συνθήκη των Σεβρών έχασε την ισχύ της,

[...] Με τη Συνθήκη των Σεβρών που είχε υπογραφεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στις 10 Αυγούστου 1920, είχαν δημιουργηθεί ζώνες αγγλικής, γαλλικής και ιταλικής επιρροής στην Ανατολία, ενώ η περιοχή της Σμύρνης και η Θράκη είχαν δοθεί στην Ελλάδα,

[...] Η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση ενημέρωσε τις Συμμαχικές Δυνάμεις ότι δεν αναγνώριζε τη Συνθήκη των Σεβρών και αφαίρεσε, ως προδότες, την ιθαγένεια εκείνων που είχαν υπογράψει τη Συνθήκη. Μετά από άλλα τρία χρόνια αιματηρών αγώνων, η Συνθήκη των Σεβρών παρέμεινε μια ανεφάρμοστη συνθήκη (σ.90)

Εικόνα 8. Εξώφυλλο των υπογραφεισών εν Λωζάννη Πράξεων

Σε ό,τι αφορά στη Σύμβαση της Λωζάννης, στο βιβλίο **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** (σ.162) στο κεφάλαιο με τίτλο «Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση» γίνεται ειδική αναφορά μόνο στο περιεχόμενο του άρθρου 9 βάσει του οποίου υλοποιήθηκε η ανταλλαγή των πληθυσμών ενώ στην υποενότητα με τίτλο «Η Σύμβαση της Λωζάννης και η ανταλλαγή των πληθυσμών» (σ. 151-154) γίνεται εκτενής αναφορά στους όρους της Σύμβασης, στις αντιδράσεις που υπήρξαν στην Ελλάδα προκειμένου να μην εφαρμοστεί αλλά και στους λόγους που η ελληνική πλευρά αναγκάστηκε να συμφωνήσει

[...] Η πραγματικότητα όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές τους εστίες και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει

Ενώ παρακάτω αναφέρεται πως

[...] η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών και των δύο χωρών για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη

Στις ίδιες σελίδες υπάρχουν παραθέματα με μαρτυρίες Μικρασιατών προσφύγων από τις εκδόσεις του Κέντρου Μικρασιατικών σπουδών καθώς και το ψήφισμα του συλλαλητηρίου της 21.1.1923 στο οποίο οι πρόσφυγες της Αθήνας εξέφραζαν την αντίθεση τους στην υποχρεωτική ανταλλαγή.

Στην **Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα**, στη σ. 91 αναφέρεται πως «η ήττα της Ελλάδας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο και η ουσιαστική διάλυση της νικήτριας συμμαχίας του Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησαν στη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 η οποία αντανakλούσε τον νέο συσχετισμό ισχύος στην περιοχή» και παρακάτω στη σ.94 «Αντίπαλος της Ελλάδας

στη διάσκεψη της Λωζάννης δεν ήταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά η νέα Τουρκία, η οποία είχε προέλθει από τα ερείπια της αυτοκρατορίας». Συμπερασματικά δε αναφέρεται πως

[...] Σε σύγκριση με τη συνθήκη των Σεβρών η συνθήκη της Λωζάννης ήταν σκληρή και ταπεινωτική για την Ελλάδα, αντανάκλούσε όμως το συσχετισμό ισχύος που προήλθε από την ήττα της Ελλάδας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο καθώς και τη νέα κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στην περιοχή από το 1920. Η Ελλάδα του 1923 ήταν μια χώρα ηττημένη στρατιωτικά, διχασμένη πολιτικά, διεθνώς απομονωμένη και απειλούμενη από τις γειτονικές χώρες, οικονομικά κλονισμένη και υποχρεωμένη να περιθάψει περισσότερους από ένα εκατομμύριο ενδεείς και άστεγους πρόσφυγες

Στο τουρκικό βιβλίο ιστορίας *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük* και πιο συγκεκριμένα στις σελίδες 88-90 της ενότητας 2.6.1 με τίτλο *Barış Konferansı Yapılan Hazırlıklar / Προετοιμασίες για τη Διάσκεψη Ειρήνης* αναφέρονται λεπτομερώς όλα τα βήματα που έγιναν έως και την υπογραφή της Σύμβασης και της Συνθήκης της Λωζάννης καταλήγοντας στον εορτασμό της υπογραφής με 101 κανονιοβολισμούς αλλά και τους πανηγυρικούς εορτασμούς που πραγματοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα για το γεγονός ενώ στη συνέχεια γίνεται αναλυτική παρουσίαση των σημαντικότερων όρων της Συνθήκης. Για να αναδειχθεί δε η επιτυχία, οι συγγραφείς αναφέρονται (σ. 90) σε αξιολόγηση της Συνθήκης από τον διάσημο Βρετανό ιστορικό A. Toynbee ο οποίος έγραψε ότι

[...] Τα τουρκικά αιτήματα για σχεδόν κάθε θέμα έγιναν αποδεκτά από τους Συμμάχους στη Λωζάννη ... Ήταν θαύμα που ένα ηττημένο, κατακερματισμένο έθνος σηκώθηκε από τα ερείπια, αντιμετώπισε τα μεγαλύτερα έθνη του κόσμου επί ίσοις όροις και εκπλήρωσε κάθε επιθυμία του

αλλά και στο πώς αντιμετώπισε την υπογραφή της Συνθήκης ο Βενιζέλος

[...] Βλέποντας πώς ερμηνεύτηκε η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης ο Βενιζέλος, ο οποίος υπέγραψε τη συμφωνία για λογαριασμό της Ελλάδας, εξέφρασε τα συναισθήματά του ως «βαθιά μελαγχολία και θλίψη»

Οι λεκτικές όψεις του θυμικού II: Πόντος

Σε ό,τι αφορά στο θέμα του Πόντου και της αναγνωρισμένης από την Ελληνική Βουλή «Γενοκτονίας των Ποντίων», στο βιβλίο *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα* γίνεται μια μικρή αναφορά στις σελίδες 88 και 89 υπό τον τίτλο «Η κίνηση για την ανεξαρτησία του Πόντου». Στο κείμενο γίνεται αναφορά στο αίτημα διαφόρων οργανώσεων των Ελλήνων του Πόντου, ήδη από το 1918, για ίδρυση ανεξάρτητου ποντιακού ή ποντοαρμενικού κράτους, στην αρνητική

υποδοχή του αιτήματος από τον Βενιζέλο με το σκεπτικό πως αφενός ήταν ανέφικτο και αφετέρου θα εξασθενούσε τα αιτήματα της χώρας προς περιοχές γειτονικές προς αυτήν και την πρόκριση ως λιγότερο ουτοπικής της δημιουργίας αρμενικού κράτους. Στη συνέχεια αναφέρεται με συντομία ο ρόλος του Μητροπολίτη Τραπεζούντος Χρύσανθου, οι προσπάθειες δημιουργίας ποντιακού στρατού, μετά την αθρόα έλευση Ποντίων προσφύγων από τη νότια Ρωσία το 1919 και το άδοξο τέλος του εγχειρήματος που έπεσε θύμα «του εθνικού κινήματος των Τούρκων που οργάνωσε ο Μουσταφά Κεμάλ και άλλοι τούρκοι αξιωματούχοι».

Το κείμενο συνοδεύεται από την αποτύπωση Χάρτη της σχεδιαζόμενης τότε Δημοκρατίας του Πόντου (σ. 89), από φωτογραφία του Φροντιστηρίου Τραπεζούντος, εκπαιδευτικού ιδρύματος που παρέχοντας ελληνική παιδεία «συνετέλεσε στην τόνωση του εθνικού φρονήματος των Ελλήνων Μικρασιατών» αλλά και φωτογραφία του Μητροπολίτη Χρύσανθου (σ. 90). Τέλος, στη σελίδα 93 παρατίθενται αποσπάσματα από βιβλία των Χάρη Τσιρκινίδη (*Επιτέλους τους ξεριζώσαμε... Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, της Θράκης και της Μικράς Ασίας μέσα από τα γαλλικά αρχεία*) και Κωνσταντίνου Φωτιάδη (*Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*) που περιέχουν μαρτυρίες για τους διωγμούς και εκτοπισμούς των Ελλήνων του Πόντου. Ενδεικτικά:

Προανακρούσματα των διωγμών κατά του Μικρασιατικού Ελληνισμού (μυστική διαταγή του Τούρκου Υπουργού Εσωτερικών Ταλαάτ για εκτοπισμούς Ελλήνων 14-5-1914)

«Είναι επείγον για πολιτικούς λόγους οι Έλληνες κάτοικοι των ακτών της Μικράς Ασίας να αναγκαστούν να εκκενώσουν τα χωριά τους, για να εγκατασταθούν στα βιλαέτια του Ερζερούμ και της Χαλδίας: Εάν αρνηθούν να εγκατασταθούν στα καθορισθέντα μέρη, παρακαλώ να δώσετε προφορικές οδηγίες στους αδελφούς μουσουλμάνους με σκοπό να αναγκάσουν τους Έλληνες, με κάθε είδους πράξεις, να εκπατρισθούν με τη θέληση τους. Μην ξεχάσετε σε αυτή την περίπτωση να πάρετε από τους μετανάστες πιστοποιητικά ότι εγκαταλείπουν τις εστίες τους με δική τους πρωτοβουλία» (Χάρης Τσιρκινίδης: *Επιτέλους τους ξεριζώσαμε... Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, της Θράκης και της Μικράς Ασίας μέσα από τα γαλλικά αρχεία*. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1999, σ.113)

Στο βιβλίο **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** οι αναφορές στο θέμα γίνονται στο πλαίσιο πάντα του Προσφυγικού ζητήματος και πιο συγκεκριμένα στις σελίδες 140-142 υπό τον γενικό τίτλο «Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914 -1922». Η αφήγηση εδώ εκκινεί από το μακραίωνα της ελληνικής παρουσίας στη Μικρά Ασία και συνεχίζει με την εθνική αφύπνιση των Τούρκων και την εχθρική αντιμετώπιση των εκεί μειονοτήτων από τον τουρκικό εθνικισμό προκειμένου να αναπτυχθεί στη

συνέχεια το θέμα των διωγμών και των μορφών που πήραν αυτοί οι διωγμοί έως και το 1918. Στη σελίδα 141 παρατίθεται και απόσπασμα από το βιβλίο της Διδώς Σωτηρίου «Ματωμένα χώματα» με τίτλο « Καθ' οδόν προς τα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού). Το θέμα των Ποντίων επανέρχεται στη σ.146 όπου υπό τον τίτλο «Μικρασιατική καταστροφή» αναφέρεται ότι «πριν ακόμη από τον Αύγουστο του '22 ελληνικοί πληθυσμοί της Μικράς Ασίας (Πόντου, Κιλικίας, Καππαδοκίας) είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους και είχαν καταφύγει είτε στη Σμύρνη είτε στην Ελλάδα» για να ολοκληρωθεί το θέμα με την αριθμητική αποτίμηση των προσφύγων που έφτασαν στην Ελλάδα το Φθινόπωρο του '22. Το εν λόγω κεφάλαιο συνοδεύεται από Χάρτη της Μικράς Ασίας με τα αρχαία ονόματα των Επαρχιών, προς απόδειξη της ελληνικότητας της περιοχής, Πίνακες με τα στοιχεία προέλευσης των προσφύγων ανά περιοχή και Μαρτυρίες προσφύγων που περιλαμβάνονται σε εκδόσεις του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

Αυτά που πολύ συνοπτικά, ομολογουμένως, αναφέρονται στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας στο τουρκικό βιβλίο ιστορίας *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük* αναπτύσσονται πολύ περισσότερο εκκινώντας από τη σελίδα 57 και τις αναφορές σε «Μειονοτικές οργανώσεις» που στόχο είχαν «την απόσπαση μεριδίων από τα εδάφη της διαλυόμενης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ώστε να ιδρύσουν δικά τους κράτη». Στις οργανώσεις αυτές, όπως αναφέρονται στο βιβλίο, περιλαμβάνονται (σ.58)

- η Μαύρη Μοίρα που υπηρετούσε τους σκοπούς της Μεγάλης Ιδέας με κύριο στόχο την επαναφορά των Ελλήνων στα σύνορά τους της εποχής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Εργαζόταν υπό το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως και υποστηρίζονταν από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, τον Σύλλογο Μεταναστών και την Ελληνική Σχολή Προσκοπισμού που στο προσκήνιο παρείχαν ανθρωπιστικές υπηρεσίες αλλά στο παρασκήνιο παρείχαν κάθε είδους βοήθεια στις συμμορίες,
- η Εθνική Εταιρεία που κατά την περίοδο της Ανακωχής του Μούδρου εργάστηκε για την αύξηση του ελληνικού πληθυσμού στη Δυτική Ανατολία και για την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους του Πόντου γύρω από την Τραπεζούντα
- η Οργάνωση Ρωμιών του Πόντου της οποίας κύριος σκοπός ήταν η ίδρυση ενός Ελληνικού Κράτους στον Πόντο, με κέντρο τη Σαμψούντα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η Οργάνωση αυτή, σύμφωνα με το βιβλίο, κάνοντας επιδρομές στα τουρκικά χωριά με τις συμμορίες που είχε συστήσει ώστε να προκαλέσει τη φυγή των Τούρκων από τις εστίες τους και φέρνοντας μετανάστες από την Ελλάδα, σκόπευε να αποκτήσει την πλειοψηφία του πληθυσμού στην περιοχή.

Στη συνέχεια οι συγγραφείς αναφέρουν ότι η ιδέα της ίδρυσης ενός κράτους του Πόντου στην ανατολική ακτή της Μαύρης Θάλασσας ήταν ενταγμένη στις

επιδιώξεις της Μεγάλης Ιδέας και ότι η συγκεκριμένη περιοχή δεν είχε καμιά σχέση με την Ελλάδα ως προς την ιστορική και την κοινωνική της δομή, όπως δεν είχαν σχέση με την Ελλάδα το Βασίλειο του Πόντου (301-64 π.Χ.) και το Ρωμαϊκό κράτος της Τραπεζούντας (1207-1461), που ιδρύθηκαν εκεί μετά την τέταρτη Σταυροφορία (σ.58)

Στην ίδια σελίδα γίνεται εκτενής αναφορά:

- ο στην προσπάθεια ίδρυσης κράτους στον Πόντο, το ρόλο των εμπλεκόμενων σε αυτήν (Οργάνωση του Πόντου, Κολλέγιο Merzifon, Πατριαρχείο και Μητροπολίτες Αμάσειας Γερμανός και Τραπεζούντας Χρύσανθος) με ειδική αναφορά στους δύο Μητροπολίτες που *«ενθάρρυναν τις συμμορίες και υπερασπίστηκαν την ιδέα της ίδρυσης της Πολιτείας του Πόντου ενώπιον διεθνών οργανισμών»* αλλά και
- ο στην αντίστοιχη προσπάθεια που έγινε μετά την υπογραφή της συμφωνίας του Μούδρου, *όταν οι Έλληνες της Μαύρης Θάλασσας άρχισαν ξανά να επιχειρούν με την υποκίνηση και τη βοήθεια τόσο της Ελλάδας όσο και των Συμμαχικών Δυνάμεων*. «Σκοπός των συμμοριών του Πόντου ήταν να προκαλέσουν σύγχυση στην περιοχή και να διασφαλίσουν ότι η περιοχή θα καταληφθεί από τις Συμμαχικές δυνάμεις σύμφωνα με το άρθρο 7 της Συνθήκης Ανακωχής του Μούδρου». Για το λόγο αυτό εξάλλου, όπως αναφέρεται, εστάλη ο Μουσταφά Κεμάλ στη Σαμψούντα ως Στρατιωτικός Επιθεωρητής σηματοδοτώντας και την έναρξη του Εθνικού Αγώνα.

Στη σελίδα 59 του βιβλίου αναφέρεται πως

[...] η αντιμετώπιση των συμμοριών του Πόντου έγινε εφικτή μόνον όταν το Δεκέμβρη του 1920 σχηματίστηκε τακτικός στρατός με την επωνυμία «Κεντρικός στρατός» και στο πλαίσιο αυτό πολλοί κληρικοί που συμμετείχαν στην προσπάθεια για την ανεξαρτησία του Πόντου εκδιώχθηκαν και κάποιοι από αυτούς δικάστηκαν στα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας

Οι αναφορές στο Ποντιακό ζήτημα ολοκληρώνονται με την αναφορά πως, παρά το γεγονός ότι το ζήτημα αυτό αντιμετωπίστηκε με τη Συνθήκη της Λωζάννης, η Ελλάδα το επαναφέρει τεχνητά στην ημερήσια διάταξη, ιδίως από το 1985 και μετά, με τους ισχυρισμούς της περί της λεγόμενης Γενοκτονίας του Πόντου και την ψήφιση νόμου "που δεν συνάδει με τα ιστορικά δεδομένα» με την οποία κήρυξε την 19^η Μαΐου ως «Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας του Πόντου» (σ.59)

Διμερείς Ελληνοτουρκικές σχέσεις

Στο κεφάλαιο Ε' με τίτλο «Η ένταξη των Προσφύγων στην Ελλάδα» του βιβλίου **Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας** αφού γίνεται αναφορά στην πρόσληψη της Μικρασιατικής καταστροφής στη χώρα μας όπου «ορισμένοι την παραλλήλισαν με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453 ενώ άλλοι θεώρησαν το '22 ως αφετηρία της νέας Ελλάδας» αναφέρει πως στο πεδίο της Εξωτερικής πολιτικής «με την ανταλλαγή των πληθυσμών εξέλιπε η κυριότερη πηγή προστριβών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και οι καλές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών διατηρήθηκαν τρεις τουλάχιστον δεκαετίες» (σ.168).

Επίσης στο υποκεφάλαιο 2 του Δ' κεφαλαίου του βιβλίου, με τίτλο «Η ελληνοτουρκική προσέγγιση» (σ. 163) γίνεται αναφορά στην ελληνοτουρκική προσέγγιση του '30 και τις προβλέψεις της Σύμβασης της Άγκυρας, της Συμφωνίας των Αθηνών και του Συμφώνου Φιλίας, Ουδετερότητας και Διαιτησίας καταλήγοντας πως

[...] οι μεταγενέστερες εξελίξεις έδειξαν ότι οι προσδοκίες από τη λύση που δόθηκε σε κάποια ζητήματα με τις ελληνοτουρκικές συμφωνίες του 1930 διαψεύστηκαν. Βέβαια για ένα μεγάλο διάστημα δεν σημειώθηκαν τριβές μεταξύ των δύο κρατών και δεν αμφισβητήθηκαν τα μεταξύ τους σύνορα

Στο βιβλίο **Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα** έμμεση αναφορά στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας γίνεται μόνο στη σ. 103 υπό τον τίτλο «Η διεθνής θέση της Ελλάδας». Εκεί διαβάζουμε για τη βελτίωση και ενίσχυση του διπλωματικού κύρους της Ελλάδας σε σχέση με την κατάσταση των πραγμάτων την περίοδο της υπογραφής της Σύμβασης και της Συνθήκης της Λωζάννης. Οι αναφορές συνοδεύονται από κείμενο με τίτλο «Το ευρωπαϊκό όραμα του Βενιζέλου» και μια φωτογραφία του Ελευθερίου Βενιζέλου και του Μουσταφά Κεμάλ μετά συζύγων κατά την υπογραφή του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου Φιλίας.

Στο τουρκικό βιβλίο ιστορίας **İnkılap tarihi ve Atatürkçülük**, για το θέμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων στην υποενότητα 4.2.1. και πιο συγκεκριμένα στη σελίδα 139 παρατίθεται απόσπασμα από το βιβλίο του Ahmet Eyicil, *Η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας στην εποχή του Ατατούρκ* (σελ. 344-345).

Ο συγγραφέας αναφέρεται στα βασικά προβλήματα των ελληνοτουρκικών σχέσεων μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και σε εκείνα της περιόδου

μετά την υπογραφή της Συνθήκης (π.χ. το ζήτημα των Etabli), στο ρόλο που έπαιξε στην υπογραφή της Συμφωνίας της Άγκυρας ο κίνδυνος που εγκυμονούσε η επιθετική και επεκτατική πολιτική της φασιστικής Ιταλίας ενώ αναπτύσσει αρκετά και το ζήτημα του Πατριαρχείου που επίσης επηρέαζε τις τουρκοελληνικές σχέσεις. Σ' αυτό το τελευταίο γίνεται αναφορά στην εκλογή του Κωνσταντίνου Αράπογλου στον Πατριαρχικό θρόνο ενώ είχε την ιδιότητα του ανταλλασσόμενου, την παραίτηση του και την εκλογή στη θέση του Βασιλείου Γεωργιάδη καταλήγοντας πως με τη σθεναρή στάση του το τουρκικό καθεστώς έδωσε το μήνυμα πως «το Πατριαρχείο υπόκειται στους τουρκικούς νόμους, ότι δεν αναγνωρίζεται ο οικουμενικός του χαρακτήρας και ότι κανείς δεν μπορεί να παρεμβαίνει στις εσωτερικές υποθέσεις της Τουρκίας για θρησκευτικά ζητήματα».

Στη συνέχεια ο συγγραφέας αναφέρεται στην υπογραφή από τα δύο μέρη της Συνθήκης Φιλίας, Ουδετερότητας, Συμφιλίωσης και Διαιτησίας, το 1930, το γεγονός ότι ο Βενιζέλος πρότεινε το 1934 τον Ατατούρκ για το Νόμπελ Ειρήνης και την ανάπτυξη και διατήρηση έκτοτε σχέσεων φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας τουλάχιστον μέχρι το 1950 και την ανάδυση του Κυπριακού ζητήματος.

Είναι εύκολη υπόθεση η συγγραφή της ιστορίας μακριά από εθνοκεντρικά πρότυπα;

Η συγγραφή της Ιστορίας γενικώς αλλά και η συγγραφή της μακριά από εθνοκεντρικά πρότυπα ειδικώς δεν είναι, ομολογουμένως, μια εύκολη υπόθεση και αυτό δεν προκύπτει μόνο από την εκρηκτική, διετή σχεδόν, διαμάχη που αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα στη χώρα μας για το εγχειρίδιο Ιστορίας της Στ' Δημοτικού³⁸ για το οποίο η Ακαδημία Αθηνών γνωμοδότησε πως «δεν συμβάλλει στην ενίσχυση της εθνικής μνήμης και της ελληνικής αυτογνωσίας» παροτρύνοντας την πολιτική ηγεσία κατά την τελική της κρίση «να δώσει την επιβεβλημένη βαρύτητα στην επιταγή του Συντάγματος για την ανάπτυξη μέσω της Παιδείας της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων».

³⁸ Ο.π., Χ. Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία...*, σ.57 (Πρόκειται για το σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας της Στ' Δημοτικού Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια των Μ. Ρεπούση, Χ. Ανδρεάδου, Α. Πουταχίδη και Α. Τσιβά (ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2007))

Παρόμοιο περιστατικό υπήρξε πολύ πρόσφατα, το 2021, στην Κύπρο όταν ζητήθηκε από τους καθηγητές αγγλικών των Λυκείων της χώρας να σκίσουν τη σελίδα 36 του εγχειριδίου Oxford Discover Futures 3, Workbook της Β΄ Λυκείου – το οποίο στη συνέχεια αποσύρθηκε - όπου υπήρχε μικρό κείμενο για τον Κεμάλ Ατατούρκ που περιείχε τις λέξεις ««leadership» (ηγεσία), «courageous» (θαρραλέος), «reckless» (ριψοκίνδυνος-τολμηρός), «moral» (ηθικός) και «selfless» (ανιδιοτελής)³⁹.

Στην αντίπερα όχθη, στην Τουρκία, έχει αναπτυχθεί πολύ μεγάλος διάλογος για το γεγονός ότι στις μεταρρυθμίσεις⁴⁰, που εισήχθησαν το 2021 και εφαρμόζονται σταδιακά από φέτος, προβλέπεται μεταξύ άλλων η διδασκαλία του βιβλίου İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ως υποχρεωτικού μαθήματος μόνο στη 12η τάξη όλων των τύπων Λυκείου και του βιβλίου Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi – Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία ως υποχρεωτικού μόνο στα Λύκεια Κοινωνικών Επιστημών και ως επιλογής στα Anadolu Liseli. «Γιατί κάνετε την ιστορία μάθημα επιλογής; Έτσι θα μεγαλώσουν παιδιά που δεν θα ξέρουν το παρελθόν τους, που δεν θα ξέρουν τα έθνη και την ιστορία του κόσμου», «Αφήστε τα παιδιά μας να μάθουν την ιστορία μας από σωστούς εθνικούς ιστορικούς», «Τα έθνη που δεν γνωρίζουν το παρελθόν τους είναι καταδικασμένα να εξαφανιστούν. Όσοι δεν γνωρίζουν το παρελθόν τους δεν μπορούν να καθορίσουν το μέλλον τους. Ιστορία είναι η μνήμη των κοινωνιών, οι κοινωνίες που χάνουν τη μνήμη τους είναι καταδικασμένες να εξαφανιστούν κάτω από την κυριαρχία άλλων εθνών» είναι μερικά από τα σχόλια των πολιτών για το θέμα⁴¹.

Εφόσον λοιπόν η συγγραφή Ιστορίας μακριά από εθνοκεντρικά πρότυπα είναι μια δύσκολη υπόθεση, θα ήταν ποτέ εφικτή μια προσπάθεια συγγραφής κοινών βιβλίων Ιστορίας με τους Τούρκους; Θα μπορούσε κάποιος να επικαλεστεί το προηγούμενο της έκδοσης κοινού σχολικού βιβλίου ιστορίας Γαλλίας και Γερμανίας, δύο χωρών των οποίων οι σχέσεις για τουλάχιστον 150 χρόνια είχαν, όπως ανέφερε

³⁹Γ. Ιωάννου, *Σκίζοντας σελίδες βιβλίων στην Κύπρο του 2021*, άρθρο στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ <https://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/paideia/skizontas-selides-biblion-stin-kypro-toy-2021>

⁴⁰Η τελευταία εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Τουρκία διακρίνει τα μαθήματα της Γ΄ Λυκείου σε κοινά για όλους και διεπιστημονικά μαθήματα από τα οποία επιλέγουν οι μαθητές

⁴¹<https://derstarih.com/yeni-egitim-sisteminde-tarih-dersi/>

η ιστορικός Hélène Miard-Delacroix σε συνέντευξη της στη Γερμανική Ραδιοφωνία Deutschlandfunk, τα χαρακτηριστικά μιας «ιστορικής βεντέτας»⁴².

Τη συγγραφή του βιβλίου, μετά την ενθουσιώδη υποδοχή από τις ηγεσίες των δύο χωρών, του Γάλλου Πρόεδρου Jacques Chirac και του Γερμανού Καγκελάριου Gerhard Schröder, σχετικής πρότασης μαθητών οι οποίοι έπαιρναν μέρος στο Γαλλογερμανικό Κοινοβούλιο των Νέων (Στρασβούργο, Ιανουάριος 2003)⁴³, είχε αναλάβει ομάδα Γάλλων και Γερμανών επιστημόνων. Το βιβλίο, στο οποίο παρουσιάζεται η μεταπολεμική ιστορία με έμφαση στη γαλλογερμανική φιλία, κυκλοφόρησε τρία χρόνια αργότερα, το 2006, με τον τίτλο «Ιστορία: η Ευρώπη και ο Κόσμος μετά το 1945», με βασικό στόχο την «κοινή επεξεργασία του πρόσφατου παρελθόντος» σύμφωνα με δηλώσεις του τότε υπουργού Παιδείας της Γαλλίας Gilles de Robien. Στη συνέχεια εκδόθηκε και δεύτερο βιβλίο που έχει ως αντικείμενο την Ευρώπη και τον Κόσμο από το Συνέδριο Ειρήνης της Βιέννης (1814-15) μέχρι το 1945, μια περίοδο εξαιρετικά δύσκολη και οδυνηρή και για τις δύο γειτονικές χώρες.

Το γεγονός ότι η διδασκαλία των συγκεκριμένων εγχειριδίων, που κυκλοφορούν παράλληλα με τα παραδοσιακά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας, δεν είναι υποχρεωτική και εναπόκειται στον διδάσκοντα εάν θα τα επιλέξει⁴⁴ δεν μειώνει, σε καμιά περίπτωση, την αξία του εγχειρήματος. Αξίζει βεβαίως να σημειωθεί πως, όπως μας πληροφορούν οι ιστορικοί C. Defrance και U. Pfeil⁴⁵, Γάλλοι και Γερμανοί ιστορικοί είχαν προσπαθήσει ήδη από το 1935 να συζητήσουν το ενδεχόμενο αλλαγής των βιβλίων ιστορίας των δύο χωρών διατυπώνοντας μάλιστα 39 οδηγίες για την «αφαίρεση του δηλητηρίου που περιέχεται στα σχολικά βιβλία ιστορίας», μια

⁴²Chr. Heinemann, *Το Γερμανικό Ράιχ και η ταπείνωση της Γαλλίας*, όπως δημοσιεύθηκε στο <https://www.capital.gr/diethni/3519209/to-germaniko-raix-kai-i-tapeinosi-tis-gallias/>

⁴³ «Ιστορία: Η Ευρώπη και ο Κόσμος μετά το 1945 – Το πρώτο κοινό σχολικό βιβλίο Ιστορίας Γαλλίας-Γερμανίας» <https://www.dw.com/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%BF-1945/a-2605146>

⁴⁴C. Defrance - Ulrich Pfeil, *German – French school textbook some considerations about the origins and the first two volumes*, Conference paper στο συνέδριο του NECE (Networking European Citizens Education) με τίτλο «Citizenship Education Facing Nationalism and Populism in Europe Strategies - Competencies – Practices» 6-8/11/2008 στο <https://www.bpb.de/system/files/pdf/IK3TE4.pdf>, σ.1

⁴⁵ 'Ο.π., Defrance, Ulrich Pfeil, *German-French School Textbook...*, σ.2

προσπάθεια όμως που δεν καρποφόρησε καθώς αποτελούσε αγκάθι για το ναζιστικό καθεστώς. Για την ανακίνηση της προσπάθειας και την ευόδωση της, καταλυτικός ήταν ο ρόλος του Georg Eckert⁴⁶, Γερμανού ιστορικού και Διευθυντή του Braunschweig Teacher College, ο οποίος πέτυχε να καθιερώσει την έρευνα σχολικών βιβλίων ως νέο πεδίο ακαδημαϊκής έρευνας συνδυάζοντας τη με πρακτικές κατευθυντήριες γραμμές για τη διδακτική εργασία με κύριο πολιτικό στόχο τη συμφιλίωση⁴⁷. Ένα χρόνο μετά το θάνατο του Eckert, το 1975, ιδρύθηκε το ομώνυμο Διεθνές Ινστιτούτο, ένα από τα σημαντικότερα ιδρύματα παγκοσμίως στον τομέα της συλλογής και της έρευνας διδακτικού υλικού Γεωγραφίας, Ιστορίας και μαθημάτων Κοινωνικών Σπουδών. Σήμερα το Ινστιτούτο διαθέτει 183.000 σχολικά βιβλία από 180 χώρες σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, τα οποία είναι διαθέσιμα και προσβάσιμα στους ερευνητές⁴⁸.

Πέραν των κοινών γαλλογερμανικών εκδόσεων, αντίστοιχα εγχειρήματα την ίδια περίοδο εξελίχθηκαν στα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ασία ανάμεσα στα οποία ξεχωριστή θέση κατέχει η επίτευξη της συγγραφής κοινών σχολικών εγχειριδίων ιστορίας από τη Γερμανία και την Πολωνία με τίτλο «Ευρώπη- Η ιστορία μας». Δύο χώρες δηλαδή από τις οποίες η πρώτη είχε εισβάλει και καταστρέψει τη δεύτερη αποδείχθηκαν ικανές να γράψουν μια κοινή αφήγηση του παρελθόντος.

Εικόνα 9. Εξώφυλλα τόμων του Γερμανο-Πολωνικού εγχειριδίου ιστορίας με τίτλο «Ευρώπη- Η ιστορία μας» («Europa-Nasza historia»/«Europa- Unsere Geschichte»)

Η προσπάθεια αυτή άρχισε το 2008 και ολοκληρώθηκε το 2020 όμως τα θεμέλια της είχαν τεθεί ήδη από τη δεκαετία του '70 από Γερμανούς ιστορικούς υπό

⁴⁶ <https://www.gei.de/en/institute/gei-institute/history/georg-eckert>

⁴⁷ <https://www.gei.de/en/research/projects/history-of-the-georg-eckert-institute>

⁴⁸ <https://www.gei.de/en/institute/research-library>

την ηγεσία του Ινστιτούτου Georg Eckert. Αξίζει δεν να σημειωθεί πως παρά την ολοκλήρωση του συνόλου των εγχειριδίων το 2020, στην Πολωνία - σε αντίθεση με τη Γερμανία - δεν επιτρέπονταν η διδασκαλία τους στα σχολεία, λόγω των αντιρρήσεων που πρόβαλε η τότε συντηρητική κυβέρνηση της χώρας. Μετά τις εθνικές εκλογές του 2024 και τη νίκη του κεντροαριστερού συνασπισμού υπό τον Donald Dusk, η υπουργός Παιδείας Barbara Nowacka έδωσε το πράσινο φως για τη διδασκαλία των εγχειριδίων στην πέμπτη και όγδοη (V και VIII) τάξη του σχολείου⁴⁹.

Στη χώρα μας, τα θεμέλια ενός ανάλογου εγχειρήματος για κοινή συγγραφή σχολικών εγχειριδίων ιστορίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας τέθηκαν σε συνέδριο που είχε οργανώσει το Ίδρυμα Ανδρέα Παπανδρέου το 1999, στο πλαίσιο των εργασιών του οποίου είχε προταθεί από τους συμμετέχοντες «να διδάσκεται σε όλα τα παιδιά της περιοχής μια πιο ισόρροπη εκδοχή της ιστορίας».⁵⁰

Η παρότρυνση αυτή λήφθηκε σοβαρά υπόψη αφού στον Νόμο 2929/ που ψηφίστηκε το 2001 (κύρωση της διακρατικής συμφωνίας Ελλάδας-Τουρκίας στον τομέα της πολιτιστικής συνεργασίας) αναφέρεται σαφώς πως τα δύο μέρη: *«θα συνεργάζονται στην παρουσίαση της ιστορίας, της γεωγραφίας, του πολιτισμού και της οικονομίας της άλλης χώρας, ιδιαίτερα στα σχολικά βιβλία. Με αυτόν το στόχο, θα συστήσουν μία Μικτή Επιτροπή Εμπειρογνομόνων, η οποία θα ανταλλάξει και θα μελετήσει τα σχολικά βιβλία, για να προτείνει τη διόρθωση των ανακρίβειών»*⁵¹.

Η προσπάθεια εφαρμογής των αναφερόμενων στο σχετικό άρθρο του Ν.2929, παρά την καλή θέληση του Έλληνα υπουργού Παιδείας κατά την τετραετία 2000-2004 Πέτρου Ευθυμίου αλλά και του Τούρκου ομολόγου του Hüseyin Çelik, δεν καρποφόρησε. Είχε τότε συσταθεί στο πλαίσιο διμερούς μορφωτικού προγράμματος κοινή επιτροπή που θα είχε ως αντικείμενο την εξέταση του τρόπου προσέγγισης των ιστορικών γεγονότων στα σχολικά βιβλία, είχαν οριστεί οι ιστορικοί που θα συμμετείχαν στην επιτροπή και είχαν ανταλλαγεί τα σχολικά βιβλία προκειμένου να μεταφραστούν. Εξηγώντας τους σκοπούς αυτής της Επιτροπής ο κ. Ευθυμίου είχε

⁴⁹ “German - Polish history textbook finally approved in Poland” στο <https://www.dw.com/en/poland-and-germany-a-shared-account-of-the-countries-shared-history/a-69691424> (18/7/2024)

⁵⁰ Νίκος Μάστορας, *Κοινά βιβλία Ιστορίας Ελλάδας-Τουρκίας: μια δύσκολη παλιά συζήτηση και το χρονικό της* στο https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/434260_koina-biblia-istorias-elladas-toyrkias-mia-dyskoli-palia-syzitisi-kai-hroniko-tis (8/12/2023)

⁵¹ <https://www.e-nomothesia.gr/diethneis-suntheikes/nomos-2929-2001-phek-142a-27-6-2001.html>

δηλώσει πως «δεν θα επιχειρήσουμε να γράψουμε ο ένας την ιστορία του άλλου, αλλά να κατανοήσουμε τον τρόπο που κάθε χώρα και κάθε λαός βιώνει την ιστορική του διαδρομή»⁵², προσθέτοντας πως «δεν υπάρχει κανένας λόγος τα βιβλία να συντηρούν εχθρότητα ή μίσος, διότι είναι πολύ σημαντικό η μία χώρα να κατανοεί τη σκοπιά της άλλης».

Η μη ευόδωση της προσπάθειας σε επίπεδο κεντρικής πολιτικής σκηνής στις δύο χώρες δεν σημαίνει πως δεν υπάρχει το ενδιαφέρον και δεν υπάρχουν συνεργασίες που κατατείνουν στον ίδιο στόχο, αφορώντας μάλιστα όχι μόνο την Ελλάδα και την Τουρκία αλλά ευρύτερα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Σε αυτή την κατεύθυνση αξίζει ιδιαίτερης μνείας η δημιουργία του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη στο οποίο συμμετέχουν πανεπιστημιακοί καθηγητές Ιστορίας από όλες τις Βαλκανικές χώρες έχοντας ως αντικείμενο, μεταξύ άλλων, τη διερεύνηση της κατάστασης της διδασκαλίας της Ιστορίας στα αναλυτικά προγράμματα και τα διδασκόμενα σε κάθε χώρα σχολικά εγχειρίδια. Το Κέντρο έχει να επιδείξει μέχρι σήμερα την έκδοση «Clio in the Balkans»⁵³, αποτέλεσμα μιας διετούς και επίπονης συλλογικής προσπάθειας για σοβαρή προσέγγιση του θέματος της ιστορικής εκπαίδευσης στα Βαλκάνια αλλά και μια σειρά εκδόσεων που αφορούν σε θέματα που περιλαμβάνονται στα αναλυτικά προγράμματα όλων των χωρών της ΝΑ Ευρώπης («Η Οθωμανική αυτοκρατορία», «Έθνη και κράτη στη ΝΑ Ευρώπη», «Οι Βαλκανικοί πόλεμοι», «Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος», «Ψυχρός πόλεμος» και «Πόλεμοι, Διαιρέσεις, Ενοποίηση»)⁵⁴.

Εύλογα βεβαίως ανακύπτει το ερώτημα γιατί το εγχείρημα της συγγραφής κοινών εγχειριδίων Ιστορίας μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας και Γερμανίας - Πολωνίας στέφθηκε από επιτυχία – έστω και ως επιλογή εγχειριδίου στην πρώτη περίπτωση και με καθυστέρηση, για πολιτικούς λόγους, στη διδασκαλία του στην Πολωνία, όπως προαναφέραμε - ενώ η ανάλογη προσπάθεια μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δεν καρποφόρησε. Η απάντηση, θεωρούμε ότι βρίσκεται κυρίως στο γεγονός ότι στις

⁵²Ν. Τρίγκα, *Κοινό βιβλίο Ιστορίας για Έλληνες και Τούρκους* στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/koino-biblio-istorias-gia-ellines-kai-toyrkous/> (24/11/2008)

⁵³ <https://www.pollitecon.com/html/ebooks/Clio-in-the-Balkans-The-Politics-of-History-Education.pdf>

⁵⁴Μ. Καρασαρίνης, Χριστίνα Κουλούρη, *Η σχολική ιστορία ακολουθεί μια πορεία εσωστρεφής*, Εφημερίδα το ΒΗΜΑ, <https://www.tovima.gr/2017/03/04/culture/xristina-koyloyri-i-sxoliki-istoria-akoloythei-mia-poreia-eswstrefi/> (4/3/2017)

σχέσεις Γαλλίας-Γερμανίας και Γερμανίας-Πολωνίας, παρά το οδυνηρό και τραυματικό παρελθόν τους, σήμερα δεν υφίστανται τριβές, σε αντίθεση με τις σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας όπου παραμένουν ανοιχτά και εν ισχύ αρκετά ζητήματα που προκαλούν συχνά αναταράξεις. Πρόκειται για ζητήματα που απασχολούν και ως φαίνεται θα απασχολούν την εξωτερική πολιτική των δύο χωρών (Κυπριακό, αιγιαλίτιδα ζώνη, υφαλοκρηπίδα κ.λπ.) για πολλά χρόνια και στα οποία το μεν Τουρκικό εγχειρίδιο «Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία» αφιερώνει αρκετές σελίδες (κεφάλαιο 4.4.2, σελίδες 176-183) αναπτύσσοντας επικαιροποιημένες τις πάγιες θέσεις της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, σε αντίθεση με το αντίστοιχο Ελληνικό εγχειρίδιο «Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα» του οποίου η ύλη ολοκληρώνεται στην Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, το 1974.

Επηρεάζονται οι κοινωνίες των δύο χωρών από τον εθνοκεντρισμό των σχολικών εγχειριδίων;

Πέραν των ευκαίων βεβαίως και παραπεμπόμενων στο μέλλον, παρήγορο είναι πως παρά τον περισσότερο ή λιγότερο εθνοκεντρικό χαρακτήρα των βιβλίων ιστορίας των δύο χωρών οι απαντήσεις του κοινού στο ερώτημα «Έχουμε εχθρότητα με τον ελληνικό λαό ή όχι; Ο ελληνικός λαός είναι εχθρός ή φίλος;» που έθεσε στην Τουρκία τον Μάιο του 2022 η εταιρεία δημοσκοπήσεων Metroroll και στο αντίστοιχο ερώτημα «Υπάρχει έχθρα μεταξύ του Ελληνικού και του Τουρκικού λαού» που έθεσε στην Ελλάδα⁵⁵ η εταιρεία δημοσκοπήσεων Marc, οι απαντήσεις είναι εξαιρετικά ενθαρρυντικές.

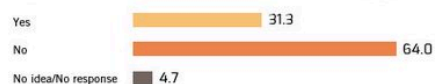
Στην τουρκική δημοσκόπηση, το 64% απάντησε αρνητικά («Δεν έχουμε έχθρα με τον ελληνικό λαό») έναντι 31,3% που απάντησε θετικά. Το ποσοστό όσων απαντούν αρνητικά ανάμεσα στους ψηφοφόρους του κυβερνώντος κόμματος AKP είναι κάτι τι μικρότερο (60,3%) ενώ στους ψηφοφόρους του εθνικιστικού κόμματος MHP του Devlet Bahçeli είναι 57,8%.

⁵⁵<https://www.in.gr/2022/09/27/greece/dimoskopisi-pos-vlepoun-oi-ellines-tous-tourkous/>

ARE THE GREEK PEOPLE FRIENDS OR ENEMIES?

A majority of 64% see no enmity between the Turkish and Greek peoples. That's the dominant view in all party groups apart from Saadet.

Do you think there is enmity between the Turkish and Greek peoples?

Distributed according to voting intention expressed for an election on Sunday - %

	Yes	No	No idea/No response	Total
AKP	35.7	60.3	4.0	100
CHP	21.4	73.8	4.8	100
İYİ Party	30.6	65.1	4.3	100
HDP	28.2	68.6	3.2	100
MHP	39.7	57.8	2.6	100
SP	61.3	32.3	6.5	100
DEVA	43.6	54.5	1.8	100
Other	33.0	62.9	4.1	100
Undecided	23.1	66.7	10.3	100
Protest vote	37.1	55.9	7.0	100
No response	29.4	62.4	8.2	100
AVERAGE	31.3	64.0	4.7	100

metropoll

Turkey's Pulse
July 2022

Εικόνα 10. Τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης που διενήργησε η εταιρεία Metropoll

Στην ελληνική δημοσκόπηση της Marc που έγινε για λογαριασμό του τηλεοπτικού σταθμού Αντέννα, το 72,2% θεωρεί πως «δεν υπάρχει έχθρα μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού λαού».

Εικόνα 11. Τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης που διενήργησε η εταιρεία Marc

Εξίσου ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα μεγάλης έρευνας κοινής γνώμης, που σχεδίασε το Πρόγραμμα Τουρκίας του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής - ΕΛΙΑΜΕΠ⁵⁶ με στόχο την καταγραφή των στάσεων και των

⁵⁶ Το Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) είναι ένας ανεξάρτητος, μη-κερδοσκοπικός οργανισμός παραγωγής έρευνας, ιδεών και προτάσεων πολιτικής, που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1988 με σκοπό την τροφοδότηση της δημόσιας σφαίρας με επιστημονικά τεκμηριωμένες έρευνες, μελέτες, αναλύσεις και προτάσεις πολιτικής. <https://www.eliamep.gr/eliamep/>

απόψεων των πολιτών για τα ελληνοτουρκικά θέματα και τις σχέσεις των δύο χωρών. Όπως αναφέρεται στον ιστότοπο του ΕΛΙΑΜΕΠ η έρευνα⁵⁷ πραγματοποιήθηκε με τη στήριξη της διαΝΕΟσις⁵⁸ και τη συνεργασία του Istanbul Policy Center ενώ οι δύο δημοσκοπικές έρευνες διεξήχθησαν τον **Φεβρουάριο του 2021** από την MRB στην Ελλάδα και την KONDA στην Τουρκία, με κοινό ερωτηματολόγιο για να είναι συγκρίσιμα τα αποτελέσματα (σε δείγμα 1.022 Ελλήνων και 1.163 Τούρκων πολιτών). Στα ευρήματα εντοπίζουμε ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία όπως επί παραδείγματι ότι μολονότι και οι δύο λαοί πιστεύουν στον ίδιο σχεδόν βαθμό ότι οι πολιτισμικές διαφορές τους είναι περισσότερες (38,9% οι Έλληνες και 33,6% οι Τούρκοι) από τα κοινά στοιχεία (11,2% και 11,8 αντίστοιχα), ανεξάρτητα από τις διαφορές τους τόσο οι Έλληνες (68,1%) όσο και οι Τούρκοι (73,5%) υποστηρίζουν ότι πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ των δύο λαών.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ: MRB HELLAS S.A. (Αριθμός Μητρώου ΕΣΡ-3)
ΕΝΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΗΣ: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ
ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΗΣ: Αποτύπωση των απόψεων των πολιτών για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις
ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ: Αντιπροσωπευτικό, βάσει της απογραφής ΕΣΥΕ 2011
ΦΥΛΟ: Άνδρες 48,9% - Γυναίκες 51,1%
ΗΛΙΚΙΑ: 17 και άνω
ΜΕΓΕΘΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ: 1012 άτομα
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ: Πανελλαδική (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Αστικές, Ημιαστικές, Αγροτικές περιοχές)
ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: Φεβρουάριος 2021
ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ: Στρωματοποιημένη Πανελλαδική δειγματοληψία.
Η έρευνα διεξήχθη σύμφωνα με τους κανόνες δεοντολογίας που ορίζουν ο ΣΕΔΕΑ, η WAPOR & η ESOMAR, μέλος των οποίων είναι η MRB Hellas S.A.

ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ: KONDA
ΕΝΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΗΣ: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ
ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΗΣ: Αποτύπωση των απόψεων των πολιτών για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις
ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ: Αντιπροσωπευτικό, βάσει της απογραφής ...
ΦΥΛΟ: Άνδρες 46,5% - Γυναίκες 53,5%
ΗΛΙΚΙΑ: 17 και άνω
ΜΕΓΕΘΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ: 1142 άτομα
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ: Παντουρκική (Αστικές, Ημιαστικές, Αγροτικές περιοχές)
ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: Φεβρουάριος 2021
ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ: ?? Δεοντολογία

Εικόνα 12. Η ταυτότητα της δημοσκοπικής έρευνας όπως παρουσιάστηκε από την ελληνική εταιρεία δημοσκοπήσεων MRB

⁵⁷ Ολόκληρη η έρευνα βρίσκεται εδώ: <https://www.eliamep.gr/media/ellada-tourkia-mia-erevna/>

⁵⁸ Η διαΝΕΟσις είναι ανεξάρτητος μη κυβερνητικός ερευνητικός οργανισμός που έχει ως στόχο, μεταξύ άλλων, τη συμβολή στον κοινωνικό διάλογο και την πρόταση λύσεων. <https://www.dianeosis.org/>

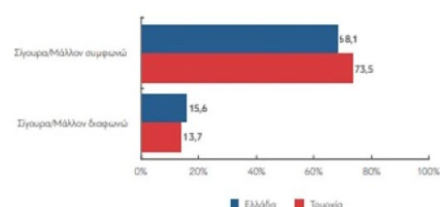
8. Θα σας διαβάσω ορισμένες απόψεις και θα ήθελα να μου πείτε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε εσείς προσωπικά;

Ερώτηση στους Έλληνες:

8.11. Οι Τούρκοι είναι γείτονες μας και πρέπει να βρούμε έναν τρόπο φιλικής συμβίωσης μαζί τους

Ερώτηση στους Τούρκους:

8.11. Οι Έλληνες είναι γείτονες μας και πρέπει να βρούμε έναν τρόπο φιλικής συμβίωσης μαζί τους

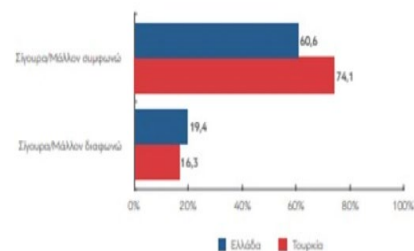
8. Θα σας διαβάσω ορισμένες απόψεις και θα ήθελα να μου πείτε πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε εσείς προσωπικά;

Ερώτηση στους Έλληνες:

8.2. Θα μπορούσα να έχω έναν Τούρκο για φίλο/η

Ερώτηση στους Τούρκους:

8.2. Θα μπορούσα να έχω έναν Έλληνα για φίλο/η

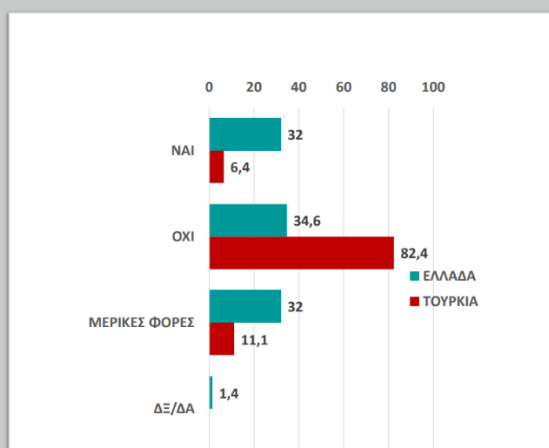

Εικόνα 13. Αποσπάσματα της έρευνας που σχεδίασε το ΕΛΙΑΜΕΠ με το ερώτημα αν πρέπει να βρούμε έναν τρόπο φιλικής συμβίωσης με τους γείτονες (αριστερά), αν θα μπορούσα να έχω για φίλο/η κάποιον Έλληνα ή Τούρκο (δεξιά)

Αρνητικές απόψεις από την οικογένειά σας για τους Τούρκους/Έλληνες και την Τουρκία/Ελλάδα

Έχετε μεγαλώσει ακούγοντας αρνητικές απόψεις από την οικογένειά σας για τους Τούρκους και την Τουρκία?

Σύνολο ερωτηθέντων (N=1022)

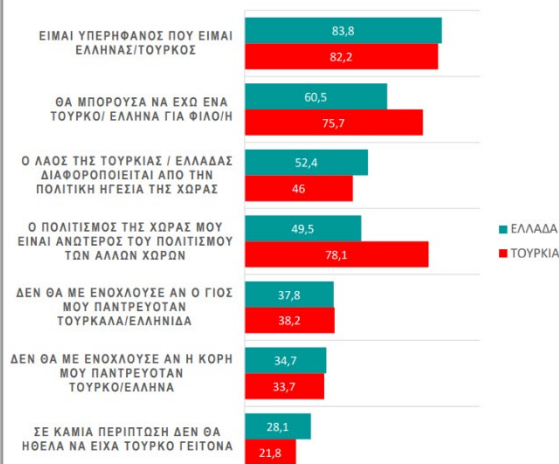

Εικόνα 14. Απόσπασμα της έρευνας που σχεδίασε το ΕΛΙΑΜΕΠ με απαντήσεις στο ερώτημα «αν έχετε μεγαλώσει ακούγοντας αρνητικές απόψεις για τους Έλληνες/Τούρκους»

Βαθμός συμφωνίας με
απόψεις για τον πολιτισμό και
τις διαπροσωπικές
σχέσεις των 2 χωρών

*Θα σας διαβάσω ορισμένες
απόψεις και θα ήθελα να μου
πείτε πόσο συμφωνείτε ή
διαφωνείτε εσείς προσωπικά;*

Σύνολο ερωτηθέντων
(N=1022)

Εικόνα 15. Απόσπασμα της έρευνας που σχεδίασε το ΕΛΙΑΜΕΠ με συλλογή απόψεων για τους γείτονες

Συμπεράσματα

Από τη διερεύνηση του θέματος της αποτύπωσης των γεγονότων της περιόδου 1919-1922 στα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας της τελευταίας τάξης του Λυκείου στην Ελλάδα και την Τουρκία, λαμβάνοντας υπόψη το ρόλο που επιτελούν τα σχολικά εγχειρίδια στην εθνική διαπαιδαγώγηση, τη διαμόρφωση και κυρίως τη διατήρηση της εθνικής συλλογικής ταυτότητας το πρώτο συμπέρασμα που συνάγεται αφορά στη διαπίστωση πως το τουρκικό εγχειρίδιο Ιστορίας *İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük* το οποίο διδάσκεται υποχρεωτικά σε όλους τους τύπους Λυκείων της γείτονος είναι σαφέστατα και ακραία εθνοκεντρικό. Ο κραυγαλέος εθνοκεντρισμός του βιβλίου διαπιστώνεται όχι μόνο από τον όγκο και την ποιότητα της ύλης που αφιερώνεται στην εξεταζόμενη περίοδο αλλά και από το γεγονός ότι ανταποκρίνεται πλήρως στους σκοπούς της διδασκαλίας του, όπως αυτοί αποτυπώνονται στον ιστότοπο του Τουρκικού Υπουργείου Παιδείας

[...] κύριος σκοπός του προγράμματος σπουδών της Ιστορίας της Επανάστασης και του Κεμαλισμού είναι να αναθρέψει άτομα με γνώσεις, δεξιότητες και αξίες που θα αναπτύξουν το πνεύμα και τους στόχους της Τουρκικής Επανάστασης κατανοώντας την εθνική ενότητα και την αλληλεγγύη που έχει δείξει το τουρκικό έθνος στην πρόσφατη ιστορία. Μέσα από το μάθημα, οι μαθητές θα είναι σε θέση να παραδειγματιστούν από τα χαρακτηριστικά και τις ικανότητες της προσωπικότητας του Ατατούρκ, να μάθουν για τη συμβολή του Ατατούρκ και του τουρκικού έθνους στην ανθρωπότητα, να ερμηνεύσουν το νόημα και τη σημασία του Πολέμου της Ανεξαρτησίας και της Τουρκικής επανάστασης, να αναλύσουν τη σχέση μεταξύ του τουρκικού εκσυγχρονισμού και των αρχών και των μεταρρυθμίσεων του Ατατούρκ

Στην κριτική μας βεβαίως για το περιεχόμενο και τη διδασκαλία του συγκεκριμένου εγχειριδίου θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι αναφέρεται σε μια εθνογένεση, την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, που μόλις πέρυσι γιόρτασε τα 100 χρόνια ζωής της. Και σε αυτό το πλαίσιο εξηγείται, θεωρούμε, και η ανάδειξη της προσωπικότητας και αγιοποίηση σχεδόν του ιδρυτή της, του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, καθώς υπό τη δική του ηγεσία καταργήθηκε το Σουλτανάτο και το Χαλιφάτο, αναδιοργανώθηκε η Τουρκία στα πρότυπα ενός σύγχρονου έθνους-κράτους και διαμορφώθηκε η εθνική τουρκική ταυτότητα έναντι της Οθωμανικής.

Στο τουρκικό εγχειρίδιο είναι πρόδηλη η στόχευση στο θυμικό των εκπαιδευομένων, η στόχευση στη δημιουργία αισθήματος περηφάνιας για τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας και για την εθνική τους ταυτότητα. Γι' αυτό και οι τόσο λεπτομερείς αναφορές σε μάχες νικηφόρες καίτοι αριθμητικά άνισες, σε μάρτυρες, σε ήρωες, σε διωγμούς και σε προδοσίες και στο σώμα των κειμένων αλλά και – και κυρίως εκεί- στα παραθέματα. Εικόνες ηρώων και μαρτύρων, εικόνες του Κεμάλ ως φιγούρα υπερβατική σχεδόν, διηγήσεις, αποσπάσματα από το Nutuk⁵⁹, εικόνες και βιογραφικά διακεκριμένων στρατιωτικών, αναφορές σε σφαγές από την πλευρά των Ελλήνων, σε ελληνικές συμμορίες, στο ρόλο των Συμμαχικών Δυνάμεων και στα «παιχνίδια» τους σε βάρος του Τουρκικού έθνους.

Σε αντίθεση με το τουρκικό εγχειρίδιο Ιστορίας, τα αντίστοιχα ελληνικά εγχειρίδια ιστορίας, ιδίως το βιβλίο *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου από το 1815 έως σήμερα* που διδάσκεται στο Γενικό Λύκειο θα μπορούσαμε να πούμε πως προσπαθεί να ανταποκριθεί σε ένα βαθμό στη διαπίστωση του Χάρη Αθανασιάδη πως

[...] η επιστήμη της Ιστορίας ξεπερνά σταδιακά τον εθνοκεντρισμό της διευρύνοντας τις μέριμνες της και ανασυνθέτοντας σφαιρικά τις κοινωνίες του παρελθόντος, χωρίς όμως να παύει να διαμορφώνει ταυτότητες και δη εθνικές

τουλάχιστον στο κυρίως κειμενικό επίπεδο. Επί παραδείγματι, στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο, η αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη αποτυπώνεται ως «κατάληψη» δίνοντας όμως έμφαση στους λόγους για τους οποίους πραγματοποιήθηκε και το προσωρινό του χαρακτήρα της. Η παρουσία όμως του

⁵⁹Nutuk: Η ομιλία που εκφωνήθηκε από τον Mustafa Kemal Paşa, στην Άγκυρα ενώπιον των βουλευτών και εκπροσώπων του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος του οποίου ήταν ιδρυτής και επικεφαλής. Η ομιλία συνολικής διάρκειας 36 ωρών εκφωνήθηκε κατά το διάστημα από τις 15 έως τις 20 Οκτωβρίου 1927.

ελληνικού στρατού σε περιοχές πέραν της Σμύρνης και του Αϊδινίου αποτυπώνεται μόνον σε έναν χάρτη που δείχνει το εύρος του μετώπου και μια μικρή αναφορά σε «επέκταση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία και διάσπαση του από τον τουρκικό στρατό τον Αύγουστο του '22», αποφεύγοντας οιαδήποτε αναφορά στους λόγους αυτής της επέκτασης.

Αυτό βεβαίως που διαπιστώνουμε στο κυρίως κειμενικό επίπεδο δεν ισχύει και για τα παραθέματα που έχουν επιλεγεί, όπως για παράδειγμα, «Ο μαρτυρικός θάνατος του μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου από το εξαγριωμένο πλήθος», αποσπάσματα από τα βιβλία των Χάρη Τσιρκινίδη και Κωνσταντίνου Φωτιάδη, που αναφέρονται σε πρότερους της εξεταζόμενης περιόδου διωγμούς Μικρασιατών Ελλήνων και Ελληνών του Πόντου, φωτογραφική αποτύπωση της Σμύρνης πριν και μετά την καταστροφή και Έλληνες που εγκαταλείπουν τη Σμύρνη καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους.

Υπάρχει όμως και ένα παράθεμα με τίτλο «Αφήγηση Έλληνα στρατιώτη που συμμετείχε στο Μικρασιατικό πόλεμο» (σ.91) στο οποίο αναφέρονται βάρβαρες συμπεριφορές του ελληνικού στρατού. Παρά τις αποσιωπήσεις, επί παραδείγματι για τους λόγους που προχώρησε ο ελληνικός στρατός στα βάθη της Ανατολίας και παρά τους υπαινιγμούς για βάρβαρες συμπεριφορές του ελληνικού στρατού (το παράθεμα που προαναφέραμε) και χωρίς κανείς να αμφισβητεί βεβαίως τα γεγονότα, είναι σαφές πως οι έστω και ολιγοσέλιδες σε σχέση με το αντίστοιχο τουρκικό εγχειρίδιο αναφορές στα γεγονότα της περιόδου 1919-1922 στοχεύουν στο θυμικό των διδασκομένων, στην ανάδειξη του «τραύματος» της Μικρασιατικής καταστροφής και στην καλλιέργεια μιας αρκούντως εχθρικής εικόνας για τον «άλλον», εν προκειμένω τον Τούρκο. Σε αυτή την κατεύθυνση είναι ευεξήγητη η συνεχής επανάληψη του όρου «Μικρασιατική καταστροφή» και αναφορές όπως «πυρπόληση της Σμύρνης», «απηνής διωγμός των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης».

Στο έτερο εγχειρίδιο, τα *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας* που διδάσκεται στους μαθητές της θεωρητικής κατεύθυνσης του Γενικού Λυκείου, διαπιστώνουμε πως τα γεγονότα της εξεταζόμενης περιόδου παρουσιάζονται μόνον υπό το πρίσμα και την οπτική των συνεπειών της ελληνικής ήττας, ενταγμένα στην παρουσίαση του Προσφυγικού ζητήματος.

Η έμφαση εδώ δίνεται σχεδόν αποκλειστικά στο «τραύμα» της Μικρασιατικής καταστροφής και τα δεινά που βίωσαν οι πρόσφυγες στη διαδρομή τους μέχρι να φτάσουν στην Ελλάδα και σε αυτό το πλαίσιο γίνεται εκτενής αναφορά - και μέσω παραθεμάτων- όχι μόνο στην περίοδο 1919-1922 αλλά και σε προγενέστερους της καταστροφής της Σμύρνης διωγμούς των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία εκκινώντας από το 1914.

Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο η στόχευση στο θυμικό των διδασκομένων έναντι του «άλλου» είναι εντονότερη και σε αυτή την κατεύθυνση είναι ευεξήγητη και η συνεχής αναφορά στη «Μικρασιατική καταστροφή» και οι αναφορές σε «ανθελληνική εκστρατεία του τουρκικού Τύπου», σε «καταπίεση των Ελλήνων ώστε να εξαναγκαστούν σε «εκούσια» μετανάστευση» και σε «ληλασίες και δολοφονίες σε βάρος Ελλήνων».

Ειδικώς για τη χρήση του συγκεκριμένου εγχειριδίου ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το παράδειγμα διδακτικής της ενότητας «Η σύμβαση της Λωζάννης και η ανταλλαγή των πληθυσμών» με την αξιοποίηση παραθεμάτων – πέραν αυτών που περιλαμβάνονται στο βιβλίο - που περιλαμβάνει στις Οδηγίες διδασκαλίας του μαθήματος το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Σε αντίθεση με τα παραθέματα του βιβλίου τα οποία στην πλειονότητα τους είναι μαρτυρίες Μικρασιατών προσφύγων, στα προτεινόμενα από το ΙΕΠ παραθέματα περιλαμβάνονται και αποσπάσματα από βιβλία σημαντικών Ελλήνων και ξένων ιστορικών που βοηθούν κατά την άποψη μας στην κατανόηση του ζητήματος της Ανταλλαγής των πληθυσμών με περισσότερη νηφαλιότητα.

Σε κάθε περίπτωση και σε ό,τι αφορά στα ελληνικά εγχειρίδια Ιστορίας της Γ' Λυκείου διαπιστώνουμε πως μολονότι τα γεγονότα αντιμετωπίζονται υπό έναν σχετικά διευρυμένο ορίζοντα, μια τάση που είχε αναδυθεί ήδη από τη δεκαετία του '80, οι σημειούμενες βελτιώσεις δεν έχουν τη δυναμική που απαιτείται ώστε να αλλάξουν τη διάκριση μεταξύ του «εθνικού μας εαυτού» και του «εθνικού (Τούρκου) άλλου»⁶⁰.

⁶⁰Ε. Κωνσταντινίδου, *Η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας στα ελληνικά σχολικά βιβλία Ιστορίας: μια κριτική κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/23074>, σ. 376

Γιατί πώς μπορεί να υπάρξει ουσιαστική αλλαγή όταν ενώ στο κυρίως κειμενικό σώμα των εξεταζόμενων ελληνικών βιβλίων Ιστορίας διακρίνεται η προσπάθεια άμβλυνσης της στερεοτυπικής εικόνας του «άλλου», ο χαρακτήρας των περικείμενων που χρησιμοποιούνται (διηγήσεις, αποσπάσματα βιβλίων, μαρτυρίες, φωτογραφίες κ.λπ.) παραμένει σαφέστατα εθνοκεντρικός και αρνητικός για τον άλλο. Ένας εθνοκεντρικός χαρακτήρας που αποβλέπει στη διατήρηση της γνώσης και της μνήμης των γεγονότων όχι ως μιας οδυνηρής - έστω - ήττας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του '22 αλλά ως τραύματος με τη μορφή της «Μικρασιατικής καταστροφής», αποφεύγοντας μάλιστα εντελώς να παρουσιάσει την εκδοχή του «άλλου» για τα ίδια γεγονότα.

Η απάντηση στο ερώτημα και στο πώς συγκροτούνται οι συλλογικές αξίες και η μνήμη έχει δοθεί εξαιρετικά από τον Φίλιππο Ηλιού

[...] Οι εθνικές ιστορίες, οι επίσημες ιστορίες που διδάσκονται στα σχολεία και γαλουχούν τις συνεχόμενες γενεές, είναι φτιαγμένες με αποσιωπήσεις και αμνησίες, όσες χρειάζονται κάθε φορά, για να διαμορφωθεί στις συλλογικές συνειδήσεις μια αίσθηση αρμονίας, συνοχής και μεσότητας που υποτίθεται ότι χαρακτήριζε το ιστορικό παρελθόν⁶¹

Σε ό,τι αφορά στο ενδεχόμενο συγγραφής σχολικών εγχειριδίων ιστορίας μακριά από εθνοκεντρικά πρότυπα, λαμβάνοντας υπόψη τα επιχειρήματα στη βάση των οποίων συγκροτείται η ελληνική σχολική ιστορία, το αναλλοίωτο του ιστοριογραφικού προτύπου της περιόδου, αλλά και την τύχη όσων εγχειριδίων αποτόλμησαν την αντιμετώπιση των γεγονότων σε ένα πιο διευρυμένο πλαίσιο ή έστω μια διαφοροποιημένη προσέγγιση και μεθοδολογία (όπως το σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας της Στ' Δημοτικού *Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια* των Μ. Ρεπούση, Χ. Ανδρεάδου, Α. Πουταχίδη και Α. Τσιβά στο οποίο προαναφερθήκαμε) και όσων πρωτοβουλιών υπήρξαν στο παρελθόν ακόμη και σε κυβερνητικό επίπεδο Ελλάδας και Τουρκίας, συμπεραίνουμε πως ήταν και παραμένει μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Μια υπόθεση μάλιστα που καθίσταται δυσκολότερη από το γεγονός ότι συνεχίζουν να υφίστανται σημαντικά ζητήματα τριβής μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Σε κάθε περίπτωση και σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη του «άλλου» στην Ελλάδα και την Τουρκία είναι παρήγορο το γεγονός πως παρά τον παραμένοντα,

⁶¹Φ. Ηλιού, *Ψηφίδες Ιστορίας και Πολιτικής του εικοστού αιώνα*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007, σ. 295

άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, εθνοκεντρικό χαρακτήρα των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας, αυτή η πρόσληψη δεν επηρεάζεται τόσο όσο στο παρελθόν, όπως τουλάχιστον αποτυπώνεται σε έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις δύο χώρες με το ερώτημα εάν υπάρχει εχθρότητα μεταξύ των δύο λαών αλλά και σε ερωτήματα που αφορούν στο πώς βλέπει ο Έλληνας τον Τούρκο πολίτη και το αντίστροφο. Οι απαντήσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία καταδεικνύουν την ύπαρξη «εύφορου» εδάφους σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη του «άλλου» και στις δυο χώρες.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβδελά, Ε.** (1997). Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο :εμείς και οι άλλοι, στο Α. Φραγκουδάκη, Θ. Δραγώνα (επιμ.) στο συλλογικό έργο *Τι είν' η πατρίδα μας; - Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Αθανασιάδης, Χ.** (2015). *Τα αποσυρθέντα βιβλία-Έθνος και σχολική ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Ηλιού, Φ.** (2007). *Ψηφίδες Ιστορίας και Πολιτικής του εικοστού αιώνα*. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
- Θεοδωρίδης, Π.** (2001). *Προσωπική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα και ιδιότητα του πολίτη*, στο περιοδικό *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχος 5-6/2001, σελ. 60, Ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/view/544> (PDF)
- Καψάλης, Α., Χαραλάμπους, Δ.** (2008). *Σχολικά εγχειρίδια: θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα
- Κολιόπουλος, Ι., Σβολόπουλος, Κ., Χατζηβασιλείου, Ε., Νημάς, Θ. και Σχολινάκη-Χελιώτη, Χ.** (2007). *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*, Γ' Λυκείου και Δ' τάξης Εσπερινού Λυκείου Γενικής Παιδείας, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα
- Κουλούρη, Χρ.,** (1996). *Φανατισμός, δογματισμός, συγκρότηση ταυτότητας-Μια προσέγγιση στο λόγο των σχολικών εγχειριδίων*, Μνήμων, τ. 18^{ος}, Αθήνα
- Κουλούρη, Χρ.** (2002). *Η μάχη των σχολικών εγχειριδίων*, Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ.125, σ.95, Αθήνα
- Κουλούρη, Χρ.** (2009). *Εθνική Ταυτότητα και Ιδιότητα του Πολίτη στη σύγχρονη Ελλάδα*, Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 104, Ιαν.-Μάρτιος, σελ.9
- Κούμας, Μ.** (2015). Το πρόβλημα της ελληνικής ασφάλειας και ο ΟΗΕ στο συλλογικό έργο *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962-Νέες Ερευνητικές Προσεγγίσεις*, Μπότσιου,Κ – Σακκάς,Γ (επιμ.), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, Ανακτήθηκε από <https://core.ac.uk/download/pdf/49285129.pdf>.

- Κωνσταντινίδου, Ε.** (2000). *Η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας στα ελληνικά σχολικά βιβλία Ιστορίας: μια κριτική κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση* (Διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, Ανακτήθηκε από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/23074>
- Μαργαρίτης, Γ., Αζέλης, Α., Ανδριώτης, Ν., Δετοράκης, Θ.** (2010). *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ' Λυκείου Θεωρητικής κατεύθυνσης, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων*
- Μαυροσκούφης, Δ.** (1997). *Οι κυρίαρχες ιδεολογικές επιρροές στην ελληνική εκπαίδευση: το παράδειγμα της σχολικής ιστορίας*, Παιδαγωγική Επιθεώρηση, τεύχος 26, Αθήνα
- Μπονίδης, Κ., Χοντολίδου, Ε.** (1997). Έρευνα Σχολικών Εγχειριδίων από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης-το παράδειγμα της Ελλάδας στο Μ. Βάμβουκα, Α. Χουρδάκη (επιμ.) *Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και την Ευρώπη-Τάσεις και προοπτικές*, Πρακτικά Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Ξωχέλλης, Π.** (1995). *Η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων. Προβλήματα και διαπιστώσεις. Σχολικά εγχειρίδια Βαλκανικών χωρών*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη
- Ρέππας, Χ.** (2007). *Για το Ενιαίο Διαθεματικό Πλαίσιο Σπουδών» στο: Χ. Κάτσικας, Κ. Θεριανός Νέα Αναλυτικά Προγράμματα και βιβλία στο σχολείο*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Σκυθιώτης, Π.** (2023). *Πώς καταγράφηκε ο 20ός αιώνας στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας από την χούντα (1967) μέχρι σήμερα (2022): ερμηνευτικά σχήματα, ιδεολογικές κατευθύνσεις και ο μετασχηματισμός τους* (Διδακτορική Διατριβή), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Φλώρινα
- Φιλίππιδου, Ε.** (2014). *Ιστορία του τουρκικού εκπαιδευτικού συστήματος και απόψεις των πανεπιστημιακών για τη διδασκαλία της ιστορίας –ιδεολογία και κριτική* (Διδακτορική διατριβή), ΕΚΠΑ, σ.233

Ξενόγλωσση

Anderson, B. (1997). *Φαντασιακές Κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του Εθνικισμού*, μτφρ. Π. Χαντζαρούλα, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, σ. 6

Alaca, E. *Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme*, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Giresun/Türkiye, ανακτήθηκε από

https://www.academia.edu/44210495/CUMHUR%C4%B0YET_D%C3%96NEM%C4%B0_L%C4%B0SE_TAR%C4%B0H_DERS_K%C4%B0TAPLARI_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_DE%C4%9EEERLEND%C4%B0RME?email_work_card=reading-history

Alemdar, E., Keles, S. (2021). *Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi*, Devlet Kitapları

Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe. (2002). *Clio in the Balkans, The politics of History education*, edited by Christina Koulouri, Thessaloniki, ανακτήθηκε από <https://www.pollitecon.com/html/ebooks/Clio-in-the-Balkans-The-Politics-of-History-Education.pdf>

Çevik, A., Koç, G., Şerbetçi, K. (2021). *İnkılap tarihi ve Atatürkçülük*, 12, Ders kitabı, Devlet Kitapları

Defrance, C., Pfeil, U. (2008) *German – French school textbook some considerations about the origins and the first two volumes*, conference paper στο συνέδριο του NECE (Networking European Citizens Education) με τίτλο «Citizenship Education Facing Nationalism and Populism in Europe Strategies - Competencies – Practices» 6-8/11/2008, ανακτήθηκε από <https://www.bpb.de/system/files/pdf/IK3TE4.pdf>

Demirözü, D., Petsas, A. *The repercussions of the 1930 Greek Turkish rapprochement in Turkey*, ανακτήθηκε από [https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_\(4\)%20Petsas%20final%20091012.pdf](https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_(4)%20Petsas%20final%20091012.pdf)

Millas, H. (2010). *Nations and identities The case of Greeks and Turks*, May, ανακτήθηκε από <http://www.herkulmillas.com/pdf/nations-and-identities.pdf>

Özkırımlı, Üm. (2013). *Θεωρίες του εθνικισμού-Μια κριτική προσέγγιση*, Αλ. Ηρακλείδης (επιμ), μτφρ Ιουλία Πεντάζου, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 2013

UNESCO (2012). *Guidebook for history textbooks authors: on a common path; new approaches to writing history textbooks in Europe and the Arab and Islamic Worlds- The case of the Mediterranean*, Corporate authors: Islamic Educational, Scientific and

Cultural Organization League of Arab States, Swedish Institute in Alexandria, Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for Dialogue between Cultures, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, έκδοση της UNESCO, 2012, Catalogue Number 0000227041

Αρθρογραφία - Δικτυογραφία

Αθανασιάδης, Χ. (2022, Απρίλιος, 14). Ιστορική κουλτούρα και ταυτότητα, εφημερίδα *Documento*, <https://www.documentonews.gr/article/xaris-athanasiadis-istoriki-koyltoyra-kai-ethniki-taytotita/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2024, Νοέμβριος, 20). Οργάνωση του Εκπαιδευτικού συστήματος και της δομής του <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/organosi-toy-ekpaideytikoy-systimatos-kai-tis-domis-toy>

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Οδηγίες διδασκαλίας μαθημάτων ΓΕΛ κατά το σχολικό έτος 2023-2024, <https://iep.edu.gr/el/graf-b-yliko-2023-2024/geniko-lykeio-2023-2024>

Ιωάννου, Γ. (2021, Σεπτέμβριος, 08). Σκίζοντας σελίδες βιβλίων στην Κύπρο του 2021, εφημερίδα *Καθημερινή*, <https://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/paideia/skizontas-selides-biblion-stin-kypro-toy-2021>

Καρασαρίνης, Μ., Κουλούρη, Χρ. (2017, Μάρτιος, 04). Η σχολική ιστορία ακολουθεί μια πορεία εσωστρεφής, εφημερίδα *Το ΒΗΜΑ*, <https://www.tovima.gr/2017/03/04/culture/xristina-koyloyri-i-sxoliki-istoria-akoloythei-mia-poreia-eswstrefi/>

Μάστορας, Ν. (2023, Δεκέμβριος, 08). Κοινά βιβλία Ιστορίας Ελλάδας-Τουρκίας: μια δύσκολη παλιά συζήτηση και το χρονικό της, https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/434260_koina-biblia-istorias-elladas-toyrkias-mia-dyskoli-palia-syzitisi-kai-hroniko-tis

Τρίγκα, Ν. (2008, Νοέμβριος, 24). Κοινά βιβλία Ιστορίας για Έλληνες και Τούρκους, εφημερίδα *Το Βήμα*, <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/koino-biblio-istorias-gia-ellines-kai-toyrkoys/>

Heinemann Chr. (2021, Ιανουάριος, 17). Το Γερμανικό Ράιχ και η ταπείνωση της Γαλλίας, όπως δημοσιεύθηκε στο <https://www.capital.gr/diethni/3519209/to-germaniko-raix-kai-i-tapeinosi-tis-gallias/>

Yeni eğitim sisteminde tarih dersi/ Το μάθημα της Ιστορίας στο νέο εκπαιδευτικό σύστημα (2023, Σεπτέμβριος, 16). <https://derstarih.com/yeni-egitim-sisteminde-tarih-dersi/>

Lisede ne yaptık? Ortaöğretim tasarımı tanıtım toplantısı/ Τί κάναμε στο Λύκειο; Παρουσίαση των μεταρρυθμίσεων στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση <https://drive.google.com/file/d/1FcaCFiVFTc8xndCFDt23QwKx16d93syq/view>
«Δραστικές αλλαγές στην Ιστορία στο νέο πρόγραμμα σπουδών» στον ιστότοπο του Τουρκικού Υπουργείου Παιδείας (2024, Απρίλιος, 30). <https://www.meb.gov.tr/yeni-mufredatta-tarih-egitiminde-koklu-degisiklik/haber/33543/tr>

Türkiye eğitim sistemi / Το Εκπαιδευτικό σύστημα της Τουρκίας, (2022, Σεπτέμβριος, 16). <https://okul.com.tr/aileler-icin/makaleleri/turkiye-egitim-sistemi-527>

12. Sınıf Dersleri ve Saatleri (2024-2025 Müfredat)/12^η τάξη: Μαθήματα και ώρες μαθημάτων (Πρόγραμμα Σπουδών 2024-2025), (2024, Αύγουστος, 16) στο <https://www.unirehberi.com/12-sinif-dersleri>

«Ιστορία: η Ευρώπη και ο Κόσμος μετά το 1945» -Το πρώτο κοινό σχολικό βιβλίο Ιστορίας Γαλλίας και Γερμανίας, (2006, Μάιος, 08)
<https://www.dw.com/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%BF-1945/a-2605146>
<https://www.gei.de/en/institute/gei-institute/history/georg-eckert>
<https://www.gei.de/en/research/projects/history-of-the-georg-eckert-institute>
<https://www.gei.de/en/institute/research-library>

“German- Polish history textbook finally approved in Poland” (2024, Ιούλιος, 18) στο <https://www.dw.com/en/poland-and-germany-a-shared-account-of-the-countries-shared-history/a-69691424>

N.2929/2021, ΦΕΚ 142/27-6-2021, Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Τουρκίας για την πολιτιστική συνεργασία στο

<https://www.e-nomothesia.gr/diethneis-suntheke/nomos-2929-2001-phek-142a-27-6-2001.html>

Δημοσκόπηση: «Πώς βλέπουν οι Έλληνες τους Τούρκους» (2022, Σεπτέμβριος, 09)

<https://www.in.gr/2022/09/27/greece/dimoskopisi-pos-vlepoun-oi-ellines-tous-tourkous/>

Ελλάδα και Τουρκία: Μία έρευνα (2021, Ιούλιος, 19) στο

<https://www.eliamep.gr/media/ellada-tourkia-mia-erevna/>

ΕΛΙΑΜΕΠ: Ποιοι είμαστε στο <https://www.eliamep.gr/eliamep>

<https://www.dianeosis.org/>

Εικόνες

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: ΣΜΥΡΝΗ <https://www.pontosnews.gr/676985/events/i-smyrni-den-kaigetai-stin-kardia-mas-diadiktyaki-imerida/> & KEMALATATÜRK

<https://yetkinreport.com/tag/mustafa-kemal-ataturk/page/2/>

2^α Η Σμύρνη καίγεται <https://thebluez.gr/2019/11/08/%CE%B7-%CF%83%CE%BC%CF%8D%CF%81%CE%BD%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CE%B3%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9/>

2^β Ο Τουρκικός στρατός στη Σμύρνη, 19/9/1922,

<https://gr.pinterest.com/pin/615867317772838782/>

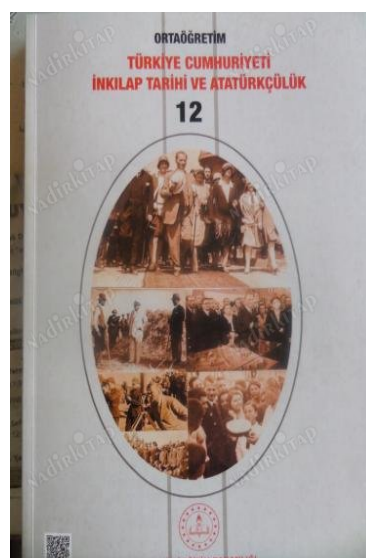
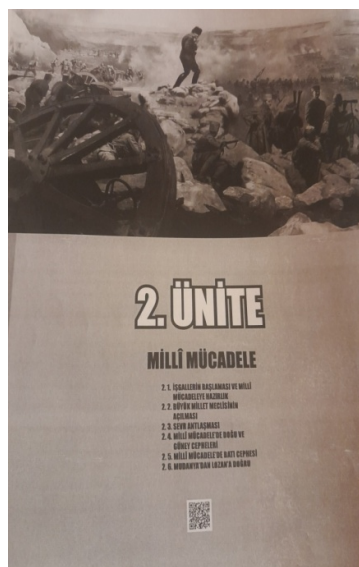
8 Πράξεις υπογραφείσαι εν Λωζάννη [https://www.huffingtonpost.gr/entry/ioelios-](https://www.huffingtonpost.gr/entry/ioelios-1923-ioelios-2023-100-chronia-apo-te-sentheke-tes-lozanes_gr_64bb6255e4b038c60cca91fb)

[1923-ioelios-2023-100-chronia-apo-te-sentheke-tes-](https://www.huffingtonpost.gr/entry/ioelios-1923-ioelios-2023-100-chronia-apo-te-sentheke-tes-lozanes_gr_64bb6255e4b038c60cca91fb)

[lozanes_gr_64bb6255e4b038c60cca91fb](https://www.huffingtonpost.gr/entry/ioelios-1923-ioelios-2023-100-chronia-apo-te-sentheke-tes-lozanes_gr_64bb6255e4b038c60cca91fb)

Παράρτημα

Μετάφραση στα Ελληνικά του τουρκικού εγχειριδίου Ιστορίας της Γ' Λυκείου **İnkılap tarihi ve Atatürkçülük** (σελίδες 54 έως 90 και 344-345)

2.ÜNİTE / ENOTHTA 2

MİLLİ MÜCADELE/ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

2.1 İşgallerin başlaması ve Milli Mücadeleye hazırlık / Έναρξη της εισβολής και προετοιμασία για τον Εθνικό Αγώνα

2.2 Büyük millet meclisinin açılması / Έναρξη της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης

2.3 Sevr Antlaşması / Συνθήκη των Σεβρών

2.4 Milli Mücadelede Doğu ve Güney cepheleeri / Ανατολικό και Νότιο μέτωπο του Εθνικού Αγώνα

2.5 Milli Mücadelede Batı cephesi / Δυτικό μέτωπο του Εθνικού Αγώνα

2.6 Mudanya'dan Lozan'a doğru / Από τα Μουδανιά στη Λωζάννη

2.1. İsgallerin başlaması ve Milli Mücadele ye hazırlık / Έναρξη της εισβολής και προετοιμασία για τον Εθνικό Αγώνα

2.1.1 Η περίοδος της Ανακωχής

Η υπογραφή της **Συνθήκης Ανακωχής του Μούδρου** χαιρετίστηκε τόσο από κυβερνητικούς κύκλους όσο και από τον Τύπο. Τα χρόνια του πολέμου και των δεινών θεωρήθηκε ότι είχαν τελειώσει. Η **Διακήρυξη των 14 σημείων** που διατύπωσε ο Πρόεδρος των ΗΠΑ εκείνης της περιόδου Ουίλσον, ιδιαίτερα το 12ο άρθρο που αφορούσε άμεσα το Οθωμανικό κράτος, έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της άποψης.

Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, είχε δημιουργηθεί η πεποίθηση ότι σε περιοχές όπου ζούσαν συμπαγείς τουρκικοί πληθυσμοί θα μπορούσε να συνεχίσει να υπάρχει ένα ανεξάρτητο τουρκικό κράτος. Όμως στη **Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού** που συγκλήθηκε για να επιβληθούν συνθήκες ειρήνης στα ηττημένα στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο κράτη, λήφθηκε η απόφαση η Ελλάδα να καταλάβει την Σμύρνη και την περιοχή της.

Πριν από τη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού, οι Συμμαχικές Δυνάμεις είχαν υπογράψει τη Συνθήκη Ανακωχής του Μούδρου. Αμέσως μετά την υπογραφή της, βάσει του άρθρου 7 της Συνθήκης, άρχισε η εισβολή. Καταρχάς καταλήφθηκε η Μοσούλη από τους Βρετανούς. Οι δε Γάλλοι προχώρησαν στην περιοχή της Ζικυρονα (περιοχή των Αδάνων). Στην επαρχία Dörtgöl του Hatay (Αντιόχειας) είχε αρχίσει το πρώτο ένοπλο λαϊκό κίνημα αντίστασης εναντίον των Γάλλων.

2. 1. 2. Κατάληψη της Σμύρνης (15 Μαΐου 1919)

Η Βρετανία πίστευε πως θα η Ελλάδα θα προστάτευε τους εμπορικούς δρόμους και τα αποικιακά της συμφέροντα στη Μεσόγειο. Ως αποτέλεσμα της μεγάλης υποστήριξης της Αγγλίας προς την Ελλάδα, στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού αποφασίστηκε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει τη Σμύρνη.

Στην κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης ανακοινώθηκε ότι αυτή η κατοχή θα πραγματοποιούνταν σύμφωνα με το άρθρο 7 της Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου.

Η κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά (Damat Ferit Paşa) έδωσε εντολή στον νομάρχη της Σμύρνης Ιζέτ Μπέη (İzzet Bey) και τον διοικητή του σώματος

Σ.55

στρατού Αλή Ναδέρ Πασά (Ali Nadir Paşa) να μην υπάρξει αντίσταση στην κατοχή και να διευκολυνθούν οι δυνάμεις κατοχής. Για να αποφευχθεί μία πιθανή σύγκρουση με τις κατοχικές δυνάμεις οι στρατιώτες έμειναν εντός του στρατοπέδου.

Όταν ενημερώθηκε ο κόσμος ότι θα γίνει η κατοχή της πόλης από τους Έλληνες οι οργανώσεις «Υπεράσπιση των δικαιών της Σμύρνης» και «Άρνηση της Προσάρτησης» προσπάθησαν να κινητοποιήσουν τον λαό. Ο νομάρχης της Σμύρνης είπε στους αντιπροσώπους του λαού της Σμύρνης ότι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας και ότι η κυβέρνηση είχε πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα.

Το πρωί της 15ης Μαΐου 1919, ο ελληνικός στρατός, υποστηριζόμενος από βρετανικό πλοίο, αποβίβασε στρατιώτες στη Σμύρνη. Οι Έλληνες της Σμύρνης υποδέχτηκαν τον ελληνικό στρατό εισβολής με ελληνικές σημαίες και λουλούδια στα χέρια. Ενώ οι Έλληνες στρατιώτες προχωρούσαν με χειροκροτήματα και ζητωκραυγές, ο αρθρογράφος της εφημερίδας Hukuk-u Beser Hasan Tahsin (Χασάν Ταχσίν), πυροβόλησε τον στρατιώτη που έφερε την ελληνική σημαία (Εικόνα 2.2). Έτσι ξεκίνησε η πρώτη ένοπλη αντίσταση στη Σμύρνη και ο Hasan Tahsin μαρτύρησε για την πατρίδα.

Ενώ οι Έλληνες άρχισαν να ελέγχουν τα σημαντικά σημεία της πόλης, ο αριθμός των Τούρκων, στρατιωτών και αμάχων, που σκοτώθηκαν σε δύο μέρες είχε φτάσει τις δύο χιλιάδες. Μη ικανοποιημένος με την κατάληψη της Σμύρνης, ο ελληνικός στρατός άρχισε να προχωρά προς το εσωτερικό καταλαμβάνοντας το Αϊδίνι (Aydın), το Ναζιλί (Nazilli), το Ακχισάρ (Akhisar) και το Αϊβαλί (Ayvalık).

Για να διαμαρτυρηθούν για την κατοχή και τις σφαγές, πραγματοποιήθηκαν συγκεντρώσεις σε όλη τη χώρα και στάλθηκαν τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας στους εκπροσώπους των Συμμαχικών Δυνάμεων. Οι μεγαλύτερες και πιο επιτυχημένες συγκεντρώσεις έγιναν στο Fatih, το Kadıköy και το Sultanahmet και συμμετείχαν σ' αυτές δεκάδες χιλιάδες Κωνσταντινουπολίτες. Στην συγκέντρωση στο Fatih μίλησε η Halide Edip (Adivar), στο Sultanahmet η Nakiye Hanım (Elgün), η Halide Edip Hanım

(Adivar), ο Mehmet Emin Bey (Yurdakul), ο Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) και ο Selim Sirri Bey (Tarcan). Η Münevver Saime Hanım ξεσήκωσε το εθνικό φρόνημα του λαού με τις ομιλίες της στο Kadıköy. Οι ομιλίες αυτές διαδόθηκαν σε όλη τη χώρα μέσω των εφημερίδων.

ΔΙΑΒΑΖΩ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΟΥ ΜΠΡΙΣΤΟΛ

Η ελληνική καταπίεση, οι σφαγές και οι ληστείες που ξεκίνησαν με την κατάληψη της Σμύρνης προκάλεσαν συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις σε όλη τη χώρα.

Η τουρκική αντίσταση άρχισε να αυξάνεται σταδιακά. Τα Συμμαχικά κράτη αποφάσισαν να στείλουν μια διεθνή αντιπροσωπεία στην περιοχή για να καθησυχάσει την κοινή γνώμη και να διερευνήσει την κατάσταση στην περιοχή.

Υπό την προεδρία του Αμερικανού Ναυάρχου και Υπατου Αρμοστή των ΗΠΑ στην Κωνσταντινούπολη Μπρίστολ αντιπροσωπεία που αποτελείτο από Βρετανούς, Γάλλους και Ιταλούς στρατηγούς συστάθηκε για να ακούσει Τούρκους και Έλληνες στη Σμύρνη, στο Αϊδίνι (Aydin), στο Ναζιλί (Nazilli), στο Οντεμίς(Ödemiş), στη Μαγνησία (Manisa) και στο Αϊβαλί (Ayvalik).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ BRISTOL

- 1. Οι Έλληνες και οι Ρωμιοί ευθύνονται για τα γεγονότα στην περιοχή. Οι Τούρκοι υπέστησαν διώξεις και σφαγές.*
- 2. Η πλειοψηφία των κατοίκων της περιοχής είναι Τούρκοι.*
- 3. Η κατοχή από τον ελληνικό στρατό είναι άδικη και καταχρηστική. Οι ελληνικές δυνάμεις πρέπει να αποσυρθούν και να αντικατασταθούν από τις δυνάμεις της Αντάντ.*

Αυτή η Έκθεση είναι το πρώτο διεθνές έγγραφο που δικαιώνει τον Εθνικό Αγώνα του Τουρκικού λαού.

Selahattin Tansel, From Mondros to Mudanya, C. II, σσ.183-194.

(ερώτηση)

- Α. Ποιος θα μπορούσε να είναι ο λόγος που οι Συμμαχικές Δυνάμεις παρέμειναν σιωπηλές παρόλο που ο Bristol δήλωσε στην έκθεσή του ότι οι Τούρκοι είχαν δίκιο;

2. 1. 3. Εθνικές Δυνάμεις Αντίσταση: Πνεύμα Ανεξαρτησίας

Μετά τη Συνθήκη Ανακωχής του Μούδρου, σχηματίστηκαν οι Εθνικές Δυνάμεις που περιλάμβαναν τις ένοπλες ομάδες που μάχονταν ενάντια στον εχθρό που κατείχε την πατρίδα αλλά και ενάντια στις δραστηριότητες των μειονοτήτων και οιοδήποτε παρείχε σε αυτούς ηθική, υλική ή πνευματική υποστήριξη.

Μετά την ανακωχή του Μούδρου, τα οθωμανικά εδάφη άρχισαν να καταλαμβάνονται από τις Συμμαχικές Δυνάμεις. Το γεγονός ότι οι Οθωμανοί πολιτικοί, ιδιαίτερα η Κυβέρνηση του **Νταμάτ Φερίτ Πασά**, παρέμειναν θεατές αυτής της κατάστασης, συμβουλευοντας επιπλέον τον λαό να παραμείνει ήρεμος, ανάγκασε το λαό να δράσει και να αμυνθεί.

Επιπλέον, η επιδοκιμασία ή ακόμη και η πρόκληση από τις χώρες των Συμμαχικών Δυνάμεων επιθετικών ενεργειών από την πλευρά των μειονοτικών συμμοριών αύξησε ακόμη περισσότερο τα προβλήματα ασφάλειας. Η διάλυση του οθωμανικού στρατού και των δυνάμεων ασφαλείας άφησε τον τουρκικό λαό παντελώς ανυπεράσπιστο απέναντι σε αυτές τις επιθέσεις.

Το τουρκικό έθνος, μετά τις εισβολές που ξεκίνησαν με τη Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου άρχισε να οργανώνεται ενάντια στις φιλοδοξίες και τις υπερβολές των μειονοτήτων προκειμένου να προστατέψει την πατρίδα και να ζήσει ανεξάρτητο. Το αντιστασιακό κίνημα και η οργάνωση που προέκυψε ως αποτέλεσμα αυτού ονομάστηκε Kuvay-ı Milliye (Εθνικές Δυνάμεις). Αυτές οι μονάδες αντίστασης, συγκεκριμένα οι μονάδες Kuvay-ı Milliye, που σχηματίστηκαν από τους πατριώτες ενάντια στις δυνάμεις κατοχής και τις μειονοτικές συμμορίες σε διάφορα μέρη της χώρας, συγκροτήθηκαν σε εθελοντική βάση υπό την ηγεσία τοπικών λαϊκών ηρώων.

Καθώς δεν υπήρχε κεντρική διοίκηση, οι μονάδες αυτές διοικούνταν από ανθρώπους των περιοχών. Ειδικά στην περιοχή του Αιγαίου, στη Μαύρη Θάλασσα και στο Νότιο Μέτωπο εξέχοντες τοπικοί λαϊκοί ήρωες ήταν οι Ethem, Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Şahin Bey, Kara Fatma και İpsiz Recep.

Το πρώτο κίνημα αντίστασης ενάντια στις κατοχικές δυνάμεις ξεκίνησε στο Νότιο Μέτωπο, στις 19 Δεκεμβρίου 1918 εναντίον των Γάλλων στην επαρχία Dörtgöl του Hatay (Αντιόχεια). Οι μάχες κατά των Γάλλων και των Αρμενίων στην Urfa, το Antep και το Maraş αποτέλεσαν έπη στην ιστορία του Εθνικού μας Αγώνα.

Με την κατάληψη της Σμύρνης ξεκίνησαν κινήματα αντίστασης και στην περιοχή της δυτικής Μικράς Ασίας και δημιουργήθηκαν μέτωπα στο Ayvalık, το Nazilli, το Salihli και το Ödemiş. Αυτές οι δυνάμεις προσπάθησαν να συντονιστούν με τις οργανώσεις των συνεδρίων του Alaşehir και του Balıkesir. Μετά την ανακωχή του Μούδρου πραγματοποιήθηκαν 31 παρόμοια συνέδρια στη Θράκη και την Ανατολία με σκοπό την προστασία του λαού.

Ωστόσο, όπως αναφέρει ο Ατατούρκ και στο Nutuk (σ.σ. Ο μεγάλος λόγος του Ατατούρκ στο Συνέδριο του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού κόμματος στις 15 Οκτωβρίου 1927 διάρκειας 36 ωρών), την πραγματική σωτηρία δεν θα την έφερναν οι περιφερειακές απελευθερωτικές αποφάσεις που λαμβάνονταν σε αυτά τα συνέδρια, αλλά ο Εθνικός Αγώνας- αποτέλεσμα της συνένωσης κάτω από την ίδια «στέγη» όλων των κινημάτων αντίστασης που ιδρύθηκαν για το σκοπό. Προς αυτή την κατεύθυνση έκανε βήματα και ο ίδιος όταν πέρασε στην Ανατολία.

Εν τέλει, στο συνέδριο της Σεβάστειας (Sivas) οι δυνάμεις που πολεμούσαν διασκορπισμένες ενώθηκαν υπό το όνομα Διοίκηση Εθνικών Δυνάμεων Δυτικής Ανατολίας. Επικεφαλής της ορίστηκε ο Ali Fuat Paşa και ιδρύθηκε το Δυτικό Μέτωπο.

Οι μονάδες Kuvay-ı Milliye επιβράδυναν την προέλαση των δυνάμεων κατοχής πολεμώντας ενάντια στον ελληνικό στρατό και τις ελληνικές συμμορίες και προστατεύοντας τουρκικά χωριά από τις επιδρομές ελληνικών και αρμενικών συμμοριών και με αυτό τον τρόπο κέρδισαν χρόνο ώστε να οργανωθεί ο Εθνικός Αγώνας. Συμμετείχαν επίσης στην καταστολή των εσωτερικών εξεγέρσεων, συνέβαλαν στην ενίσχυση του φρονήματος του Εθνικού Αγώνα και στην αύξηση της

θέλησης για αγώνα. Μετά από την έναρξη των εργασιών της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης (**Büyük Millet Meclisi-BMM**) και την απόφαση για πέρασμα [από αντάρτικο] σε τακτικό στρατό (1920) οι μονάδες Kuvay-ı Milliye αντικαταστάθηκαν από τακτικές μονάδες υπό τη διοίκηση αξιωματικών.

2. 1. 4. Οργανώσεις: Η αναζήτηση της Αντίστασης και της Σωτηρίας

Ενώ οι Δυνάμεις της Αντάντ επεξέτειναν τις περιοχές που κατείχαν, παράλληλα χρησιμοποιούσαν, διεγείροντας τες, τις μειονότητες που δρούσαν με στόχο την ανεξαρτησία της Ανατολίας και της Θράκης.

Σε ένα περιβάλλον όπου η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης αβοήθητη δεν μπορούσε να αποτρέψει εισβολές, ο λαός, που έβλεπε τα μέρη που γεννήθηκε και μεγάλωσε να αφαιρούνται και να δίνονται σε άλλους, άρχισε να οργανώνεται. Έτσι άρχισαν να ιδρύουν και πολιτικές οργανώσεις για την προστασία των εθνικών δικαιών (*Müdafaa-a Hukuk-u Millîye Cemiyetleri*) αλλά και στρατιωτικές με το όνομα Kuvay-ı Milliye (Εθνικές Δυνάμεις).

Εκτός όμως από αυτές τις τοπικές οργανώσεις που ιδρύθηκαν για να αντισταθούν στους κατακτητές, ιδρύθηκαν και οργανώσεις οι οποίες θεώρησαν ότι η σωτηρία περνούσε μέσα από την εμπιστοσύνη στις πολιτικές της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης ή και στην προστασία ενός ισχυρού κράτους. Αυτές οι τελευταίες χαρακτηρίζονται είτε ως ωφέλιμες είτε ως βλαβερές, όταν εξετάζονται υπό το πρίσμα των ιδρυτικών αρχών τους διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες.

Σ.57

1. Οργανώσεις εχθρικές προς την εθνική ύπαρξη
2. Οργανώσεις που ίδρυσαν οι μειονότητες
3. Εθνικές οργανώσεις

1. Οργανώσεις εχθρικές προς την εθνική ύπαρξη

Οι περισσότερες από τις εχθρικές προς την εθνική ύπαρξη οργανώσεις ιδρύθηκαν υπό τη διεύθυνση και την υποστήριξη των Συμμαχικών Δυνάμεων, ιδιαίτερα δε των Άγγλων. Δεδομένου ότι αυτές οι ομάδες δεν πίστευαν ότι η ανεξαρτησία μπορούσε να επιτευχθεί με τη δύναμη του λαού, υποστήριζαν τις πολιτικές της κυβέρνησης της

Κωνσταντινούπολης ή επεδίωκαν την Προστασία ή Εντολή [mandate]μιας προστάτιδας ισχυρής δύναμης. Η δράση αυτών των οργανώσεων είχε καταστροφικά αποτελέσματα για την εθνική ενότητα.

Στη συνέχεια παρατίθενται αυτές οι οργανώσεις: **Kürt Teali Cemiyeti** (με την υποστήριξη των Βρετανών και στόχο την ίδρυση ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους) - **Teali İslam Cemiyeti** (ιδρύθηκε από ιεροδιδασκάλους του μεντρεσέ της Κωνσταντινούπολης και είχε στόχο την ενίσχυση του χαλιφάτου)-**Wilson Prensipleri Cemiyeti** (ιδρύθηκε από Οθωμανούς διανοούμενους και πίστευε στην αμερικανική υποστήριξη) -**İngiliz Muhipleri Cemiyeti** (η πιο δυναμική οργάνωση, ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη με την υποστήριξη των Άγγλων, του Μεγάλου Βεζίρη Νταμάτ Φερίτ Πασά και άλλων πολιτικών που σκόπευαν στην ενίσχυση της Οθωμανοβρετανικής φιλίας, να τεθεί η χώρα υπό την Προστασία της Αγγλίας γι' αυτό και αντιτάχθηκαν στον Εθνικό Αγώνα που ξεκίνησε από την Ανατολία) - **Hürriyet ve İtilaf Fırkası** (Κόμμα που ιδρύθηκε από τους αντίπαλους της Επιτροπής για την Ένωση και την Πρόοδο το 1911 διότι θεωρούσαν πως το απελευθερωτικό κίνημα που ξεκίνησε από την Ανατολία ήταν έργο των Ενωτικών) & **Sulhve Selamet-i Osmaniye Fırkası** που ιδρύθηκε από ουλεμάδες που πίστευαν ότι η απελευθέρωση της χώρας θα γινόταν μόνο μέσω της υπακοής στις εντολές του σουλτάνου και του χαλίφη.

2. Οργανώσεις που ίδρυσαν οι Μειονότητες

Κοινός στόχος αυτών των οργανώσεων που ιδρύθηκαν από Έλληνες, Αρμένιους και Εβραίους ήταν η απόσπαση μεριδίων από τα εδάφη της διαλυόμενης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ώστε να ιδρύσουν δικά τους κράτη. Για να εξυπηρετήσουν το στόχο τους ισχυρίζονταν ότι αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού στις περιοχές που διεκδικούσαν ώστε να επωφεληθούν από το άρθρο 12 των 14 Αρχών του προέδρου των ΗΠΑ Ουίλσον και στο πλαίσιο αυτό δεν δίσταζαν να συντάσσουν ψευδείς καταγραφές πληθυσμών. Με τις ελληνικές και αρμενικές συμμορίες που ίδρυσαν και υποστήριζαν ανάγκαζαν τους κατοίκους της περιοχής να μεταναστεύσουν. Συνεργαζόμενοι δε με τις Δυνάμεις της Αντάντ σχεδίαζαν να φέρουν το Οθωμανικό κράτος σε δύσκολη θέση προκαλώντας αναταραχές και εξεγέρσεις που θα γίνονταν το πρόσχημα για νέες εισβολές.

Οι κυριότερες τέτοιες οργανώσεις ήταν:

Μαύρη Μοίρα: Υπηρετούσε τους σκοπούς της **Μεγάλης Ιδέας** με κύριο στόχο την επαναφορά των Ελλήνων στα σύνορά τους της εποχής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Δραστηριοποιούνταν υπό το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως και υποστηρίζονταν από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, τον Σύλλογο Μεταναστών και την Ελληνική Σχολή Προσκοπισμού που στο προσκήνιο παρείχαν ανθρωπιστικές υπηρεσίες αλλά στο παρασκήνιο παρείχαν κάθε είδους βοήθεια στις συμμορίες.

Εθνική Εταιρεία: Είναι η οργάνωση που ξεκίνησε την ελληνική εξέγερση μαζί με το Πατριαρχείο με το όνομα Φιλική Εταιρεία το 1821. Αργότερα μετονομάστηκε σε Εθνική Εταιρεία. Κατά την περίοδο της Ανακωχής (του Μούδρου), εργάστηκε για την αύξηση του ελληνικού πληθυσμού στη Δυτική Ανατολία και για την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους του Πόντου γύρω από την Τραπεζούντα.

Οργάνωση Ρωμιών του Πόντου: Ο κύριος σκοπός της οργάνωσης ήταν η ίδρυση ενός Ελληνικού Κράτους στον Πόντο, με κέντρο τη Σαμψούντα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Για την επίτευξη του σκοπού, έκαναν επιδρομές στα τουρκικά χωριά με τις συμμορίες που είχαν συστήσει ώστε να προκαλέσουν τη φυγή των Τούρκων από τις εστίες τους. Με αυτές τις επιδρομές και φέρνοντας μετανάστες από την Ελλάδα σκόπευαν να αποκτήσουν την πλειοψηφία του πληθυσμού της περιοχής. Η ιδέα της ίδρυσης ενός κράτους του Πόντου στην ανατολική ακτή της Μαύρης Θάλασσας ανάγεται στα χρόνια που η Ελλάδα κέρδισε την ανεξαρτησία της και ήταν μία από τις επιδιώξεις της Μεγάλης Ιδέας. Η περιοχή της Ανατολικής Μαύρης Θάλασσας δεν έχει καμία σχέση με την Ελλάδα ούτε ως προς την ιστορική ούτε την κοινωνική της δομή. Το Βασίλειο του Πόντου (301-64 π.Χ.) και το Ρωμαϊκό κράτος της Τραπεζούντας (1207-1461), που ιδρύθηκε στην περιοχή αυτή μετά την τέταρτη Σταυροφορία, δεν είχαν καμία σχέση με την Ελλάδα.

Η Οργάνωση του Πόντου ιδρύθηκε το 1904 με την επιρροή του Αμερικανικού Κολλεγίου Merzifon, που ασκούσε και ιεραποστολική (προσηλυτιστική) δράση. Το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου κινητοποίησε τους Έλληνες της περιοχής. Λιποτακτώντας από τον οθωμανικό στρατό, οι Έλληνες σχημάτισαν συμμορίες και άρχισαν να συγκρούονται με τους Τούρκους στρατιώτες. Οι Ρώσοι κατέλαβαν με τη βοήθεια των ελληνικών συμμοριών ένα μέρος της περιοχής της

Μαύρης Θάλασσας, ιδιαίτερα της Τραπεζούντας. Το Ελληνικό Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη και οι συνδεδεμένες με αυτό εκκλησίες επιτάχυναν την προσπάθεια ίδρυσης ενός κράτους στον Πόντο καθώς εκκλησίες και ελληνικά σχολεία στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας έγιναν χώροι συγκέντρωσης και αποθήκευσης όπλων για τα μέλη της οργάνωσης. Ο Μητροπολίτης Αμάσειας Γερμανός και ο Μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος ενθάρρυναν τις συμμορίες και υπερασπίστηκαν την ιδέα της ίδρυσης της Πολιτείας του Πόντου ενώπιον διεθνών οργανισμών. Όμως μετά την επανάσταση του 1917, την κατάρρευση της τσαρικής Ρωσίας και την ίδρυση της Σοβιετικής Ένωσης, ο ρωσικός στρατός αποχώρησε από την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης ανέκτησε την κυριαρχία της στην περιοχή.

Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Ανακωχής του Μούδρου, οι Έλληνες στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας άρχισαν ξανά να επιχειρούν με την υποκίνηση και βοήθεια της Ελλάδας και των Δυνάμεων της Αντάντ. Στο πλαίσιο αυτό, γινόταν προσπάθειες να αυξηθεί ο ελληνικός πληθυσμός της περιοχής με επιθέσεις ελληνικών συμμοριών σε τουρκικά χωριά με σκοπό να εκδιώξουν τους κατοίκους τους από τις περιοχές που ζούσαν. Σκοπός των συμμοριών του Πόντου ήταν να προκαλέσουν σύγχυση στην περιοχή και να διασφαλίσουν ότι η περιοχή θα καταληφθεί από τις Συμμαχικές δυνάμεις σύμφωνα με το άρθρο 7 της Συμφωνίας Ανακωχής του Μούδρου.

Αν γινόταν η κατάληψη [από τις Συμμαχικές δυνάμεις], οι συμμορίες του Πόντου θα μπορούσαν να κινούνται πιο ελεύθερα ώστε να επιτύχουν τον τελικό τους στόχο που ήταν η ίδρυση του Κράτους του Πόντου. Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, οι ενέργειες των συμμοριών του Πόντου αποτέλεσαν το λόγο για τον οποίο εστάλη ο Μουσταφά Κεμάλ στη Σαμψούντα ως Στρατιωτικός Επιθεωρητής (των Ανατολικών επαρχιών) σηματοδοτώντας έτσι και την έναρξη του Εθνικού Αγώνα.

Σ.59

Κατά την έναρξη του Εθνικού Αγώνα δεν υπήρχαν αρκετές δυνάμεις για να πολεμήσουν επαρκώς τις συμμορίες του Πόντου και γι' αυτό το λόγο δεν αντιμετωπίστηκαν αρκετά. Μόνον όταν σχηματίστηκε νέος στρατός υπό την επωνυμία Κεντρικός Στρατός στις 9 Δεκεμβρίου 1920 μπόρεσε να εμπλακεί σε έναν

αποτελεσματικό αγώνα κατά των συμμοριών του Πόντου. Οι κληρικοί που συμμετείχαν σε δραστηριότητες για την ανεξαρτησία του Πόντου εκδιώχθηκαν και κάποιοι από αυτούς δικάστηκαν στα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας. Ως αποτέλεσμα της ανταλλαγής πληθυσμών, την περίοδο της Δημοκρατίας, με τους Έλληνες να εγκαταλείπουν την Ανατολία, ο λόγος ύπαρξης της Οργάνωσης του Πόντου έπαψε πλέον να υφίσταται.

Αν και το ζήτημα του Πόντου έγινε παρελθόν με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, η Ελλάδα συνέχισε τεχνητά να επαναφέρει το ζήτημα του Πόντου στην ημερήσια διάταξη. Ειδικά από το 1985 επιτάχυνε τις ισχυρισμούς για τη λεγόμενη «Γενοκτονία των Ποντίων» και ψήφισε νόμο που δεν συνάδει με τα ιστορικά δεδομένα, αποδεχόμενος τη 19η Μαΐου ως τη λεγόμενη «Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας του Πόντου».

Taşnak Sütyun και Hinchak: Στόχος αυτών των οργανώσεων ήταν να ιδρύσουν ένα Αρμενικό Κράτος στην ανατολική Ανατολία και στην περιοχή Çukurova (περιοχή των Αδάνων). Η Οργάνωση Hinchak, με επικεφαλής τον Αρμένιο Πατριάρχη Zaven Efendi, συνεργάστηκε με την Οργάνωση Μαύρη Μοίρα και μαζί προσπάθησαν να κερδίσουν την υποστήριξη των ΗΠΑ. Στη συνέχεια, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Wilson ανέθεσε στον στρατηγό Harbord να εξετάσει το ζήτημα του Αρμενικού Κράτους, το οποίο σχεδιαζόταν να ιδρυθεί υπό την αμερικανική Εντολή.

Alyans İsrailit και Makabi: Οι οργανώσεις αυτές είχαν σκοπό να εξασφαλίσουν την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ στην Παλαιστίνη και αγωνίστηκαν για τα εμπορικά συμφέροντα των Εβραίων που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

3. Εθνικές Οργανώσεις

Οι Συμμαχικές Δυνάμεις άρχισαν να αναπτύσσουν στρατεύματα σε διάφορα μέρη της χώρας χρησιμοποιώντας ως νομική βάση το άρθρο 7 της συμφωνίας ανακωχής του Μούδρου. Ενθαρρυμένες από αυτές τις εξελίξεις, οι μειονότητες ανέλαβαν δράση για να ικανοποιήσουν τα δικά τους σχέδια. Μπροστά στη σιωπή της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης σε αυτή την κατάσταση, οι Τούρκοι διανοούμενοι ανέλαβαν δράση ιδρύοντας οργανώσεις με στόχο την προστασία και ανεξαρτησία της πατρίδας. Όλες αυτές οι οργανώσεις, οι οποίες είχαν ιδρυθεί με τοπικούς στόχους, είχαν κοινά χαρακτηριστικά, που ήταν ότι:

1. Προσπαθούσαν να αποδείξουν την τουρκικότητα της περιοχής τους και στο πλαίσιο αυτό έδωσαν μεγάλη σημασία στις πληθυσμιακές πλειοψηφίες καθώς και σε ιστορικές αλήθειες.
2. Επιδίωξαν να επωφεληθούν από το **Άρθρο 12 των Αρχών Ουίλσον** (Wilson).
3. Διοργάνωσαν συνέδρια με ευρεία συμμετοχή για να εξασφαλίσουν τη στήριξη και την ενότητα του λαού της κάθε περιοχής.
4. Έστειλαν αντιπροσωπείες στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού και στους εκπροσώπους των Δυνάμεων της Αντάντ στην Κωνσταντινούπολη για να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και να μεταφέρουν τα αιτήματά τους.
5. Υπερασπίστηκαν τα εδάφη τους από εισβολείς και μειονότητες.

Από τις οργανώσεις αυτές οι σημαντικότερες ήταν:

- Trakya- Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti/ Οργάνωση υπεράσπισης δικαιωμάτων Θράκης. Η Οργάνωση αυτή είχε την έδρα της στην Αδριανούπολη και αγωνίστηκε για τη μη παραχώρηση της περιοχής στην Ελλάδα. Οργάνωσαν τα συνέδρια του Lüleburgaz και της Αδριανούπολης και πρότειναν την ίδρυση μιας ανεξάρτητης Δημοκρατίας της Θράκης στην περίπτωση που δεν θα ήταν δυνατό να παραμείνουν στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Σ. 60

-Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti): Οργάνωση Προστασίας Δικαιωμάτων Ανατολικών επαρχιών (Ανατολικής Ανατολίας)

Η οργάνωση αυτή με έδρα την Κωνσταντινούπολη αγωνίστηκε για να αποτρέψει τα σχέδια ίδρυσης Αρμενικού κράτους στα ανατολικά της Ανατολίας και για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του λαού της περιοχής. Η οργάνωση αυτή διοργάνωσε το συνέδριο του Ερζερούμ.

-İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: Οργάνωση Υπεράσπισης των Δικαιών της Σμύρνης. Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε στη Σμύρνη και αγωνίστηκε να αποδείξει διεθνώς ότι η Σμύρνη και η Περιφέρεια του Αιγαίου [της δυτικής Μικράς Ασίας] ανήκε στους Τούρκους, καθώς και για να αποτρέψει την παραχώρηση των περιοχών αυτών στην Ελλάδα.

-İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti: Οργάνωση Άρνηση της Προσάρτησης της Σμύρνης. Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε, αρχικά με το όνομα «Προάσπιση των Δικαιωμάτων», όταν έγινε γνωστό πως η Σμύρνη θα καταληφθεί από την Ελλάδα και ήταν αυτή που ξεκίνησε τον ένοπλο αγώνα κατά της κατοχής.

-Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti:

Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε με σκοπό την αποτροπή ίδρυσης ελληνικού κράτους του Πόντου στην περιοχή και την παραχώρηση της Τραπεζούντας και των περιχώρων της στους Έλληνες, καθώς και για να αντισταθεί ένοπλα στις συμμορίες των Ποντίων. Έπαιξε σημαντικό ρόλο μαζί με την **Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** (Οργάνωση Προστασίας Δικαιωμάτων Ανατολικών επαρχιών) στη σύγκληση του συνεδρίου του Ερζερούμ.

-Kilikyalılar Cemiyeti/ Οργάνωση των κατοίκων Κιλικίας. Η έδρα της ήταν στην Κωνσταντινούπολη. Ξεκίνησε ένοπλο αγώνα ενάντια στους Γάλλους που είχαν καταλάβει τα Άδανα και τα περίχωρα του και κατά των επιθέσεων των Αρμενίων που ανήκαν στον γαλλικό στρατό. Συγκάλεσε το συνέδριο του Pozanti.

-Millî Kongre Cemiyeti: Οργάνωση Εθνικό Συνέδριο

Η συγκεκριμένη οργάνωση με έδρα την Κωνσταντινούπολη ήταν διαφορετική από άλλες γιατί επρόκειτο για μια υπερκομματική οργάνωση που είχε ως στόχο να σταματήσει την αρνητική σε βάρος των Τούρκων προπαγάνδα που γινόταν μέσω του Τύπου και των μέσων επικοινωνίας.

Τα πρώτα βήματα για την επίτευξη εθνικής ενότητας έγιναν με τις οργανώσεις και τα συνέδρια που έγιναν κατά τις πρώτες περιόδους του Εθνικού Αγώνα.

2. 1. 5. Η άφιξη του Μουσταφά Κεμάλ Πασά στη Σαμψούντα (19 Μαΐου 1919)

Ενώ ο Μουσταφά Κεμάλ αναζητούσε τρόπους να περάσει με τους συντρόφους του από την Κωνσταντινούπολη στην Ανατολία, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας οι επιθέσεις των ελληνικών συμμοριών του Πόντου κατά Τούρκων και Μουσουλμάνων αυξάνονταν. Η δε Αγγλία, θεωρώντας υπεύθυνους για τις συγκρούσεις τους Τούρκους, ενημέρωσε την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης πως θα καταλάμβανε την περιοχή, εάν δεν εξασφαλιζόταν η ειρήνη και η ασφάλεια.

Ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς διορίστηκε επιθεωρητής της 9^{ης} Στρατιάς καθώς θεωρείτο από τον Σουλτάνο και την κυβέρνηση αξιόπιστος και καλός στρατιώτης και

γιατί ως διοικητής έμενε μακριά από την πολιτική των Ενωτικών. Στον Μουσταφά Κεμάλ δόθηκαν σημαντικές εξουσίες και επί των πολιτικών αρχών, με στόχο την επίτευξη και διασφάλιση της ασφάλειας μέσα και γύρω από τη Σαμψούντα, την επιτάχυνση της διάλυσης των οθωμανικών στρατευμάτων σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου και τη συγκέντρωση των όπλων και πυρομαχικών που είχαν μείνει, στα χέρια των Τούρκων. Ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς, μαζί με το επιτελείο του, αναχώρησε από την Κωνσταντινούπολη στις 16 Μαΐου 1919 με το πλοίο Bandırma και έφτασε στη Σαμψούντα στις 19 Μαΐου 1919. Αυτή είναι και η ημερομηνία που ξεκίνησε στην πράξη ο Εθνικός Αγώνας.

ΔΙΑΒΑΖΩ

Ο Μουσταφά Κεμάλ διηγείται

Σε ένα μικρό δωμάτιο του παλατιού Yıldız, ο Vahdettin και εγώ καθίσαμε ο ένας απέναντι στον άλλον. Δεξιά του, πάνω σε ένα τραπέζι, υπήρχε ένα βιβλίο πάνω στο οποίο ακουμπούσε με τον αγκώνα του. Το θέαμα που αντικρίζαμε από το ανοιχτό παράθυρο που έβλεπε στο Βόσπορο ήταν πολλές σειρές αγκυροβολημένων πολεμικών πλοίων. Τα κανόνια τους ήταν σαν να σημάδευαν το παλάτι Yıldız. Ο Vahdettin άρχισε να μιλά:

«Πάσα, πασά, πόσο πολύ υπηρετήσατε το κράτος μας. Όλα αυτά περιλαμβάνονται τώρα σε αυτό το βιβλίο», είπε, πιέζοντας με το χέρι του το βιβλίο για το οποίο μιλούσε. «Έχουν γραφτεί στην ιστορία...

Τότε έμαθα ότι το βιβλίο που ήταν πάνω στο τραπέζι και στο οποίο ακουμπούσε με τον αγκώνα του ήταν βιβλίο ιστορίας. Τον άκουγα ήρεμα και με προσοχή.

...Αυτά όμως πέρασαν». Αυτό που έχετε τώρα να κάνετε είναι σημαντικότερα από αυτά που έχετε κάνει μέχρι τώρα. Μπορείτε να σώσετε το κράτος μας, αν θέλετε»

«Ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη που μου δείχνετε. Μην αμφιβάλλετε ότι θα κάνω ό,τι μπορώ για να σώσω τη χώρα».

Falih Rifki, Milliyet, 20 Μαΐου 1930

Στην πραγματικότητα, το Νουτούκ, στο οποίο διηγείται ο Ατατούρκ τον απελευθερωτικό αγώνα και τις εξελίξεις μέχρι το 1927, αρχίζει με την άφιξή του στη Σαμψούντα. Αφού εξηγεί τη γενική κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αναφέρεται στους τρόπους σωτηρίας που προτάθηκαν από διάφορες ομάδες. Ο πρώτος ήταν να αιτηθεί την αγγλική προστασία, ο δεύτερος να απαιτήσει την αμερικανική εντολή και ο τρίτος να αναζητηθούν λύσεις σε περιφερειακό επίπεδο. Έχοντας απαντήσει διεξοδικά σ' αυτές τις προτάσεις, ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς παρουσίασε την απόφασή του να ιδρύσει ένα νέο αδιαπραγμάτευτα ανεξάρτητο τουρκικό κράτος στη βάση της εθνικής κυριαρχίας με το σύνθημα «Ή ανεξαρτησία ή θάνατος!».

Αφού ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς πήγε στη Σαμψούντα, εξέτασε την κατάσταση στην περιοχή και έστειλε έκθεση στην κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά (22 Μαΐου 1919). Στην έκθεση αυτή εξηγούσε ότι η κατάληψη της Σμύρνης από τους Έλληνες ήταν άδικη και επηρέασε αρνητικά τον λαό και ότι οι Τούρκοι δεν ήθελαν να βρίσκονται υπό τον έλεγχο ξένης χώρας. Ανέφερε επίσης ότι η αναταραχή στην περιοχή προκλήθηκε από την παρουσία των Ελλήνων και τις πολιτικές επιδιώξεις τους και ότι η ασφάλεια θα επανέρχονταν στην περιοχή μόλις οι Έλληνες εγκατέλειπαν τις φιλοδοξίες τους. Αφού κατά την επιθεώρηση, ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς, ήρθε σε επαφή με τους διοικητές ξεκίνησε την πορεία για το εσωτερικό της Ανατολίας με πρώτο σταθμό τη Havza (επαρχία της Σαμψούντας).

2. 1. 6. Εγκύκλιος της Havza (28 Μαΐου 1919)

Μόλις έφτασε στη Havza ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς άρχισε να εργάζεται στην κατεύθυνση της δημιουργίας, σε διάφορες περιοχές, εθνικών οργανώσεων που θα αντιστέκονταν στις επιδρομές. Για το λόγο αυτό, απέστειλε στις 28/5/1919 σε όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές την Εγκύκλιο της Havza με την οποία ζητούσε να οργανωθούν συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, να σταλούν προειδοποιητικά τηλεγραφήματα στους εκπροσώπους των κυβερνήσεων της Αντάντ, καθώς επίσης και να μην υπάρξουν εχθροπραξίες και επιθέσεις κατά της χριστιανικής μειονότητας. Στις 30 Μαΐου έγινε σύσκεψη στη Havza με τη συμμετοχή του Μουσταφά Κεμάλ Πασά.

Χιλιάδες άνθρωποι συμμετείχαν στις συγκεντρώσεις που έγιναν σε διάφορες περιοχές της χώρας και αυτές οι συγκεντρώσεις προκάλεσαν μεγάλη συγκίνηση στον κόσμο. Οι Άγγλοι, που ενοχλήθηκαν από τις αντιδράσεις κατά της κατοχής, άσκησαν πίεση στην κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά και απαίτησαν την ανάκληση του Μουσταφά Κεμάλ (8 Ιουνίου 1919). Ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς ήρθε στην Αμάσεια, δίνοντας μια αναβλητική απάντηση στο Υπουργείο Πολέμου, το οποίο τον κάλεσε πίσω.

Σ. 62

2. 1. 7. Εγκύκλιος Αμάσειας - 22 Ιουνίου 1919

Οι κάτοικοι της Αμάσειας υποδέχτηκαν με μεγάλο ενθουσιασμό τον Μουσταφά Κεμάλ. Οι πασάδες Μουσταφά Κεμάλ Πασάς, Ali Fuat (Cebesoy) {Αλή Φουάτ Τσεμπεσοϊ} , Refet (Bele) {Ρεφέτ {Μπελέ} και Rauf (Orbay) {Ραούφ {Ορμπάι} συγκεντρώθηκαν στα γραφεία της Οργάνωσης Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, που ιδρύθηκε στις 14 Ιουνίου. Μετά από συζήτηση επί του κειμένου που είχε ετοιμάσει ο Μουσταφά Κεμάλ πασάς συντάχθηκε η εγκύκλιος της Αμάσειας η οποία εστάλη στις 22 Ιουνίου 1919 σε όλους τους ενδιαφερόμενους μετά την τηλεγραφική έγκριση της από τον Επιθεωρητή του Στρατού Cemal (Τζεμάλ) πασά στο Ικόνιο και του Kazim Karabekir (Κιαζίμ Καραμπεκίρ) πασά στο Ερζερούμ.

Επιπροσθέτως γράφτηκαν επιστολές που απευθύνονταν σε σημαίνουσες προσωπικότητες στην Κωνσταντινούπολη και στις οποίες αναφέρονταν ότι δεν αρκούσαν οι διαδηλώσεις και οι συγκεντρώσεις για την επίτευξη του μεγάλου στόχου και ότι η ανεξαρτησία θα επιτυγχάνονταν μόνο μέσα από τη δύναμη που υπάρχει στο έθνος. Τα σημαντικότερα άρθρα της Εγκυκλίου της Αμάσειας είναι τα εξής:

1. Η ακεραιότητα της πατρίδας και η ανεξαρτησία του έθνους βρίσκονται εν κινδύνω.
2. Η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ευθύνης που έχει αναλάβει και αυτή η κατάσταση κάνει το έθνος μας να μοιάζει εξαφανισμένο.
3. Η ανεξαρτησία του έθνους θα επιτευχθεί μόνο με την αποφασιστικότητα και την απόφαση του έθνους.

4. Για να καθοριστεί η κατάσταση του έθνους και να ακουστεί η φωνή του στον κόσμο, είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός εθνικού συμβουλίου απαλλαγμένου από κάθε επιρροή και έλεγχο.
5. Να επιταχυνθεί η διοργάνωση εθνικού συνεδρίου στη Σεβάστεια που είναι το ασφαλέστερο μέρος της Ανατολίας.
6. Να οριστούν άμεσα τρεις εκπρόσωποι που έχουν κερδίσει την εμπιστοσύνη του λαού από κάθε σαντζάκι από το σύνολο των επαρχιών
7. Όλη αυτή η κατάσταση θα πρέπει να φυλάσσεται ως εθνικό μυστικό δια παν ενδεχόμενο και οι αντιπρόσωποι θα πρέπει να έρχονται κρύβοντας την ταυτότητα τους όταν και όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.
8. Για τις ανατολικές επαρχίες θα πραγματοποιηθεί συνέδριο στο Ερζερούμ στις 10 Ιουλίου. Εάν μέχρι εκείνη τη μέρα οι αντιπρόσωποι άλλων επαρχιών μπορέσουν να φτάσουν στη Σεβάστεια θα παρευρεθούν σ' αυτό και οι αντιπρόσωποι του συνεδρίου του Ερζερούμ.
9. Οι αντιπρόσωποι θα εκλέγονται από τους δήμους και τις οργανώσεις Müdafaa-i Hukuk και Redd-i ilhak.
10. Στρατιωτικές και εθνικές οργανώσεις δεν θα καταργηθούν με κανένα τρόπο.

Αυτή η εγκύκλιος είναι το πρώτο βήμα στην κατεύθυνση της ίδρυσης ενός νέου τουρκικού κράτους βασισμένου στην εθνική κυριαρχία. Στην εγκύκλιο εξηγήθηκε ο σκοπός, το σκεπτικό, και η μέθοδος του Εθνικού Αγώνα και το έθνος κλήθηκε στον αγώνα. Από αυτή την άποψη, η Εγκύκλιος της Αμάσειας έχει τα χαρακτηριστικά μίας κήρυξης Επανάστασης.

Ενοχλημένοι από αυτές τις εξελίξεις στην Ανατολία, οι Βρετανοί άσκησαν για άλλη μια φορά πιέσεις στην Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης και απαίτησαν την απόλυση και την ανάκληση του Μουσταφά Κεμάλ. Ωστόσο, ο Μουσταφά Κεμάλ δεν υπάκουσε στις εντολές από την Κωνσταντινούπολη και μετακινήθηκε στο Ερζερούμ.

Σ. 63

2. 1. 8. Συνέδριο του Ερζερούμ (23 Ιουλίου-7 Αυγούστου 1919)

Η κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά ενημέρωσε τους πολιτικούς και στρατιωτικούς διοικούντες ότι ο Μουσταφά Κεμάλ απολύθηκε και, καθώς δεν είχε πλέον επίσημο τίτλο, οι διαταγές του δεν έπρεπε να εκτελεστούν. Ο Μουσταφά Κεμάλ, που

αναχώρησε από την Αμάσεια, έφτασε στο Ερζερούμ στις 3 Ιουλίου 1919 μέσω Τοκάτ (Tokat), Σεβάστειας (Sivas) και Ερζιντζάν (Erzincan).

Ο Kazım Karabekir και μια αντιπροσωπεία της Mûdafaa-i Hukuk Cemiyeti τον υποδέχτηκαν έξω από την πόλη με τελετή. Ο Διοικητής του 15^{ου} Σώματος στρατού Kazım Karabekir είπε (κατά την υποδοχή): «Εγώ και το Σώμα μου, είμαστε υπό τις εντολές σας, Πασά μου!» παρέχοντας και μέγιστη ηθική υποστήριξη. Ωστόσο, με τηλεγράφημα που εστάλη από την Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης στις 8 Ιουλίου 1919, ο Μουσταφά Κεμάλ ενημερώθηκε ότι η επίσημη υπηρεσία του τερματίστηκε ενώ με άλλο τηλεγράφημα που του εστάλη από τον Σουλτάνο, του ζητήθηκε να πάει να ξεκουραστεί σε πόλη της επιλογής του.

Μετά από αυτό, ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς αποφάσισε να επιστρέψει στο έθνος και παραιτήθηκε τόσο από το αγαπημένο του στρατιωτικό επάγγελμα όσο και από τα καθήκοντα του ως Επιθεωρητής. Τώρα, ως ένα μέλος του έθνους, θα συνέχιζε το ιστορικό του καθήκον με τη δύναμη και την έμπνευση που λάμβανε από το έθνος.

Το Συνέδριο του Ερζερούμ συγκλήθηκε με τη συμβολή της Mûdafaa-i Hukuk Cemiyeti (της Ανατολικής Ανατολίας) και της Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti. Σκοπός του συνεδρίου ήταν να αποφασιστούν τα μέτρα που θα ληφθούν κατά της ίδρυσης του Αρμενικού Κράτους στην Ανατολική Ανατολία και του Ελληνικού Κράτους του Πόντου στην Ανατολική Μαύρη Θάλασσα και να εξασφαλιστεί η απαραίτητη συνεργασία. Το συνέδριο ξεκίνησε τις εργασίες του στις 23 Ιουλίου με τη συμμετοχή εκπροσώπων από τις ανατολικές επαρχίες. Οι εκπρόσωποι του Ερζερούμ, ο Ταγματάρχης Kazım Bey και ο Cevat Bey παραιτήθηκαν και στη θέση τους εκλέχθηκαν ο Μουσταφά Κεμάλ και ο Rauf Bey, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να λάβουν μέρος στο συνέδριο. Ο Μουσταφά Κεμάλ εξελέγη πρόεδρος από τα μέλη του συνεδρίου. Στο τέλος των 14 ημερών εργασίας, το συνέδριο πήρε ιστορικές αποφάσεις και τελείωσε τις εργασίες του στις 7 Αυγούστου 1919. Οι αποφάσεις που ελήφθησαν στο τέλος του **Συνεδρίου του Ερζερούμ** είναι οι εξής:

1. Εντός εθνικών συνόρων η πατρίδα είναι ένα σύνολο και δεν μπορεί να διαιρεθεί.
2. Το έθνος θα υπερασπιστεί και θα αντισταθεί ενιαία ενάντια σε κάθε είδους ξένα εισβολή και επέμβαση.

3. Εάν η Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης δεν είναι σε θέση να προστατεύσει και να διασφαλίσει την πατρίδα και την ανεξαρτησία, θα συσταθεί προσωρινή κυβέρνηση στην Ανατολία για την επίτευξη του σκοπού.
4. Είναι απαραίτητο να ενεργοποιηθούν οι ΕΘΝΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ και να καταστεί κυρίαρχη η εθνική βούληση
5. Δεν μπορεί να παραχωρηθεί στις χριστιανικές μειονότητες πολιτική κυριαρχία και προνόμια που διαταράσσουν την κοινωνική ισορροπία.
6. Οι προτάσεις περί [Βρετανικής] Προστασίας και [Αμερικανικής] Εντολής απορρίφθηκαν.
7. Θα καταβληθούν προσπάθειες να συγκληθεί άμεσα η Βουλή των Αντιπροσώπων ώστε οι κυβερνητικές υποθέσεις να τεθούν υπό τον έλεγχο της Συνέλευσης.
8. Θα γίνεται δεκτή οποιαδήποτε ενίσχυση από τα κράτη που δεν έχουν πρόθεση κατοχής.

ΔΙΑΒΑΖΩ

«Το Υπουργείο Πολέμου πρώτα λέει, «έλα στην Κωνσταντινούπολη να αλλάξεις αέρα». Μετά λέει « κάτσε κάπου στην Ανατολία και μην μπλέξεις σε τίποτα». Απάντησα πως δεν μπορώ να έρθω. Τελικά, κατά τη διάρκεια της τηλεγραφικής συνομιλίας με το παλάτι το βράδυ της 8^{ης} προς 9η Ιουλίου, η αυλαία έκλεισε ξαφνικά. Το παιχνίδι που κρατούσε εδώ και ένα μήνα τελείωσε.»

Nutuk, σ.47

Ερώτηση: Ποια πιστεύετε ότι θα ήταν τα αποτελέσματα εάν ο Μουσταφά Κεμάλ είχε δώσει θετική απάντηση στην έκκληση της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης να επιστρέψει;

ΔΙΑΒΑΖΩ

Mustafa Kemal: Α, αντί δηλαδή να πολεμήσουμε, θα δεχθούμε την εντολή και θα βρούμε την ειρήνη... Αυτό δεν είναι ούτε λάθος, ούτε τύφλωση, ούτε καν

βλακεία. Το ίδιο σκέφτονται και οι προύχοντες της Κωνσταντινούπολης. Κανείς τους δεν μπορεί να πει: «Η ανεξαρτησία ή θάνατος».
Şerafettin Turan. σ.259

Σ. 64

Στο συνέδριο εξελέγη Αντιπροσωπευτική Επιτροπή αποτελούμενη από εννέα άτομα και πρόεδρος της ορίστηκε ο Μουσταφά Κεμάλ. Έτσι, ο Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος δεν είχε καμία εξουσία μετά την παραίτησή του, απέκτησε την εξουσία να μιλά εξ ονόματος όλων των ανατολικών επαρχιών μέσω της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής. Είχε επίσης την ευκαιρία να πάρει αποφάσεις αναγκαίες για τη σωτηρία της χώρας. Με αυτόν τον τρόπο, αποφάσεις που αφορούσαν σε ολόκληρο το έθνος θα μπορούσαν να ληφθούν σε ένα περιφερειακό συνέδριο. Στο συνέδριο του Ερζερούμ αναφέρθηκαν για πρώτη φορά τα θέματα της δημιουργίας εθνικών συνόρων και νέας κυβέρνησης ενώ απορρίφθηκαν εκ νέου οι προτάσεις περί [Βρετανικής] προστασίας και [Αμερικανικής] Εντολής.

2. 1. 9. Συνέδριο Σεβάστειας (4-11 Σεπτεμβρίου 1919)

Η σύγκληση εθνικού συνεδρίου στη Σεβάστεια αποφασίστηκε με την Εγκύκλιο της Αμάσειας. Ο Μουσταφά Κεμάλ ήρθε στη Σεβάστεια στις 2 Σεπτεμβρίου 1919 με ορισμένα μέλη της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής που σχηματίστηκε στο Ερζερούμ. Οι κάτοικοι εκεί τους υποδέχτηκαν με μεγάλη αγάπη και ενθουσιασμό. Παρά τις απειλές και τα εμπόδια από την πλευρά των Συμμαχικών Δυνάμεων και της Κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης, το συνέδριο πραγματοποιήθηκε στις 4 Σεπτεμβρίου 1919 στο Λύκειο της Σεβάστειας.

Καθώς ξεκινούσε το συνέδριο, τα θέματα της [Αμερικανικής] Εντολής και της εκλογής του Μουσταφά Κεμάλ ως προέδρου του συνεδρίου προκάλεσαν μεγάλες συζητήσεις. Επιπλέον, αναφέρθηκε ότι οι συμμετέχοντες στο συνέδριο κατηγορήθηκαν ως Ενωτικοί και προτάθηκε στα μέλη του συνεδρίου να ορκιστούν ότι το συνέδριο δεν είχε καμία σχέση με κανένα κόμμα. Στην πρώτη συνεδρίαση ο Μουσταφά Κεμάλ εξελέγη πρόεδρος με πλειοψηφία. Για το θέμα της εντολής, κατόπιν εισήγησης του Ραούφ Μπέη (Rauf Bey), εστάλη τηλεγράφημα στη Γερουσία των ΗΠΑ και ζητήθηκε από μια (συμβουλευτική και όχι δεσμευτική) επιτροπή να

εξετάσει την κατάσταση. Το Συνέδριο της Σεβάστειας ολοκλήρωσε τις εργασίες του στις 11 Σεπτεμβρίου και οι αποφάσεις που λήφθηκαν διευρύνθηκαν ώστε να καλύπτουν όλη τη χώρα.

Έτσι, όλες οι οργανώσεις της χώρας ενώθηκαν κάτω από το όνομα Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti και με τον τρόπο αυτό η εθνική οργάνωση απλώθηκε σε όλη τη χώρα με μια κεντρική διοίκηση. Διοικητής των ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ που ήταν διεσπαρμένες στη Δυτική Ανατολία ορίστηκε ο Αλή Φουάτ Πασάς (Ali Fuat Paşa). Με αυτό τον τρόπο επιχειρήθηκε να εξασφαλιστεί η διοίκηση των διάσπαρτων μέχρι τότε Εθνικών Δυνάμεων υπό μια ενιαία κεντρική διοίκηση. Επιπλέον αποφασίστηκε η έκδοση εφημερίδας με τίτλο İrade-i Milliye (Εθνική Βούληση), για τη διάδοση της φωνής της εθνικής αντίστασης.

Ο αριθμός των μελών της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής που σχηματίστηκε στο Συνέδριο του Ερζερούμ αυξήθηκε και εξασφαλίστηκε ότι θα εκπροσωπούσε ολόκληρη τη χώρα. Ο Νταμάτ Φερίτ Πασάς δια του Κυβερνήτη του Elazığ Ali Galip Bey προσπάθησε να διαλύσει το Συνέδριο της Σεβάστειας και υποκίνησε το λαό να εξεγερθεί εναντίον του Μουσταφά Κεμάλ Πασά κατηγορώντας τον Κεμάλ και τους φίλους του ως «Ενωτικούς και μπολσεβίκους». Από την πλευρά της η Αντιπροσωπευτική Επιτροπή ζήτησε με τηλεγράφημα να μιλήσει με τον Σουλτάνο προκειμένου να τον ενημερώσει για τις εργασίες του εθνικού συνεδρίου της Σεβάστειας αλλά και να διαμαρτυρηθεί για τις ενάντια στη λαϊκή θέληση ενέργειες του Νταμάτ Φερίτ Πασά.

Επειδή αυτή η συνάντηση δεν επιτεύχθηκε, αποφασίστηκε να διακοπεί κάθε επικοινωνία με την Κωνσταντινούπολη μέχρι να παραιτηθεί η κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά η οποία είχε απωλέσει τη λαϊκή εμπιστοσύνη. Ζητήθηκε όλη η αλληλογραφία (πολιτική και στρατιωτική) να γίνεται με την Αντιπροσωπευτική Επιτροπή στη Σεβάστεια. Ο Νταμάτ Φερίτ Πασάς αναγκάστηκε να παραιτηθεί στις 30 Σεπτεμβρίου 1919 καθώς δεν ήταν σε θέση να διοικήσει τη χώρα. Αυτή ήταν η πρώτη μεγάλη πολιτική επιτυχία της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής.

2. 1. 10. Οι συνομιλίες της Αμάσειας (20–22 Οκτωβρίου 1919)

Μετά την παραίτηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά σχημάτισε κυβέρνηση ο μετριοπαθέστερος του προκατόχου του έναντι του κινήματος της Ανατολίας Αλή Ριζά

Πασάς (Ali Riza) στον οποίο ο Κεμάλ Πασάς έστειλε τηλεγράφημα υποσχόμενος ότι θα τον υποστηρίξει υπό τον όρο ότι θα γίνει σεβαστή η Εθνική οργάνωση που συστήθηκε με τις αποφάσεις που είχαν εγκριθεί στα συνέδρια του Ερζερούμ και της Σεβάστειας.

Σ.65

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης αποφάσισε να στείλει τον Υπουργό Ναυτικών Σαλίχ Πασά (Salih Paşa) στην Αμάσεια για να συναντηθεί με την Αντιπροσωπευτική Επιτροπή. Μερικές από τις αποφάσεις που ελήφθησαν κατά τις συναντήσεις μεταξύ Μουσταφά Κεμάλ, Ραούφ Ορμπάι, Μπεκίρ Σάμι Μπέη (Εικόνα 2.12) και Σαλίχ Πασά στις 20-22 Οκτωβρίου 1919 είναι οι εξής:

1. Δεν θα γίνει αποδεκτό κανένα καθεστώς Προστασίας [η πρόταση που αφορούσε στη βρετανική προστασία] ή Εντολής [η αντίστοιχη πρόταση που αφορούσε στην αμερικανική παρέμβαση]. Θα προστατευθούν η ακεραιότητα και η ανεξαρτησία της τουρκικής πατρίδας.
2. Δεν θα παραχωρούνται στις μη μουσουλμανικές κοινότητες προνόμια που θα διαταράσσουν την πολιτική κυριαρχία και την κοινωνική ισορροπία του κράτους.
3. Η Οργάνωση της Ανατολίας και της Ρούμελης Müdafaa-iHukukCemiyeti θα αναγνωριστεί από την Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης.
4. Στις ειρηνευτικές συνομιλίες που θα διεξαχθούν με τις Συμμαχικές Δυνάμεις θα σταλούν εκπρόσωποι που κρίνονται κατάλληλοι και από την Αντιπροσωπευτική Επιτροπή.
5. Εφόσον δεν μπορεί να συνέλθει με ασφάλεια η συνέλευση της Οθωμανικής Βουλής στην Κωνσταντινούπολη θα πρέπει να γίνει σε ασφαλές μέρος στην Ανατολία.

Με αυτή τη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην Αμάσεια και το Πρωτόκολλο που ετοιμάστηκε, η Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης αναγνώρισε επίσημα την Αντιπροσωπευτική Επιτροπή ενώ η επαναλειτουργία του κοινοβουλίου σε ασφαλείς συνθήκες στην Ανατολία ήταν μια σημαντική απόφαση όσον αφορά τη μεταφορά των επιθυμιών του λαού στην οθωμανική διοίκηση. Η οθωμανική διοίκηση άνοιξε το Κοινοβούλιο αλλά στην Κωνσταντινούπολη καθώς η πρόταση για σύγκληση του εκτός αυτής απορρίφθηκε με το σκεπτικό πως δεν ήταν σύμφωνη με το Kanun-i Esasi [Βασικό Νόμο – το Οθωμανικό Σύνταγμα].

2. 1. 11. Άφιξη της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής στην Άγκυρα (27 Δεκεμβρίου 1919)

Μετά την απόφαση να ανοίξει το Κοινοβούλιο στην Κωνσταντινούπολη, έγιναν εκλογές σε όλη τη χώρα. Ο Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος εξελέγη βουλευτής του Ερζερούμ, αξιολόγησε τις εξελίξεις σε συνάντηση που πραγματοποίησε στη Σεβάστεια με στελέχη της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής και στρατιωτικούς διοικητές.

Στις διαπραγματεύσεις αποφασίστηκε να γίνει η Άγκυρα το κέντρο του Εθνικού Αγώνα και η απόφαση αυτή λήφθηκε γιατί η Άγκυρα βρίσκεται στο κέντρο της Ανατολίας, ήταν ασφαλής και με καλές δυνατότητες επικοινωνίας καθώς ο σιδηρόδρομος έφτανε εκεί και επειδή γειτνιάζε με το Δυτικό μέτωπο όπου και θα διεξάγονταν ο αγώνας. Ο Μουσταφά Κεμάλ έφτασε στην Άγκυρα με τα μέλη της Αντιπροσωπευτικής Επιτροπής στις 27 Δεκεμβρίου 1919 για να παρακολουθήσει εκ του σύνεγγυς τις εργασίες του Κοινοβουλίου. Την επιτροπή προϋπάντησαν φοιτητές, τοπικοί ηγέτες και ο λαός με ενθουσιασμό. Μετά από αυτή την ημερομηνία, η Άγκυρα έγινε το κέντρο του Εθνικού Αγώνα και του μελλοντικού κράτους.

2. 1. 12. Τελευταία Οθωμανική Βουλή και Εθνικό Σύμφωνο(12–28 Ιανουαρίου 1920)

Αν και ο Μουσταφά Κεμάλ εξελέγη βουλευτής του Ερζερούμ, δεν πήγε στην Κωνσταντινούπολη γιατί υπήρχε το ενδεχόμενο να συλληφθεί. Έθεσε όμως κάποια αιτήματα σε βουλευτές που συνάντησε στην Άγκυρα. Αυτά είχαν να κάνουν με την ίδρυση μίας ομάδας για την «Προστασία των Δικαιωμάτων» στη Βουλή, την υιοθέτηση των αποφάσεων που λήφθηκαν στα συνέδρια του Ερζερούμ και της Σεβάστειας, η εκλογή του ως Προέδρου της Συνέλευσης κλπ.

Έτσι, θα δίνονταν το μήνυμα εντός και εκτός χώρας ότι δεν θα ήταν δυνατό να αποφασιστεί στο Κοινοβούλιο, στο οποίο κυριαρχούσαν οι Εθνικές Δυνάμεις, οτιδήποτε βρισκόταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα του έθνους. Ο λόγος που ο Κεμάλ ζήτησε να γίνει πρόεδρος της Συνέλευσης είχε να κάνει με τις εξουσίες που έδινε ο Βασικό Νόμος σε αυτό το αξίωμα.

Σύμφωνα με τον Βασικό Νόμο, ο πρόεδρος του κοινοβουλίου είχε την εξουσία να συγκαλέσει τις εργασίες του Κοινοβουλίου σε ασφαλές μέρος της χώρας, εάν συνέτρεχε λόγος. Το τελευταίο Οθωμανικό Κοινοβούλιο ξεκίνησε τις εργασίες του στις 12 Ιανουαρίου 1920. Αλλά ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς δεν εξελέγη πρόεδρος του κοινοβουλίου. Αντί της ομάδας Mîdafaai Hukuk ιδρύθηκε η ομάδα Felah-i Vatan [Απελευθέρωση της Πατρίδας]. Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο Nutuk του Μουσταφά Κεμάλ οι βουλευτές άλλαξαν γνώμη, συνέστησαν την ομάδα Felah-i Vatan και έμεινα πιστοί στο χαλιφάτο και το σουλτανάτο.

Ο Ατατούρκ ασκώντας κριτική σ' αυτούς ανέφερε στο Nutuk πως «οι κύριοι αυτοί αντί να κοιτάζουν το χρέος συνείδησης και το εθνικό τους χρέος, ήταν αδαείς και άνανδροι, και δεν είχαν πίστη.»

Η τελευταία Οθωμανική Βουλή, σε μυστική συνεδρίαση στις 28 Ιανουαρίου 1920, αποδέχτηκε το κείμενο του Εθνικού Συμφώνου [Misak-ı Milli]. Μερικά άρθρα του Misak-ı Milli είναι τα εξής:

1. Οι περιοχές που δεν είχε εισβάλει ο εχθρός την ημερομηνία που η Οθωμανική Αυτοκρατορία υπέγραψε τη Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου (30 Οκτωβρίου 1918) είναι ένα σύνολο και δεν μπορούν να διαιρεθούν.
2. Στα τρία σαντζάκια που ενώθηκαν στην πατρίδα με λαϊκή ψήφο: το Καρς (Kars), το Αρνταχάν (Ardaahan) και το Μπατούμι (Batum), μπορεί να πραγματοποιηθεί εκ νέου δημοψήφισμα εάν είναι απαραίτητο.
3. Η κατάσταση της Δυτικής Θράκης να καθοριστεί σύμφωνα με την ελεύθερη ψήφο του λαού.
4. Η προστασία της Κωνσταντινούπολης και της Θάλασσας του Μαρμαρά πρέπει να διασφαλίζεται έναντι παντός κινδύνου. Αφού γίνει αποδεκτή αυτή η αρχή, η διέλευση των εμπορικών πλοίων από τα στενά των Δαρδανελίων και της Κωνσταντινούπολης εξαρτάται από την κοινή απόφαση των ενδιαφερόμενων κρατών.
5. Τα δικαιώματα των μειονοτήτων θα γίνονται δεκτά με την προϋπόθεση ότι οι μουσουλμάνοι στις γειτονικές χώρες θα απολαμβάνουν επίσης τα ίδια δικαιώματα.

6. Πρέπει να αρθούν οι πολιτικοί, δικαστικοί και οικονομικοί περιορισμοί (διομολογήσεις) που εμποδίζουν την εθνική και οικονομική μας ανάπτυξη.

Με την αποδοχή του Misak-ı Milli, καθορίστηκαν τα εθνικά σύνορα. Αποφάσεις που ελήφθησαν στο εθνικό συνέδριο που έγινε στη Σεβάστεια έγιναν δεκτές και από τη Βουλή.

Ανακοινώθηκε επίσημα ότι η οικονομική και η πολιτική ανεξαρτησία δεν θα τεθούν σε κίνδυνο. Έτσι, καθορίστηκαν οι όροι της συνθήκης ειρήνης που θα συναφθεί με τις δυνάμεις της Αντάντ.

Επίσημη Κατοχή της Κωνσταντινούπολης (16 Μαρτίου 1920)

Οι Δυνάμεις της Αντάντ δεν περίμεναν να ληφθούν τέτοιες αποφάσεις από το Κοινοβούλιο που συγκλήθηκε στην, υπό τον έλεγχό τους, Κωνσταντινούπολη και άσκησαν πιέσεις στη Βουλή και την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης να ανακαλέσουν τα ψηφίσματα. Η Κυβέρνηση του Αλή Ριζά Πασά, που δεν δέχτηκε τις πιέσεις, παραιτήθηκε. Αν και συνέχισαν τις πιέσεις τους στη νέα Κυβέρνηση του Σαλίχ Πασά (που διαδέχτηκε τον Αλή Ριζά Πασά) δεν μπόρεσαν να πάρουν αυτό που ήθελαν και κατέλαβαν επίσημα την Κωνσταντινούπολη στις 16 Μαρτίου 1920 (Εικόνα 2.14). Με έφοδο στο κοινοβούλιο συνέλαβαν τους βουλευτές υπέρ του Εθνικού Αγώνα και τους εξόρισαν στη Μάλτα.

Σ. 67

Μετά τις εξελίξεις αυτές, στις 11 Απριλίου 1920, η Βουλή διαλύθηκε με εντολή του σουλτάνου Βαχντετίν (Vahdettin) και αυτό οδήγησε στην έναρξη της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης (BMM) στην Άγκυρα.

Ο Μουσταφά Κεμάλ, που έμαθε για την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης μέσω του τηλεγραφήματος του Manastirli Hamdi Bey, διαμαρτυρήθηκε για την κατοχή με τηλεγραφήματα που έστειλε στα Συμμαχικά κοινοβούλια. Παράλληλα, ζήτησε από τις στρατιωτικές και πολιτικές αρχές να διακόψουν αμέσως την επικοινωνία με την Κωνσταντινούπολη και σε αντίδραση των συλλήψεων στην Κωνσταντινούπολη να συλλάβουν τους αξιωματικούς των Συμμαχικών Δυνάμεων στην Ανατολία. Λήφθηκαν μέτρα όπως η καταστροφή γεφυρών και σιδηροδρόμων

γύρω από το Geyve και την Ulukizla για να αποτραπεί η μεταφορά στρατιωτών από τις Συμμαχικές Δυνάμεις στην Ανατολία.

Ο Σουλτάνος επανέφερε στην πρωθυπουργία τον Νταμάτ Φερίτ Πασά στις 5 Απριλίου 1920. Ο Νταμάτ Φερίτ Πασάς έλαβε γνωμοδότηση (fetva) από τον Şeyhülislam στην οποία αναφέρονταν ότι οι υποστηρικτές του Εθνικού Αγώνα ήταν επαναστάτες ενάντια στη θρησκεία και την πατρίδα και δεν υπήρχε θρησκευτική αντίρρηση για τη δολοφονία τους. Το κείμενο αυτό μοιράστηκε στην Ανατολία με βρετανικά και ελληνικά αεροπλάνα. Οι αρχηγοί των Εθνικών Δυνάμεων δικάστηκαν ερήμην στα δικαστήρια της Κωνσταντινούπολης και καταδικάστηκαν σε θανατικές ποινές. Οι στρατοί που σχηματίστηκαν με τη βοήθεια των Βρετανών στάλθηκαν εναντίον των ηγετών του Εθνικού Αγώνα.

Σ. 68

2. 2. Τα εγκαίνια της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης (23 Απριλίου 1920)

(όπως είδαμε) Οι Δυνάμεις της Αντάντ κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη, εισέβαλαν στη Βουλή και συνέλαβαν τους βουλευτές οι οποίοι ήταν υπέρ του Εθνικού Αγώνα. Η Βουλή κατέστη ανενεργή και έκλεισε. Για το λόγο αυτό, ο Μουσταφά Κεμάλ ήθελε η (Κοινοβουλευτική) συνέλευση να γίνει σε ασφαλές μέρος στην Ανατολία και όχι στην Κωνσταντινούπολη που ήταν υπό τον έλεγχο των εισβολέων. Αυτό που συνέβη μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης απέδειξε ότι ο Μουσταφά Κεμάλ είχε δίκιο και για άλλη μια φορά έδειξε πόσο διορατικός ήταν.

Ο Μουσταφά Κεμάλ έστειλε στις 19 Μαρτίου 1919 εγκύκλιο στις επαρχίες και στους διοικητές των σωμάτων, με την οποία ενημέρωνε ότι θα συγκληθεί στην Άγκυρα κοινοβούλιο με έκτακτες εξουσίες. Για αυτό ζήτησε να γίνουν οι εκλογές εντός δεκαπέντε ημερών και να οριστούν οι βουλευτές. Δήλωσε ότι μέλη της νέας συνέλευσης ήταν φυσικά και τα μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης που μπορούσαν να δραπετεύσουν από την κατεχόμενη Κωνσταντινούπολη και να έρθουν στην Άγκυρα. Η Συνέλευση άρχισε την Παρασκευή 23 Απριλίου 1920, αφού οι βουλευτές τέλεσαν την προσευχή της Παρασκευής μαζί με τον κόσμο στο Τζαμί Hacıbayram. Ο βουλευτής της Σινώπης Σερίφ Μπέης (Şerif Bey), ως το γηραιότερο μέλος, προήδρευσε των εργασιών της πρώτης ημέρας στην οποία συμμετείχαν 115

βουλευτές. Στη συνεδρίαση που έγινε στις 24 Απριλίου 1920, ο Μουσταφά Κεμάλ εξελέγη πρόεδρος του κοινοβουλίου και την ίδια μέρα ο Μουσταφά Κεμάλ παρουσίασε τις απόψεις του για τις αρμοδιότητες και τη λειτουργία της συνέλευσης με τη μορφή προτάσεων, οι οποίες έγιναν δεκτές από τη Συνέλευση ως απόφαση υπ' αριθμ. 1.

Σ.69

Οι «αποφάσεις αριθ. 1» που εγκρίθηκαν στη Συνέλευση περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Είναι αναγκαίο να σχηματιστεί κυβέρνηση.
2. Δεν είναι σκόπιμο να αναγνωριστεί προσωρινά αρχηγός κυβέρνησης ή να διοριστεί αναπληρωτής σουλτάνος.
3. Δεν υπάρχει εξουσία ανώτερη της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης.
4. Η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση συγκεντρώνει όλες τις νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες.
5. Μια επιτροπή που θα εκλεγεί και θα διοριστεί από τη συνέλευση θα ασκεί τα κυβερνητικά καθήκοντα. Ο Πρόεδρος της συνέλευσης θα είναι και πρόεδρος αυτής της επιτροπής.
6. Όταν ο Σουλτάνος και ο Χαλίφης απελευθερωθούν από την καταπίεση και τη βία, θα αντιμετωπίσουν τις νομικές αρχές που θα αποφασίσει η Βουλή.

Με τη σύγκληση της BMM (Μεγάλη Εθνοσυνέλευση -Büyük Millet Meclisi) ιδρύθηκε ένα νέο κράτος βασισμένο στην εθνική κυριαρχία που είχε ως στόχο την πλήρη ανεξαρτησία. Σε αντίθεση με την Οθωμανική Βουλή, αυτή η συνέλευση, που δεν είχε μειονοτικούς εκπροσώπους, είχε εθνικό χαρακτήρα. Αυτή η πρώτη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση, που έδωσε και κέρδισε τον απελευθερωτικό αγώνα, έχει τα χαρακτηριστικά της Συντακτικής συνέλευσης καθώς ίδρυσε ένα νέο κράτος και υιοθέτησε ένα νέο Σύνταγμα. Η πρώτη συνέλευση υιοθέτησε την αρχή της ενότητας των εξουσιών προκειμένου να διασφαλίσει ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται και εφαρμόζονται γρήγορα σε συνθήκες πολέμου.

Σ. 70

Διότι η Κυβέρνηση της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης πάλευε ενάντια στον εχθρό που κατέλαβε τη χώρα, αλλά και ενάντια στην κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης

και τις μειονότητες, καθώς και τις εξεγέρσεις των αντιπάλων του Εθνικού Αγώνα. Η κυβέρνηση της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης ήταν υποχρεωμένη να πολεμήσει τόσο εσωτερικούς όσο και εξωτερικούς εχθρούς ταυτόχρονα.

Οι εξεγέρσεις στη χώρα αυξήθηκαν με την Κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ Πασά ο οποίος προσπαθούσε με κάθε τρόπο να καταστρέψει τον Εθνικό Αγώνα που είχε ξεκινήσει στην Ανατολία και απέλυσε όσους ήταν υποστηρικτές του Εθνικού Αγώνα.

Ίδρυσε στρατιωτικές μονάδες με τη βοήθεια των Συμμαχικών Δυνάμεων για να διαλύσει τις Εθνικές Δυνάμεις. Αυτές οι δυνάμεις, που ιδρύθηκαν με το όνομα Kuvay-i İnzibatiye (Στρατός του Χαλιφάτου), στάλθηκαν εναντίον των Εθνικών Δυνάμεων. Διέδιδαν ότι οι Εθνικές Δυνάμεις συγκέντρωναν παράνομα από το λαό χρήματα και στρατιώτες στο όνομα του Σουλτάνου και του χαλίφη για να εξωθήσουν τους φτωχούς που είχαν κουραστεί από τους πολέμους να επαναστατήσουν. Με την γνωμοδότηση που εξέδωσε ο Şeyhülislam, οι Εθνικές Δυνάμεις κηρύχθηκαν προδότες και εχθροί της θρησκείας. Επιπλέον, αυτό το κείμενο διανεμήθηκε σε όλη τη χώρα από εφημερίδες και εχθρικά αεροπλάνα.

Ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω πληθυσμοί, που κατά παράδοση ήταν πιστοί στον Σουλτάνο εκατοντάδες χρόνια, άρχισαν να εξεγείρονται σε διάφορα μέρη της Ανατολίας.

2. 2. 2. Μέτρα που ελήφθησαν από την BMM ενάντια στις εξεγέρσεις

Προκειμένου να διασφαλίσει την ύπαρξή της και την εξουσία της, η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση θέσπισε τον Νόμο περί Προδοσίας (Hiyanet-i Vataniye Kanunu) έξι ημέρες μετά την έναρξη της Συνέλευσης (29 Απριλίου 1920). Σύμφωνα με αυτόν τον νόμο, αποφασίστηκε ότι όσοι αντιτίθενται στις αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης, εξεγείρονται και υπηρετούν τον εχθρό, τιμωρούνται με θάνατο.

Στις 11 Σεπτεμβρίου 1920 ιδρύθηκαν τα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας και οι εξεγερθέντες τιμωρήθηκαν αυστηρά. Απαντώντας στη γνωμοδότηση του Şeyhülislam ο κλήρος, με επικεφαλής τον Μουφτή της Άγκυρας Ριφάτ Εφέντι, ετοίμασε μια αντι-γνωμοδότηση (αντι-φετβά). Επίσης ιδρύθηκε το ειδησεογραφικό πρακτορείο Anadolu και εκδόθηκε η εφημερίδα Hâkimiyet-i Milliye για να ενημερώνεται σωστά ο λαός έναντι της προπαγάνδας της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης και των

κατοχικών κρατών. Έτσι, εφημερίδες όπως οι Akşam, İktidam, İleri, Tasvir-i Efkar, Tercüman, Vakit και Yeni Gün έγιναν σημαντικοί υποστηρικτές του Εθνικού Αγώνα. Ως στρατιωτικό τέλος μέτρο, οι μονάδες των Εθνικών Δυνάμεων Kuvay-ı Milliye στάλθηκαν εναντίον των εξεγερθέντων.

Οι εξεγέρσεις έκαναν τους Τούρκους να αλληλοσκοτωθούν και αυτό εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των δυνάμεων κατοχής καθώς οι κυβερνητικές δυνάμεις της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης BMM υποχρεώθηκαν να σπαταλήσουν στην αντιμετώπιση του εσωτερικού εχθρού, τις προσπάθειες που θα κατέβαλαν για την αντιμετώπιση του εξωτερικού εχθρού (των κατοχικών δυνάμεων).

Δικαστήρια Ανεξαρτησίας: Σε μια εποχή που πολλά μέρη της χώρας καταλαμβάνονταν από εχθρικούς στρατούς, το έθνος έπρεπε να είναι ενωμένο. Ωστόσο, οι εξεγέρσεις που προέκυψαν ως αποτέλεσμα διαφόρων εσωτερικών και εξωτερικών προκλήσεων αποτέλεσαν εμπόδιο στον Εθνικό Αγώνα.

Σ.71

Ενώ η BMM προσπαθούσε να δημιουργήσει έναν τακτικό στρατό για να πολεμήσει ενάντια στις κατοχικές δυνάμεις, έπρεπε να αντιμετωπίσει τις εξεγέρσεις που ξέσπασαν σε διάφορες περιοχές της χώρας. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον ιδρύθηκαν τα Δικαστήρια της (11 Σεπτεμβρίου 1920) με σκοπό την ίδρυση και διατήρηση τακτικού στρατού.

Τα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας ήταν δικαστήρια που ιδρύθηκαν σύμφωνα με τις ανάγκες της περιόδου. Αρχικά εργάζονταν με σκοπό να βρεθούν λύσεις στο ζήτημα των λιποταξιών. Αργότερα, οι αρμοδιότητες των δικαστηρίων διευρύνθηκαν με την ενσωμάτωση εγκλημάτων όπως λιποταξία, προδοσία, κατασκοπεία, ταραχές, ληστεία, και επιθέσεις σε οικογένειες στρατιωτικών. Τα δικαστήρια έδιναν μεγάλη σημασία στα ζητήματα ζωής, παρουσίας και τιμής που αφορούσαν ιδιαίτερα σε οικογένειες στρατιωτών που πολεμούσαν στο μέτωπο.

Χάρης στο έργο των Δικαστηρίων της Ανεξαρτησίας αποφεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα της λιποταξίας και αυξήθηκε ο αριθμός των στρατιωτών που εντάχθηκαν στον τακτικό στρατό. Η συμβολή τους ήταν σημαντική στην ίδρυση και διατήρηση του τακτικού στρατού που πολεμούσε ενάντια στην προέλαση του εχθρού.

Ο ρόλος των Δικαστηρίων της Ανεξαρτησίας στην δημιουργία του τακτικού στρατού που νίκησε στη Μάχη του İnönü ήταν μεγάλη. Τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας συνέβαλαν στη νίκη του Εθνικού Αγώνα στέλνοντας δεκάδες χιλιάδες κόσμου στο μέτωπο. Την περίοδο επίσης που αυξήθηκαν οι εξεγέρσεις στη χώρα, τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας ανέλαβαν σημαντικά καθήκοντα για την καταστολή αυτών των εξεγέρσεων.

Τα δικαστήρια ήταν τριμελή και η επιλογή τους γίνονταν από την BMM. Η διεξαγωγή τους γινόταν δημόσια και οι αποφάσεις τους ανακοινώνονταν στο κοινό. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων λαμβάνονταν βάσει συνείδησης και δεν υπήρχε δυνατότητα έφεσης. Τα δικαστήρια επίσης είχαν την εξουσία να επιβάλουν θανατικές ποινές.

Τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας ιδρύθηκαν με βάση το παράδειγμα των Επαναστατικών Δικαστηρίων που ιδρύθηκαν κατά τη Γαλλική Επανάσταση. Η ύπαρξη αυτών των δικαστηρίων προκάλεσε αντιδράσεις και έντονη κριτική επειδή είχαν εξουσία να προβαίνουν σε εκτελέσεις, δεν υπήρχε δυνατότητα έφεσης και επειδή οι αποφάσεις τους ήταν άμεσα εκτελεστές. Υπήρχαν μάλιστα και εκείνοι που συνέκριναν τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας με τον 4Κ, τον Σοβιετικό Οργανισμό Πληροφοριών και Ασφάλειας (Çeka) (πρόγονος της KGB) όμως τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας δεν ήταν σαν τα Δικαστήρια της Γαλλικής επανάστασης που αποτέλεσαν κομμάτι της περιόδου της Τρομοκρατίας ούτε λειτουργούσαν κλειστά και μυστικά όπως ο 4Κ.

Ως αποτέλεσμα των εργασιών των Δικαστηρίων της Ανεξαρτησίας, το πρόβλημα της λιποταξίας στο στρατό αποφεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό. Μετά την καταστολή των εξεγέρσεων, οι εγκληματίες τιμωρήθηκαν μέσω αυτών των δικαστηρίων. Γενικότερα μειώθηκε η εγκληματικότητα στη χώρα. Τα δικαστήρια είχαν αναλάβει πολύ σημαντικά καθήκοντα για τη διασφάλιση της εσωτερικής ασφάλειας στη χώρα και τη διάσωση της Ανατολίας από την εχθρική κατοχή συμβάλλοντας πολύ και στην ενίσχυση της εξουσίας της BMM.

Στο διάστημα από το 1920 ως το 1924 λειτούργησαν 14 τέτοια Δικαστήρια Ανεξαρτησίας. Στο διάστημα από το 1925 έως και το 1927 επαναδραστηριοποιήθηκαν τα Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας στην Κωνσταντινούπολη, την Άγκυρα και την Ανατολία, αποκτώντας και έκτακτες εξουσίες.

Αυτή την περίοδο λειτούργησαν αποτελεσματικά στην αποτροπή κινημάτων κατά του καθεστώτος, στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και στην καταστολή των εξεγέρσεων.

Σ.72

2.2.2 Η Συνθήκη των Σεβρών

Οι όροι των συνθηκών ειρήνης που υπέγραψαν τα ηττημένα κράτη στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο προετοιμάστηκαν στη **Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού**. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια αυτής της διάσκεψης, προέκυψαν διαφωνίες μεταξύ των Δυνάμεων της Αντάντ σχετικά με τη διαίρεση του Οθωμανικού Κράτους. Ως εκ τούτου, η συνθήκη ειρήνης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία αναβλήθηκε για μεταγενέστερη ημερομηνία. Μέχρι το 1920, ωστόσο, μια συνθήκη ειρήνης δεν είχε ακόμη υπογραφεί. Σε αυτή τη διαδικασία, το τουρκικό έθνος άρχισε να οργανώνεται και να αντιστέκεται στις εισβολές.

Την επαύριο της ανακοίνωσης του Εθνικού Συμφώνου και τις έναρξης των εργασιών της Εθνοσυνέλευσης, οι Αντιπρόσωποι των κρατών της Αντάντ συγκεντρώθηκαν στη **Διάσκεψη του Σαν Ρέμο** (18-26 Απριλίου 1920) και προετοίμασαν τους όρους της συμφωνίας που θα συνάπτετο με το Οθωμανικό Κράτος. Το κείμενο της συνθήκης δόθηκε στην οθωμανική αντιπροσωπεία στο Παρίσι με προθεσμία ενός μήνα για να απαντήσει. Το κείμενο της συνθήκης δεν έγινε δεκτό με την αιτιολογία ότι οι όροι της συμφωνίας ήταν εξαιρετικά βαρείς. Μετά από αυτή την εξέλιξη, ο ελληνικός στρατός, με την υποστήριξη των Βρετανών, ανέλαβε δράση στις 22 Ιουνίου 1920 και κατέλαβε την Προύσα (Bursa), το Μπαλικεσίρ (Balıkesir) και το Ουσάκ (Uşak). Στις 20 Ιουλίου 1920 καταλήφθηκαν το Tekirdağ [Ραιδεστός], Edirne [Αδριανούπολη] και το Kırklareli [Σαράντα εκκλησιές] ενώ οι Βρετανοί αποβίβασαν στρατιώτες στα Μουδανιά [Mudanya] και την Πάνορμο [Bandırma].

Μπροστά στις εξελίξεις αυτές, οι Οθωμανοί πολιτικοί αποφάσισαν να αποδεχτούν την προτεινόμενη συνθήκη. Ωστόσο, σύμφωνα με το Σύνταγμα, η Συνθήκη έπρεπε να εγκριθεί από τη Βουλή. Από τη στιγμή που έκλεισε η Βουλή, συνήλθε Σουλτανικό Συμβούλιο αποτελούμενο από τον Σουλτάνο Vahdettin και τον Μέγα Βεζίρη Νταμάτ Φερίτ Πασά, πρώην στρατιωτικούς διοικητές και υπουργούς (22

Ιουλίου 1920). Μόνο ο Αντιστράτηγος Riza Pasha αντιτάχθηκε στην υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (Χάρτης 2.2), ισχυριζόμενος ότι τα άρθρα ήταν πολύ σκληρά.

Σ.73

Μια Οθωμανική αντιπροσωπεία αποτελούμενη από τους Hadi Paşa, Riza Tefik και Reşat Halis πήγε στο Παρίσι και υπέγραψε τη **Συνθήκη των Σεβρών** (Sevr). Ορισμένα άρθρα της συνθήκης, η οποία αποτελείται από 433 άρθρα, είναι τα εξής:

1. Η Ανατολική Θράκη και η Δυτική Ανατολία θα δοθούν στους Έλληνες.
2. Στα ανατολικά της Ανατολίας θα δημιουργηθούν τα κράτη της Αρμενίας και του Κουρδιστάν.
3. Το Mardin, η Urfa, το Antep και η Συρία θα δοθούν στους Γάλλους. Η περιοχή από τα Adana μέχρι το Kayseri [Καισάρεια] και τη Sivas [Σεβάστεια] θα βρίσκεται υπό γαλλική επιρροή.
4. Η δυτική Ανατολία , από το Aydin και το ÇineÇay, θα δοθεί στους Ιταλούς.
5. Τα αραβικά εδάφη θα βρίσκονται υπό Αγγλικές και Γαλλικές εντολές.
6. Τα Στενά (Δαρδανέλια) θα διοικούνται από μια διεθνή επιτροπή και θα είναι ανοιχτά σε πλοία όλων των κρατών.
7. Όλοι οι Σύμμαχοι θα επωφεληθούν από τις συνθηκολογήσεις.
8. Θα καταργηθεί η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία και θα υπάρχουν μόνο 50.700 στρατιώτες [εννοεί σε όλη την επικράτεια].
9. Πρωτεύουσα παραμένει η Κωνσταντινούπολη, αλλά αν οι Τούρκοι δεν τηρούσαν τους όρους της συμφωνίας θα τους αφαιρούνταν και η Κωνσταντινούπολη.

Για να τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη των Σεβρών, έπρεπε να εγκριθεί από το κοινοβούλιο. Αυτό όμως δεν κατέστη δυνατό γιατί διαλύθηκε η Κοινοβουλευτική Συνέλευση. Φυσικά, η συνθήκη αυτή δεν είχε νομική βάση και ήταν ενάντια στην εθνική βούληση. Η Συνθήκη απορρίφθηκε από την ΒΜΜ. Όσοι υπέγραψαν και επικύρωσαν τη συνθήκη κηρύχθηκαν προδότες. Το τουρκικό έθνος δεν επέτρεψε την εφαρμογή της Συνθήκης των Σεβρών, η οποία κατέστρεψε την πατρίδα του και δεν του αναγνώριζε το δικαίωμα να ζήσει. Πολέμησε για την ανεξαρτησία του και μετά τη νικηφόρα έκβαση του Εθνικού Αγώνα πέτυχε την ανεξαρτησία του με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης.

Μουσταφά Κεμάλ: «Πιστεύουμε ότι η Συνθήκη των Σεβρών στοχεύει στην καταστροφή της πολιτικής και οικονομικής μας ανεξαρτησίας και κατά συνέπεια στην κατάργηση του δικαιώματος μας να ζήσουμε». Σύμφωνα με τα λόγια του Μουσταφά Κεμάλ «αυτή η συμφωνία ήταν μια απαράδεκτη συμφωνία».

Σ. 74

Ο Εθνικός Αγώνας έγινε σε τρία μέτωπα: Ανατολικό, Νότιο και Δυτικό. Στο Ανατολικό Μέτωπο, το 15ο Σώμα στρατού, υπό τη διοίκηση του Κιαζίμ Καραμπεκίρ Πασά (Kazım Karabekir Paşa), πολέμησε κατά των Αρμενίων. Οι Kunay-ı Milliye (Εθνικές Δυνάμεις) ανέλαβαν την αντίσταση κατά των Γάλλων και κατά των Αρμενίων που υποστηρίζονταν από τους Γάλλους στο Νότιο Μέτωπο. Στο Δυτικό Μέτωπο πολέμησαν κατά των Ελλήνων πρώτα οι Εθνικές Δυνάμεις και μετά ο τακτικός στρατός (Χάρτης 2.3).

2. 4. 1. Doğu Cephesi Ανατολικό μέτωπο

Ως αποτέλεσμα της επανάστασης στη Ρωσία προς το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, το τσαρικό καθεστώς ανατράπηκε και ιδρύθηκε η Σοβιετική Ρωσία. Καθώς το νεοσύστατο καθεστώς πάλευε να εδραιώσει την εξουσία του στο εσωτερικό, υπέγραψε τη Συνθήκη του **Brest Litowsk** και αποχώρησε από τον πόλεμο.

Με αυτή τη Συνθήκη, εγκατέλειψε τα μέρη που κατείχε στην Ανατολία και άφησε ακόμη και το Καρς, το Αρνταχάν και το Βατούμ (Elviye-i Selase), που είχε καταλάβει στον πόλεμο του 93 [1878], στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εκμεταλλευόμενοι αυτό το κενό εξουσίας στον Καύκασο, οι Αρμένιοι ίδρυσαν ένα Αρμενικό Κράτος με κέντρο το Ερεβάν (28 Μαΐου 1918).

Αρμένιοι εκπρόσωποι προσκλήθηκαν επίσης από τις Συμμαχικές Δυνάμεις στις διασκέψεις ειρήνης που έγιναν μετά τη Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ Wilson παρουσίασε ένα σχέδιο στους Συμμάχους στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού. Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο, θα ιδρυόταν ένα ανεξάρτητο Αρμενικό κράτος στην Περιφέρεια της Ανατολικής Ανατολίας και θα εξασφαλιζόταν η σύνδεση αυτού του κράτους με τη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα. Οι Αρμένιοι πιστεύοντας ότι ήταν καιρός να πραγματοποιηθεί το όνειρο της Μεγάλης Αρμενίας, ανέλαβαν δράση και επιτέθηκαν στο Ερζερούμ και στο Βαν, καίγοντας χωριά και

πόλεις και σκοτώνοντας Τούρκους. Καθώς αυτές οι επιθέσεις συνέχισαν να αυξάνονται, ιδρύθηκε στην περιοχή η οργάνωση Mûdafaâ-iHukukCemiyeti που αγωνίστηκε για να μην πέσει η Ανατολική Ανατολία στα χέρια των Αρμενίων. Η οργάνωση δυνάμωσε ακόμη περισσότερο όταν ανέλαβε διοικητής του 15^{ου} σώματος στρατού στο Ερζερούμ ο Kazım Karabekir Paşa.

Σ.75

Στη Συνθήκη των Σεβρών είχε συμπεριληφθεί από τις δυνάμεις της Αντάντ ένα άρθρο που αναφέρονταν στην ίδρυση Αρμενικού κράτους και οι Αρμένιοι ενθαρρυνόμενοι από αυτό αύξησαν τις επιθέσεις τους. Τότε η BMM διόρισε τον Kazım Karabekir διοικητή του 15^{ου} σώματος στρατού μετατρέποντάς το από διοίκηση Σώματος στρατού σε διοίκηση του Ανατολικού Μετώπου. Ο Kazım Karabekir αναλαμβάνοντας δράση έσωσε το Sarıkamış και το Kars από τους Αρμένιους και όταν ο τουρκικός στρατός προελαύνοντας πλησίασε το Gümri οι Αρμένιοι ζήτησαν ειρήνη.

Μερικά σημαντικά άρθρα της υπογραφείσας Συνθήκης Ειρήνης του Gyumri (2-3 Δεκεμβρίου 1920) είναι τα ακόλουθα:

1. Η Αρμενία θα αναγνωρίσει την BMM
 2. Οι περιοχές Kars, Sarıkamış, Kağızman, Iğdır και Oltu θα παραμείνουν στην κυβέρνηση της BMM.
 3. Οι Αρμένιοι που το επιθυμούν θα μπορούν να μεταναστεύσουν στην Τουρκία.
- Αυτή η συνθήκη ειρήνης είναι η πρώτη στρατιωτική και πολιτική επιτυχία της κυβέρνησης της BMM στη διεθνή σκηνή. Οι Αρμένιοι, με αυτή τη συνθήκη εγκατέλειψαν τα δικαιώματα που τους είχαν δοθεί από τη Συνθήκη των Σεβρών και κάθε είδους απαίτηση επί της Ανατολικής Ανατολίας.

2.4.2 Güney Cephesi / Νότιο μέτωπο

Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας ανακωχής του Μούδρου, οι Βρετανοί εισήλθαν πρώτοι στα Adana, το Antep, το Maraş και την Urfa. Στη συνέχεια οι Βρετανοί παραχώρησαν αυτά τα μέρη στους Γάλλους. Οι Γάλλοι όχι μόνο εγκαταστάθηκαν σε αυτές τις περιοχές οι ίδιοι αλλά εγκατέστησαν και τους Αρμένιους που είχαν φέρει από την Αίγυπτο και τη Συρία. Οι επιθέσεις αυτών των οπλισμένων από τους Γάλλους Αρμενίων που ζητούσαν εκδίκηση και οι αυθαιρεσίες των Γάλλων έκαναν τον τουρκικό λαό να αναλάβει δράση κατά του εχθρού.

Οι Γάλλοι εγκατέστησαν μια στρατιωτική μονάδα αποτελούμενη από Αρμένιους στο Antep και ξεκίνησαν τις επιθέσεις τους, χρησιμοποιώντας τις αρμενικές μειονότητες στην περιοχή για να καταστείλουν τους Τούρκους. Οι κάτοικοι του Antep ξεκίνησαν αντίσταση κατά της κατοχής. Ο θάνατος του Şahin Bey (υπολοχαγός Said Bey), που αντιστάθηκε στην κατοχή των Γάλλων, ήταν η αφορμή για να ξεκινήσει η αντίσταση σε ολόκληρη την πόλη Antep. Συνεχίζοντας την αντίστασή του για δέκα μήνες και εννέα ημέρες, το Antep αναγκάστηκε να παραδοθεί στις 9 Φεβρουαρίου 1921. Στη συνέχεια, ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς έστειλε τον Kiliç Ali Bey στην περιοχή για να οργανώσει την αντίσταση στο Antep. Λόγω της αντίστασης του αυτής η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας (BMM) έδωσε τον τίτλο του Γαζή (Gazi) ⁶² στην πόλη. Οι προσπάθειες των Γάλλων, που κατέλαβαν το Maraş, να το κάνουν αποικία συνεργαζόμενοι με την Αρμενική μειονότητα, κινητοποίησαν τον λαό του Maraş.

Όταν κατέβηκε η τουρκική σημαία στο κάστρο του Maraş και ανέβηκε η γαλλική, ο Ulucami İmamı Ridvan Hoca είπε ενθουσιάζοντας τον κόσμο: «Οι προσευχές της Παρασκευής δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν σε μια αιχμάλωτη χώρα της οποίας η ελεύθερη σημαία δεν κυματίζει στα κάστρα της» και ο λαός κατέβασε τη γαλλική σημαία που κρεμόταν από το κάστρο και ύψωσε την τουρκική. Οι Τούρκοι δεν ανέχτηκαν τις ακρότητες των Γάλλων και των Αρμενίων. Κάποιοι Γάλλοι στρατιώτες είπαν σε μια Τουρκάλα: «Αυτό το μέρος δεν είναι πια τουρκικό. Δεν είναι δυνατόν να ταξιδεύεις με κάλυμμα προσώπου/φερετζέ στη γαλλική χώρα». Όταν τράβηξαν το κάλυμμα προσώπου από τη γυναίκα και άρχισαν να το σκίζουν, άρχισαν και τα γεγονότα.

ΔΙΑΒΑΖΩ

Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ HARBORD

Κατόπιν αιτήματος του Προέδρου των ΗΠΑ Wilson τον Σεπτέμβριο του 1919 συστάθηκε μια τετραμελής επιτροπή προκειμένου να εξετάσει τις αξιώσεις και το ζήτημα των Αρμενίων. Η αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Αμερικανό στρατηγό Harbord πήγε στην Ανατολία (εικόνα 17). Μετά από συνάντηση με τον Μουσταφά

⁶²Gazi: πρόκειται για αραβική λέξη: τιμητικός τίτλος που σημαίνει «Ηρωας πολεμιστής», «θριαμβευτής», «μάρτυρας», «βετεράνος πολέμου» <https://el.glosbe.com/tr/el/gazi>

Κεμάλ στη Σεβάστεια στις 22 Σεπτεμβρίου 1919 πήγε στο Ερζερούμ, όπου συναντήθηκε με τον Kazım Karabekir. Η αντιπροσωπεία που συνέχισε τις έρευνες της στην περιοχή ήταν δύσπιστη ως προς τα στατιστικά στοιχεία που της παρουσίασε ο δήμαρχος του Ερζερούμ Zeki Bey. Αυτό όμως που τράβηξε την προσοχή ολόκληρης της αντιπροσωπείας, κυρίως όμως του Harbord, ήταν πως το χριστιανικό νεκροταφείο κάλυπτε μια μικρή έκταση, σε σχέση με το μέγεθος του μουσουλμανικού. Έτσι συνειδητοποίησαν πως οι Τούρκοι ήταν πλειοψηφία στην περιοχή. Μετά από περισσότερο από ένα μηνά ταξιδιών και ερευνών στην Ανατολία και τον Καύκασο ο Harbord παρουσίασε μια έκθεση στην οποία ανέφερε πως οι Τούρκοι ήταν πλειοψηφία στην Ανατολική Ανατολία και ότι δεν υπήρχαν στοιχεία πως οι Τούρκοι απείλησαν τους Αρμένιους. Βρήκε δε άδικους τους ισχυρισμούς των Αρμενίων.

Selahattin Tansel From Mudros to Mudanya Vol II p 169-177

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σύμφωνα με την αναφορά του στρατηγού Harbord οι αξιώσεις των Αρμενίων κρίθηκαν άκυρες;

Σ.76

Ο Sütçü İmam ο οποίος ήταν παρών πυροβόλησε τον Γάλλο στρατιώτη. Μετά από αυτό, οι αιματηροί αγώνες με τους Γάλλους στην πόλη έληξαν το βράδυ της 11ης Φεβρουαρίου 1920 με την ήττα των Γάλλων και την αποχώρησή τους από το Maraş.

Το όνομα Maraş άλλαξε σε Kahramanmaraş [Ηρωικό Μαράς] με απόφαση της BMM στις 7 Φεβρουαρίου 1973.

Όπως και άλλες νότιες επαρχίες, η περιοχή της Urfa καταλήφθηκε επίσης αρχικά από τους Βρετανούς και στη συνέχεια παραδόθηκε στους Γάλλους. Η κακή συμπεριφορά του στρατού κατοχής και οι παραβιάσεις της ασφάλειας, της ζωής και της περιουσίας του λαού από την, συνεργαζόμενη με τους Γάλλους, αρμενική μειονότητα, οδήγησε στην εξέγερση των κατοίκων της Urfa. Οι Εθνικές Δυνάμεις υπό τη διοίκηση του λοχαγού Ali Saip Bey ανάγκασαν τους Γάλλους να εκκενώσουν την πόλη μετά από αιματηρές μάχες στις 11 Απριλίου του 1920. Με την απόφαση που

ελήφθη στις 12 Ιουνίου 1984, το όνομα της Urfa άλλαξε σε Şanlıurfa [Δοξασμένη Ούρφα].

Μια Εθνική Δύναμη σχηματίστηκε για πρώτη φορά στο Karaisali στα Άδανα, ενάντια στη γαλλική κατοχή της Çukurova και ενάντια στις επιθέσεις και τις λεηλασίες των Αρμένιων που συνεργάζονταν με τους Γάλλους. Οι κάτοικοι των Αδάνων πολέμησαν γενναία πρώτα στους πρόποδες των βουνών του Ταύρου και μετά στην Çukurova. Ο Μουσταφά Κεμάλ συμμετείχε και στο Συνέδριο του Ροζαντί, το οποίο συγκάλεσαν για να οργανώσουν τον αγώνα.

Αυτοί οι ηρωικοί αγώνες και οι επιτυχίες στο Νότιο Μέτωπο σταμάτησαν τη γαλλική προέλαση και άλλαξαν την άποψή τους για τους Τούρκους. Μετά την ήττα του ελληνικού στρατού στο Σαγγάριο, το Νότιο Μέτωπο έκλεισε με τη Συμφωνία της Άγκυρας που υπογράφηκε με τη Γαλλία στις 20 Οκτωβρίου 1921. Έτσι σχεδιάστηκαν τα σημερινά σύνορα Τουρκίας-Συρίας, εκτός από το Hatay. Οι στρατιωτικές δυνάμεις [της ΒΜΜ] από την περιοχή αυτή στάλθηκαν στο Δυτικό Μέτωπο.

Οι γαλλοτουρκικές σχέσεις (τότε) δεν έμοιαζαν με τις τουρκο-βρετανικές. Γιατί μολονότι δεν υπήρξε ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Τούρκων και Βρετανών στη διάρκεια του Εθνικού Αγώνα, ένας άγριος πόλεμος έλαβε χώρα με τους Γάλλους στις περιοχές Adana, Urfa, Antep και Maraş (περιοχές που δόθηκαν από τους Βρετανούς στους Γάλλους) από τα τέλη του 1920 έως τα μέσα του 1921. Από την άλλη πλευρά, η Γαλλία ήταν το πρώτο κράτος της Αντάντ που αναγνώρισε επίσημα την κυβέρνηση της Άγκυρας και ο πόλεμος κατά των Γάλλων έληξε με την Τουρκογαλλική Συνθήκη που υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 20 Οκτωβρίου 1921.

Οι Ιταλοί, που δεν μπόρεσαν να πάρουν αυτό που ήθελαν στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού, μετά την ήττα των Ελλήνων στη μάχη του İnönü, άρχισαν να αποσύρονται από τα μέρη που είχαν καταλάβει στην Ανατολία. Μετά δε τη νίκη των Εθνικών Δυνάμεων στο Σαγγάριο εκκένωσαν πλήρως την Ανατολία.

Η ΣΕΙΡΑ ΣΑΣ: *Πώς επηρέασαν την άποψη της Γαλλικής κοινής γνώμης για τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας τα γραπτά διάσημων Γάλλων συγγραφέων όπως ο Πιερ Λοτί και Κλωντ Φαρέρ υπέρ της Τουρκίας; Συζητήστε*

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ŞAHİN BEY ⁶³

Ξύπνα Şahin, ξύπνα, δεν θα ξυπνήσεις;

Δεν θα γονατίσεις, θα σταθείς απέναντι στον εχθρό.

Δεν θα σε βάψουν με αίμα κόκκινο

Ξύπνα Şahin, ξύπνα, δεσ τί έγινε

Η αγαπημένη μας γη είναι γεμάτη εχθρούς

Αν ρωτήσεις για τον Şahin, ήταν τριάντα χρονών

Τον τρύπησαν με μια ξιφολόγχη στη γέφυρα

Συμμορίες μαζεύονται ολόγυρα

Ξύπνα Şahin, ξύπνα, δεσ τι έγινε

η αγαπημένη μας γη είναι γεμάτη εχθρούς

Σ. 77

2. 5. 1. Ίδρυση Τακτικού Στρατού

Μετά τη Συμφωνία Ανακωχής του Μούδρου, διάφορες περιοχές της χώρας καταλήφθηκαν από τις δυνάμεις της Αντάντ. Μπροστά στη σιωπή του κράτους απέναντι σε αυτές τις καταλήψεις, ο λαός ανέλαβε αυθόρμητα δράση και ξεκίνησε αγώνες αντίστασης. Ιδρύθηκαν μονάδες ένοπλης αντίστασης που ονομάζονται Kuvay-ı Milliye (Εθνικές Δυνάμεις). Οι Εθνικές Δυνάμεις ωφέλησαν μεν στην καταστολή των εξεγέρσεων και στο να ανακόψουν την ελληνική προέλαση ιδιαίτερα στην Περιφέρεια του Αιγαίου, όμως δεν ήταν δυνατό να επιτύχουν σημαντικά αποτελέσματα πολεμώντας εναντίον τακτικών στρατών που ενεργούσαν υπό τη διοίκηση αξιωματικών. Επιπλέον, οι δυνάμεις αυτές συγκέντρωναν με τη βία όπλα, τρόφιμα και χρήματα από τους κατοίκους των περιοχών για να καλύψουν τις ανάγκες τους ενώ χρησιμοποιούσαν τη δικαστική εξουσία για να τιμωρούν αυθαίρετα το λαό. Αυτή η κατάσταση δημιούργησε στο λαό μια αρνητική εικόνα για τις Εθνικές Δυνάμεις και εργαλειοποιήθηκε από την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης στην προπαγάνδα απαξίωσης των Εθνικών Δυνάμεων.

Ο Μουσταφά Κεμάλ ήθελε να οργανώσει αυτές τις μονάδες, που αποτελούνταν από δυνάμεις ατάκτων ώστε να δράσουν από κοινού. Για το σκοπό

⁶³Με τον θάνατο του υπολοχαγού Şahin Bey ξεκίνησε στο Άντερν αντίσταση κατά των Γάλλων (σ. 75 του βιβλίου)

αυτό, στο Συνέδριο της Σεβάστειας δημιουργήθηκε η Διοίκηση Εθνικών Δυνάμεων Δυτικής Ανατολίας με επικεφαλής τον Ali Fuat Paşa. Από αυτά τα μέτρα όμως δεν προέκυψαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η επίθεση στο Gediz (επαρχία της Κιουτάχειας) κατά των ελληνικών δυνάμεων στις 24 Οκτωβρίου 1920 κατέληξε σε αποτυχία. Ο Διοικητής Ethem προσπάθησε να ρίξει την ευθύνη αυτής της αποτυχίας στα στρατεύματα που συγκροτήθηκαν υπό τη διοίκηση του Ali Fuat Paşa, με τον οποίο πολέμησαν μαζί. Ως αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων που έγιναν στο BMM για αυτές τις εξελίξεις, αποφασίστηκε να ιδρυθεί τακτικός στρατός που θα αντικαταστήσει τις μονάδες Kunay-ı Milliye. Στις 9 Νοεμβρίου 1920, το Δυτικό Μέτωπο χωρίστηκε στα δύο. Το νότιο τμήμα τέθηκε υπό τη διοίκηση του Refet Bey και το δυτικό υπό τη διοίκηση του Ismet Bey.

Σ.78

Ο Μουσταφά Κεμάλ δήλωσε ότι «είναι απαραίτητο να σχηματιστεί ένας τακτικός στρατός και μια μεγάλη δύναμη ιππικού το συντομότερο δυνατό». Ο Ethem, τα αδέρφια του και ο Demirci Mehmet Efe, που δεν ήθελαν να ενταχθούν στις μονάδες του τακτικού στρατού, εξεγέρθηκαν (Εικόνα 2.19-2.20). Η εξέγερση κατεστάλη από τις μονάδες τακτικού στρατού που στάλθηκαν εναντίον τους. Ο Demirci Mehmet Efe παραδόθηκε ενώ ο Ethem και τα αδέρφια του κατέφυγαν στον ελληνικό στρατό, εναντίον του οποίου μέχρι τότε πολεμούσαν. Έτσι αντιμετωπίστηκε το μεγαλύτερο εμπόδιο για την ίδρυση τακτικού στρατού.

2. 5. 2. 1. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921) [Πρώτη Μάχη του Ινονού, 6-10 Ιανουαρίου 1921]

Τον Νοέμβριο του 1920 η BMM (Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση) αποφάσισε να ιδρύσει τακτικό στρατό. Ο Ethem όμως, δεν ήθελε τον τακτικό στρατό γιατί θα έχανε την ελευθερία του και τη στρατιωτική και πολιτική του εξουσία και εξεγέρθηκε. Ο ελληνικός στρατός, εκμεταλλευόμενος την κατάσταση προχώρησε προς το Eskişehir. Στόχος τους ήταν να καταλάβουν τον σιδηρόδρομο που πήγαινε στο Eskişehir και να διαλύσουν το εθνικό κίνημα προελαύνοντας προς την Άγκυρα. Στις 6 Ιανουαρίου 1921, οι ελληνικές δυνάμεις επιτέθηκαν πάνω από το Bozüyük και έφτασαν κοντά στο

İnönü (Εικόνα 2.21). Μετά την εξέλιξη αυτή, ο İsmet Bey απέσυρε τις περισσότερες δυνάμεις που έστειλε εναντίον του Ethem και τις έστειλε εναντίον των Ελλήνων.

Αριθμητικά η μάχη ήταν άνιση καθώς οι Έλληνες είχαν 15.816 στρατιώτες, 12500 τουφέκια, 120 πολυβόλα και 72 κανόνια ενώ οι τουρκικές δυνάμεις διέθεταν 8500 στρατιώτες, 5500 τουφέκια, 47 πολυβόλα και 28 κανόνια. Ο τουρκικός στρατός κατάφερε να ανακόψει την προέλαση του υπεράριθμου ελληνικού στρατού και τον ανάγκασε να υποχωρήσει. Έτσι, η Πρώτη Μάχη του İnönü έληξε νικηφόρα. Αμέσως μετά την επιτυχία αυτή, οι δυνάμεις των ανταρτών διασκορπίστηκαν.

Η μάχη του İnönü είναι η πρώτη στρατιωτική νίκη του τακτικού στρατού που ιδρύθηκε από τη BMM στο Δυτικό Μέτωπο. Μετά από αυτή τη νίκη, η εμπιστοσύνη του λαού στη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση και τον τουρκικό στρατό αυξήθηκε και ο İsmet Bey προήχθη στο βαθμό του στρατηγού. Η υιοθέτηση του Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Σύνταγμα του 1921) και του Εθνικού Ύμνου είναι αποτελέσματα της νίκης στην πρώτη μάχη του İnönü στην εσωτερική πολιτική ενώ στην εξωτερική πολιτική τα σημαντικότερα αποτελέσματα ήταν η σύγκληση της Διάσκεψης του Λονδίνου, η Συνθήκη Τουρκο-Αφγανικής Φιλίας και η υπογραφή της Συνθήκης της Μόσχας.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu [Σύνταγμα 1921 (20 Ιανουαρίου 1921)]

Η BMM προσπαθούσε να αποκτήσει νομιμότητα από την ημέρα που δημιουργήθηκε. Με την εμπιστοσύνη που έφερε η νίκη στην πρώτη Μάχη του İnönü, έγινε αποδεκτό το πρώτο σύνταγμα της Τουρκίας, ο νόμος Teşkilat-ı Esasiye. Το Σύνταγμα περιείχε άρθρα σχετικά με την εθνική κυριαρχία και τη διοίκηση, αποτελούνταν από 23 άρθρα και ένα πρόσθετο άρθρο. Στα άρθρα που σχετίζονταν με τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες ίσχυαν οι διατάξεις του Οθωμανικού συντάγματος Kanun-ı Esasi. Τα σημαντικότερα άρθρα αυτού του Συντάγματος είναι:

1. Η κυριαρχία ανήκει άνευ όρων στο έθνος.
2. Η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία ανήκει στη BMM.
3. Το Κράτος της Τουρκίας διοικείται από τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση και η κυβέρνηση παίρνει το όνομα της κυβέρνησης της BMM.

4.Τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως η εκπλήρωση θρησκευτικών εντολών, η θέσπιση νόμων, η σύναψη ειρήνης και η λήψη πολεμικών αποφάσεων ανήκουν στην BMM.

Αποδοχή του Εθνικού Ύμνου (12 Μαρτίου 1921)

Μετά τη νίκη της μάχης του İnönü, αποφασίστηκε να γραφτεί ένας ύμνος ανεξαρτησίας που θα ενθουσίαζε το τουρκικό έθνος και θα ενίσχυε την εθνική ενότητα. Στον διαγωνισμό που προκηρύχθηκε εστάλησαν 724 ποιήματα τα οποία όμως δεν άρεσαν γιατί δεν προκαλούσαν τα συναισθήματα που θα έπρεπε να προκαλεί ένας εθνικός ύμνος. Ο Mehmet Akif Ersoy (Εικόνα 2.22) δεν συμμετείχε σε αυτόν τον διαγωνισμό, καθώς ο διαγωνισμός είχε χρηματικό έπαθλο 500 TL. Πείστηκε μετά από αίτημα του υπουργού Εθνικής Παιδείας Hamdullah Suphi Bey και είπε ότι το βραβείο των 500 λιρών θα δοθεί στις φιλανθρωπικές οργανώσεις που ήθελε.

Το ποίημα που έγραψε ο Mehmet Akif με την αφιέρωση στον «Ηρωικό στρατό μας» έγινε δεκτό στη Βουλή ως ο εθνικός μας ύμνος (12 Μαρτίου 1921). Την ώρα που τραγουδιόταν ο Εθνικός Ύμνος όλοι οι βουλευτές όρθιοι άκουγαν. Έτσι, το τουρκικό έθνος απέκτησε έναν εθνικό ύμνο που εκφράζει την επιθυμία του να ζήσει ανεξάρτητο. Η σύνθεση της μουσικής του Τουρκικού εθνικού ύμνου που χρησιμοποιείται σήμερα έγινε από τον Osman Zeki Üngör το 1930.

Συνέδριο του Λονδίνου (21 Φεβρουαρίου - 12 Μαρτίου 1921)

Η ήττα των Ελλήνων στη μάχη του İnönü έδειξε στα κράτη της Αντάντ ότι θα έπρεπε να λάβουν σοβαρά υπόψη τη BMM. Έγινε κατανοητό ότι δεν θα ήταν δυνατή η εφαρμογή της Συνθήκης των Σεβρών αγνοώντας τη BMM. Κάνοντας μικρές αλλαγές στη Συνθήκη των Σεβρών, οι Δυνάμεις της Αντάντ αποφάσισαν να οργανώσουν μια διάσκεψη στο Λονδίνο με τη συμμετοχή της Ελλάδας για να κάνουν τους Τούρκους να αποδεχτούν τη συνθήκη.

Ωστόσο, μόνο η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης προσκλήθηκε στη διάσκεψη για να εκπροσωπήσει τους Τούρκους. Όταν η BMM αντέδρασε σε αυτή την κατάσταση, η Ιταλία ζήτησε να συμμετάσχει και η BMM κι έτσι στη διάσκεψη προσκλήθηκαν δύο κυβερνήσεις που εκπροσωπούσαν ένα έθνος. Ο Tevfik Paşa

εκπροσώπησε την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης και ο Bekir Sami (Kunduh) Bey εκπροσώπησε την κυβέρνηση της BMM στη Διάσκεψη του Λονδίνου. Με αυτή τη στάση, τα κράτη της Αντάντ στόχευαν να εκμεταλλευτούν τις διαφορές απόψεων μεταξύ των δύο κυβερνήσεων. Όταν ο Tenvfik Paşa μίλησε εκ μέρους της τουρκικής πλευράς στη διάσκεψη, είπε: «Οι πραγματικοί εκπρόσωποι του έθνους είναι οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης της BMM» και έδωσε το λόγο στον Bekir Sami. Ο Bekir Sami Bey ανακοίνωσε τους σκοπούς του Τουρκικού Κράτους και τους όρους ειρήνης και ανακοίνωσε το Misak-ı Milli -[Εθνικό Σύμφωνο] σε όλο τον κόσμο. Όμως σκοπός των Συμμαχικών Δυνάμεων ήταν να κάνουν μικρές αλλαγές στους όρους της Συνθήκης των Σεβρών και να γίνουν αποδεκτοί από την τουρκική πλευρά.

Για το λόγο αυτό δεν εξέτασαν το Misak-ı Milli [Εθνικό Σύμφωνο] και το συνέδριο διαλύθηκε χωρίς αποτέλεσμα. Ο Bekir Sami Bey συναντήθηκε χωριστά με τους εκπροσώπους της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας. Αν και υπεγράφησαν μάλιστα διμερείς συμφωνίες που περιείχαν στρατιωτικές, οικονομικές και διοικητικές διατάξεις, δεν επικυρώθηκαν από τη BMM, καθώς θεωρήθηκε πως ήταν αντίθετες προς τις αρχές της ισότητας και της ανεξαρτησίας των κρατών.

Η Διάσκεψη του Λονδίνου είχε ωστόσο πολύ σημαντικές πολιτικές συνέπειες καθώς η BMM νόμιμα και επίσημα κοινοποίησε την ύπαρξη της στις Δυνάμεις της Αντάντ και δημοσιοποίησε το Misak-ı Milli και τη δίκαιη υπόθεση του τουρκικού έθνους στην παγκόσμια κοινή γνώμη διαψεύδοντας και την προπαγάνδα πως οι Τούρκοι δεν ήταν φιλειρηνικοί. Οι Δυνάμεις της Αντάντ, που δεν μπόρεσαν να κάνουν την τουρκική πλευρά να δεχθεί τη Συνθήκη των Σεβρών, έβαλαν ξανά στο παιχνίδι την Ελλάδα και αυτή η κατάσταση οδήγησε στη δεύτερη μάχη του İnönü.

Στη σελίδα 80 το βιβλίο αναφέρεται στη Συμφωνία Τουρκο-Αφγανικής Φιλίας (1 Μαρτίου 1921) και στη Συμφωνία της Μόσχας που υπεγράφη στις 16 Μαρτίου του ιδίου έτους)

Σ. 81

2.5.3.II İnönü Muharebesi 23 Mart 1 Nisan 1921 [Δεύτερη Μάχη του Ινονού 23 Μαρτίου-1^η Απριλίου 1921]

Αφού οι ειρηνευτικές προτάσεις στη Διάσκεψη του Λονδίνου δεν έγιναν δεκτές από την κυβέρνηση της TBMM [Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης], η Αγγλία ζήτησε από τον ελληνικό στρατό να προετοιμαστεί για νέα επίθεση. Ο ελληνικός στρατός είχε

ως στόχο και να εξαλείψει τις αρνητικές συνέπειες της ήττας του İnhü I και καταλαμβάνοντας τη σιδηροδρομική γραμμή να καταλάβει το Eskişehir και την Kütahya και από εκεί να φτάσει στην Άγκυρα έτσι ώστε η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση να αναγκαστεί να δεχτεί τη Συνθήκη των Σεβρών.

Εκείνη την εποχή που η TBMM είχε να αντιμετωπίσει την εξέγερση του Kocgiri και των συμμοριών του Πόντου, οι ελληνικές δυνάμεις βρήκαν την ευκαιρία να προχωρήσουν και να φτάσουν στο İnhü μέσω του Eskişehir στα βόρεια και μέσω του Afyon στα νότια.

II. Η αριθμητική κατάσταση των τουρκικών και ελληνικών δυνάμεων στη μάχη του İnhü ήταν η εξής: Ελληνικές δυνάμεις. Είχαν 41.550 στρατιώτες, 720 πολυβόλα και 220 κανόνια. Από την άλλη, οι τουρκικές δυνάμεις είχαν 34.175 στρατιώτες, 235 πολυβόλα και 104 πυροβόλα. Ο τουρκικός στρατός υπό τη διοίκηση του Ismet Paşa κατάφερε να σταματήσει τους Έλληνες στο İnhü για δεύτερη φορά. Οι ελληνικές δυνάμεις άρχισαν να αποσύρονται το ξημέρωμα της 31^{ης} Μαρτίου προς 1^η Απριλίου. Αυτή η νίκη δημιούργησε μεγάλη χαρά και αύξησε την εμπιστοσύνη του λαού στη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας. Οι Δυνάμεις της Αντάντ άρχισαν να μειώνουν την εμπιστοσύνη τους στους Έλληνες ενώ αυξήθηκαν οι διαφορετικές απόψεις μεταξύ τους. Έτσι, η Γαλλία άρχισε να επιδιώκει συμφωνία με τη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση ενώ οι Ιταλοί άρχισαν να εκκενώνουν ορισμένα από τα μέρη που είχαν καταλάβει στην Ανατολία.

2. 5. 4. Μάχες Kütahya-Eskişehir (10-24 Ιουλίου 1921)

Οι Έλληνες, που ηττήθηκαν στις μάχες του İnhü, ξεκίνησαν μια μεγαλύτερης κλίμακας προετοιμασία για να σπάσουν την τουρκική αντίσταση φέρνοντας νέες στρατιωτικές μονάδες από την Ελλάδα και στρατολογώντας από τους γηγενείς Ρωμιούς της Ανατολίας.

Επίσης ήρθε στη Σμύρνη στις 13 Ιουνίου του 1921 ο βασιλιάς της Ελλάδας. Σύμφωνα με το σχέδιο τους που ονόμασαν Μεγάλη Εκστρατεία της Άγκυρας θα προχωρούσαν σε εκτεταμένη πολιορκία εξαιρουμένων των θέσεων του İnhü. Οι ελληνικές δυνάμεις που θα πραγματοποιούσαν αυτή την επιχείρηση διέθεταν 131.533 στρατιώτες, 1.285 πολυβόλα, 460 πυροβόλα και 2 σμήνη αεροσκαφών. Από

την άλλη, οι τουρκικές δυνάμεις είχαν 122.186 στρατιώτες, 645 πολυβόλα, 159 πυροβόλα και μόνο 4 αεροπλάνα.

Στη μάχη αυτή, μια ελληνική δύναμη επιτέθηκε από την κατεύθυνση του İhönü, ενώ μια ισχυρότερη ελληνική δύναμη έφτανε στα ανατολικά του Eskişehir μέσω Afyon κόβοντας δρόμο προς την Άγκυρα. Με αυτή την εκτεταμένη πολιορκητική κίνηση, ο τουρκικός στρατός είτε θα καταστρεφόταν είτε θα αιχμαλωτιζόνταν. Ο ελληνικός στρατός πέρασε στην επίθεση στις 10 Ιουλίου 1921. Οι Έλληνες, που υπερτερούσαν σε αριθμό και σε στρατιωτικό εξοπλισμό, κατέλαβαν το Eskişehir, το Afyon και την Kütahya.

Μετά τα ανησυχητικά νέα από το μέτωπο, ο Μουσταφά Κεμάλ πήγε στο Αρχηγείο του Δυτικού Μετώπου στο Karacahisar και αξιολόγησε την κατάσταση. Αποφασίστηκε η απόσυρση του στρατού στα ανατολικά του ποταμού Σαγγάριου, που έγινε στις 25 Ιουλίου 1921 και έτσι ο νεοσύστατος στρατός δεν εφθάρη εντελώς.

Τα ελληνικά στρατεύματα, από την άλλη, αποσύρθηκαν στην Ανατολία και αυτή η κατάσταση έδωσε λίγο χρόνο στον τουρκικό στρατό να προετοιμαστεί για νέο πόλεμο. Η υποχώρηση του τουρκικού στρατού οδήγησε σε σημαντικές εξελίξεις στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Η Ιταλία σταμάτησε να αποσύρει τους στρατιώτες της από την Ανατολία ενώ η Γαλλία ανέστειλε τις διμερείς ειρηνευτικές συνομιλίες με τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας.

Σ. 82

Στο εσωτερικό όμως οι επιπτώσεις της αποχώρησης ήταν μεγαλύτερες καθώς το γεγονός ότι ένα μεγάλο κομμάτι της χώρας έπεσε στα χέρια του εχθρού προκάλεσε μεγάλη θλίψη στον κόσμο. Έλεγαν στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση : «Πού πάει ο στρατός; Πού οδηγείται το έθνος; Ποιος ευθύνεται για αυτή την αποχώρηση; Δεν τον βλέπουμε. Θα θέλαμε να δούμε τον κύριο υπεύθυνο για τη σημερινή θλιβερή και τρομερή κατάσταση στην κεφαλή του στρατού» εντείνοντας την αντιπολίτευση στον Μουσταφά Κεμάλ.

Στο μεταξύ, ο Enver Paşa και οι υποστηρικτές του στον Καύκασο περίμεναν την ευκαιρία να μπουν στην Ανατολία. Αυτά που έλεγε ο Fevzi Paşa , ότι « ο ελληνικός στρατός που προελαύνει φτιάχνει τον τάφο του» και ότι « Ο εχθρός θα πνιγεί στα

ιερά εδάφη της Ανατολίας» δεν καθισούχαζαν την αντιπολίτευση και άρχισαν συζητήσεις για τη μεταφορά της Εθνοσυνέλευσης στην Καισάρεια.

Η απόφαση που πάρθηκε μετά από σκληρές συζητήσεις ήταν πως η Άγκυρα δεν θα έπεφτε αμαχητί στους Έλληνες. Στη μυστική συνεδρίαση της TBMM στις 4 Αυγούστου ένας βουλευτής είπε από το βήμα: «Αφήστε τον Μουσταφά Κεμάλ Πασά να ηγηθεί του στρατού». Στη συνέχεια, φάνηκε ότι και εκείνοι που αγαπούσαν και εκείνοι που αντιπαθούσαν τον Μουσταφά Κεμάλ Πασά, αν και για διαφορετικούς λόγους, συμφώνησαν με την πρόταση.

Τελικά, στις 5 Αυγούστου 1921, ο «Νόμος του Ανώτατου Διοικητή» έγινε ομόφωνα αποδεκτός στη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας, προκειμένου να συγκεντρωθεί όλη η εξουσία και η ευθύνη σε ένα πρόσωπο. Με αυτόν τον νόμο, η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας μεταβίβασε όλες τις εξουσίες της στον Μουσταφά Κεμάλ, τον οποίο είχε επιλέξει ως Γενικό Διοικητή, για τρεις μήνες. Με αυτό τον τρόπο ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς, ο οποίος ήταν Αρχιστράτηγος για τρεις μήνες συγκέντρωσε τις στρατιωτικές εξουσίες της Συνέλευσης και είχε την ευκαιρία να παίρνει γρήγορες αποφάσεις και να τις εφαρμόσει.

Maarif (Eğitim) Kongresi [Εκπαιδευτικό Συνέδριο] (16-21 Ιουλίου 1921)

Λίγο μετά την ίδρυση της TBMM, το Υπουργείο Παιδείας έστειλε εγκύκλιο στους εκπαιδευτικούς στην οποία τονιζόταν ότι οι εξωτερικοί εχθροί είχαν ξεσηκωθεί για να διχάσουν και να διαμελίσουν εκ των έσω την πατρίδα. Για το λόγο αυτό, ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να ενημερώνουν και να διαφωτίζουν τον κόσμο.

Οι ηγέτες του Εθνικού Αγώνα, ιδιαίτερα ο Μουσταφά Κεμάλ και ο Kazım Karabekir , επισκέπτονταν συχνά τα σχολεία για να διαπιστώσουν την αποφασιστικότητα και τον ενθουσιασμό των μαθητών για την εθνική απελευθέρωση.

Για τους σκοπούς αυτούς αποφασίστηκε η διοργάνωση Εκπαιδευτικού Συνεδρίου στην Άγκυρα. Ο Μουσταφά Κεμάλ παρευρέθηκε και έκανε την εναρκτήρια ομιλία σ' αυτό το Συνέδριο στο οποίο συμμετείχαν 250 περίπου δάσκαλοι από διάφορες περιοχές της χώρας. Στην ομιλία του στο συνέδριο, ο Μουσταφά Κεμάλ δήλωσε ότι πρέπει να δημιουργηθεί μια εθνική παιδεία στην Τουρκία.

Λόγω του πολέμου δεν έγινε εφικτό να επιτευχθούν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, ωστόσο η σύγκληση του Συνεδρίου σε μια περίοδο κατάθλιψης που

ο ελληνικός στρατός βρισκόταν πολύ κοντά στην Άγκυρα είναι ένα συγκεκριμένο παράδειγμα της σημασίας που δίνονταν στην εκπαίδευση. Η σύγκληση του Εκπαιδευτικού Συνεδρίου είναι ένδειξη ότι ο Εθνικός Αγώνας δόθηκε όχι μόνο στα πεδία των μαχών αλλά και στον χώρο της παιδείας.

Tekalif-i Milliye (Milli Yükümlülükler) Emirleri [Διαταγές -Εθνικές Υποχρεώσεις].

Ο Μουσταφά Κεμάλ, αναλαμβάνοντας τα καθήκοντα του Γενικού Διοικητή εξέδωσε το Tekalif-i Milliye Emirleri στις 7-8 Αυγούστου 1921 έχοντας ως στόχο την κάλυψη των αναγκών του στρατού. Μερικές από τις εντολές του Tekalif-i Milliye είναι οι εξής:

Σ. 83

1. Θα δημιουργηθούν επιτροπές που θα κατάσχουν για τις ανάγκες των στρατιωτών το 40% των αγαθών από το λαό και τους εμπόρους που θα πληρωθούν γι' αυτά αργότερα.
2. Οι ιδιοκτήτες οχημάτων θα μεταφέρουν δωρεάν στρατιωτικό εξοπλισμό σε απόσταση 100 χιλιομέτρων μία φορά το μήνα.
3. Το είκοσι τοις εκατό όλων των μεταφορικών μέσων (αυτοκινήτων και υποζυγίων) θα κατασχεθούν.
4. Όλη η περιουσία της χώρας που δεν έχει ιδιοκτήτη θα δημευτεί.
5. Ο λαός εντός τριών ημερών θα παραδώσει τα όπλα και τα πυρομαχικά του σε επιτροπές.
6. Κάθε οικογένεια θα δώσει από μια αλλαξιά, ένα ζευγάρι κάλτσες και υποδήματα.
7. Σιδηρουργοί, ξυλουργοί, μεταλλουργοί, σαγματοποιοί και αραμπατζήδες θα τεθούν υπό τη διοίκηση του στρατού και θα εργαστούν στην παραγωγή στρατιωτικού εξοπλισμού.

Ο τουρκικός λαός, παρά τη φτώχεια του, μοιράστηκε τα αγαθά του με τον στρατό κάνοντας θυσίες και δίνοντας ένα εξαιρετικό παράδειγμα αλληλεγγύης. Σημαντικό ρόλο έπαιξε επίσης η βοήθεια από άλλες χώρες για την κάλυψη των αναγκών του στρατού. Κάποιες από αυτές τις ενισχύσεις ήταν σε χρήματα, σημαντικό μέρος τους όμως ήταν σε όπλα και πυρομαχικά.

Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, του κέντρου του ισλαμικού χαλιφάτου, από χριστιανικούς στρατούς και η καταπίεση που ασκούσαν οι Έλληνες στην περιοχή

της Σμύρνης ξεσήκωσαν αντιδράσεις στον μουσουλμανικό κόσμο στον οποίο αναπτύχθηκε τάση βοήθειας προς την Τουρκία. Σε αυτό το πλαίσιο, η μεγαλύτερη βοήθεια δόθηκε από Ινδούς μουσουλμάνους που ζούσαν υπό βρετανική εκμετάλλευση. Οι δωρεές που συγκεντρώθηκαν στάλθηκαν στην Τουρκία μέσω της Ερυθράς Ημισελήνου (Hilal-i Ahmer).

Η βοήθεια που παρείχε η Σοβιετική Ένωση τόσο σε χρήμα όσο και σε όπλα και πυρομαχικά, παραδόθηκε στην Τουρκία μέσω της Μαύρης Θάλασσας και μέσω ξηράς από τον Καύκασο. Η Ιταλία, επίσης, κατά την αποχώρησή της από τα κατεχόμενα στην Ανατολία άφησε κάποια στρατιωτικά υλικά ως δωρεές πουλώντας ταυτόχρονα στρατιωτικό υλικό στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Αλλά και η Γαλλία άφησε κάποια εργαλεία και εξοπλισμό στους Τούρκους κατά την αποχώρηση της από τη ΝΑ Τουρκία μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Άγκυρας στις 20 Οκτωβρίου 1921. Επιπλέον, από αυτή την ημερομηνία και μετά, ήταν δυνατή η αγορά στρατιωτικού εξοπλισμού από τη Γαλλία.

2. 5. 5. Η μάχη του Σαγγάριου (23 Αυγούστου – 13 Σεπτεμβρίου 1921)

Οι δυνάμεις του ελληνικού στρατού, που εγκαταστάθηκαν στα δυτικά του ποταμού Σαγγάριου μετά τις μάχες στην Kütahya και το Eskişehir, αποτελούνταν από 120.000 στρατιώτες, 386 κανόνια, 2.768 πολυβόλα και 18 αεροπλάνα. Οι δυνάμεις του τουρκικού στρατού, που πήραν αμυντικό σχηματισμό στα ανατολικά του ποταμού Σαγγάριου, αποτελούνταν από 96.326 στρατιώτες, 196 κανόνια, 825 πολυβόλα και 2 αεροπλάνα.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έδωσε την εντολή στον ελληνικό στρατό, που είχε ολοκληρώσει την προετοιμασία του, λέγοντας: «Στην Άγκυρα!». Το πρωί της 23ης Αυγούστου 1921 ξεκίνησε η Μάχη του Σαγγάριου με την επίθεση του ελληνικού στρατού. Έγιναν σκληρές μάχες σε όλο το μέτωπο.

Σ. 84

Κατά τις μάχες που εκτείνονταν σε μέτωπο 100 χιλιομέτρων, το τουρκικό μέτωπο διασπάστηκε κατά τόπους και η κατεύθυνση του μετώπου στρεφόταν από την κατεύθυνση Βορράς-Νότος στην κατεύθυνση Ανατολή-Δύση. Όταν ακούστηκαν οι ήχοι των κανονιών από την Άγκυρα, οι ελληνικές μονάδες εμπροσθοφυλακής

ιππικού προχώρησαν μέχρι το Polatlı. Τότε, ο Γενικός Διοικητής Μουσταφά Κεμάλ έδωσε την εξής εντολή στον στρατό: «Δεν υπάρχει άμυνα γραμμής, υπάρχει άμυνα εδάφους και αυτό το έδαφος είναι ολόκληρη η χώρα. Κάθε σπιθαμή της γης της πατρίδας δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί αν δεν ποτιστεί με το αίμα των πολιτών...» (Εικόνα 2.25). Αν και οι τουρκικές θέσεις έσπασαν σε πολλά σημεία ακολουθώντας αυτή τη στρατηγική οι στρατιώτες επέμεναν στην υπεράσπιση κάθε περιοχής και πίσω από κάθε χαμένη γραμμή χαράσσονταν μια νέα γραμμή άμυνας

Η προέλαση του εχθρού επιβραδύνθηκε και σταμάτησε. Ο πόλεμος, που συνεχίστηκε για 22 ημέρες και 22 νύχτες, έληξε με τη νίκη του τουρκικού στρατού στις 13 Σεπτεμβρίου 1921. Στη νίκη αυτού του πολέμου, τον οποίο ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς περιέγραψε ως "Sakarya Melhame-i Kübra" [Η Μέγιστη Μάχη του Σαγγαρίου], συνέβαλαν όλοι οι στρατιώτες από τον κατώτερο έως τον υψηλότερο βαθμό. Όλοι έχουν μεγάλο μερίδιο, ειδικά ο Fevzi Paşa και ο Αρχιστράτηγος Μουσταφά Κεμάλ. Στην πρώτη γραμμή μαρτύρησαν 350 αξιωματικοί που ήταν εκεί για να ενθαρρύνουν τους στρατιώτες τους σε αυτόν τον πόλεμο. Για το λόγο αυτό, η μάχη του Σαγγαρίου ονομάζεται και "Πόλεμος των αξιωματικών" (Χάρτης 2.4), (Εικόνα 2.26).

Τελικά οι Έλληνες έχασαν την επιθετική τους δύναμη και πέρασαν στην άμυνα. Έτσι, η περίοδος αποχώρησης των Τούρκων, που ξεκίνησε μπροστά στη Βιέννη το 1683, έφτασε στο τέλος της. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1921, ο Μουσταφά Κεμάλ έλαβε με νόμο τον βαθμό του «Στρατάρχη» και τον τίτλο του «Γαζή», από τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας. Η νίκη του Σαγγαρίου είχε επίσης πολύ σημαντικές συνέπειες στην εξωτερική πολιτική καθώς υπογράφηκε η Συνθήκη του Kars με τις Δημοκρατίες του Καυκάσου και η Συνθήκη της Άγκυρας με τους Γάλλους.

Σ. 85

Συνθήκη του Kars (13 Οκτωβρίου 1921)

Η ήττα των Ελλήνων στο Σαγγάριο έφερε θετικές εξελίξεις στην εξωτερική πολιτική. Υπό την ηγεσία της Σοβιετικής Ρωσίας, εκπρόσωποι του Αζερμπαϊτζάν, της Γεωργίας και της Αρμενίας συγκεντρώθηκαν στο Καρς και οργάνωσαν μια διάσκεψη. Στο τέλος αυτής της διάσκεψης, υπό την προεδρία της κυβερνητικής αντιπροσωπείας της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας, υπογράφηκε η Συνθήκη του Kars στις 13

Οκτωβρίου 1921. Με αυτή τη Συνθήκη, το ζήτημα των συνόρων πήρε την τελική του μορφή ενώ τα μέρη αναγνώρισαν το ένα το άλλο.

Συνθήκη της Άγκυρας (20 Οκτωβρίου 1921)

Μετά τη νίκη της Μάχης του Σαγγάριου από τους Τούρκους, το ρήγμα μεταξύ των Δυνάμεων της Αντάντ διευρύνθηκε. Οι Γάλλοι ξεκίνησαν επαφές με τη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Η Συμφωνία της Άγκυρας υπογράφηκε στις 20 Οκτωβρίου 1921. Έτσι με την αναγνώριση της Τουρκίας από τη Γαλλία, έκλεισε και το Νότιο μέτωπο. Η Γαλλία ήταν το πρώτο από τα κατοχικά κράτη που αναγνώρισε τη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Σύμφωνα με τη συνθήκη, η Γαλλία θα εκκένωνε τα μέρη που κατείχε στην Ζικυρονα και τη ΝΑ Ανατολία και το Κάστρο Caber, όπου υπήρχε ο «Τάφος του Σουλεϊμάν Σαχ» στη Συρία, θα θεωρούνταν τουρκικό έδαφος. Οι περιοχές Iskenderun και Antakya (Hatay) θα παρέμεναν εντός των συνόρων της Συρίας υπό γαλλική εντολή, με ειδική διοίκηση όμως και επίσημη γλώσσα την τουρκική.

İtilaf devletleri nin Ateşkes Önerileri ve İç Politika Gelişmeleri [Προτάσεις ανακωχής των Συμμάχων Δυνάμεων και εξελίξεις στην εσωτερική πολιτική]

Μετά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού, οι Συμμαχικές Δυνάμεις άρχισαν να παίζουν το ρόλο του μεσολαβητή για να σταματήσουν τον πόλεμο μεταξύ των τουρκικών και ελληνικών δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτό παρουσίασαν στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση στις 22-26 Μαρτίου 1921 νέο σχέδιο ειρήνης στο οποίο είχαν συμπεριλάβει τη Σμύρνη και τη Θράκη. Ο Μουσταφά Κεμάλ απέρριψε τις προτάσεις τους επειδή περιείχαν διατάξεις που ήταν αντίθετες στην ανεξαρτησία του τουρκικού έθνους.

Μετά τη μάχη του Σαγγάριου, οι Έλληνες σκέφτηκαν να ιδρύσουν αυτόνομες και εξαρτημένες από την Ελλάδα κυβερνήσεις στη Δυτική Ανατολία, την οποία εξακολουθούσαν να κατέχουν. Για το σκοπό αυτό με τη βοήθεια των Άγγλων οργάνωσαν εκεί ισχυρή γραμμή άμυνας ενάντια στις επιθέσεις του τουρκικού στρατού. Στην έκθεσή του, ένας Βρετανός Αξιωματικός του Επιτελείου που εξέτασε τις ελληνικές θέσεις σε αυτή την περιοχή: είχε πει πως «Αν οι Τούρκοι μπορέσουν να καταλάβουν αυτές τις θέσεις σε τέσσερις ή πέντε μήνες, μπορούν να ισχυριστούν ότι τις κατέλαβαν σε μια μέρα».

Την ίδια ώρα που υπήρχαν τέτοιες εξελίξεις στην εξωτερική πολιτική, άρχιζε με πυρετώδεις ρυθμούς και η προσπάθεια να δοθεί το τελειωτικό χτύπημα στον ελληνικό στρατό. Τα όπλα εισάγονταν κρυφά στην Ανατολία από αποθήκες όπλων που βρίσκονταν σε μέρη που ελέγχονταν από τις Συμμαχικές Δυνάμεις, ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη. Στρατεύματα και όπλα μεταφέρονταν από το Ανατολικό και Νότιο στο Δυτικό Μέτωπο. Στρατιωτικό υλικό που αγοράστηκε από τη Ρωσία, την Ιταλία και τη Γαλλία επιχειρήθηκε να παραδοθεί στο μέτωπο αλλά λόγω έλλειψης οχημάτων και δρόμων, οι εργασίες προχωρούσαν με αργούς ρυθμούς.

Στο μεταξύ, η αντιπολίτευση εντάθηκε στη Βουλή και παρόλο που είχαν περάσει μήνες μετά τη Νίκη του Σαγγάριου, ακούγονταν επικρίσεις για το γιατί ο στρατός δεν επιτέθηκε και δεν έδιωξε τον εχθρό. Η απάντηση του Μουσταφά Κεμάλ ήταν: «...Μια επίθεση με μισή προετοιμασία και μισά μέτρα είναι χειρότερη από το να μην επιτίθεται καθόλου». Παρά τις δηλώσεις του, η Συνέλευση δεν παρέτεινε τη θητεία του ως Γενικού Διοικητή η οποία έληγε.

Σ.86

Μετά από αυτή την εξέλιξη, ο Μουσταφά Κεμάλ ήρθε στη Συνέλευση στις 6 Μαΐου 1922 και απάντησε στις επικρίσεις της αντιπολίτευσης λέγοντας: «Ο Γενικός Διοικητής δεν υφίσταται εδώ και δύο μέρες. Αυτή τη στιγμή ο στρατός είναι χωρίς διοικητή και αν συνεχίσω να διοικώ τον στρατό, διοικώ παράνομα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας στο κοινοβούλιο, θα έπρεπε να αποχωρήσω αμέσως από τη διοίκηση. Ενημέρωσα την κυβέρνηση ότι η θέση μου ως Γενικός Διοικητής έλαβε τέλος. Ήμουν όμως αντιμέτωπος με την υποχρέωση να μην προκαλέσω ανεπανόρθωτη καταστροφή. Ο στρατός μας, που βρισκόταν μπροστά στον εχθρό, δεν μπορούσε να μείνει ακέφαλος. Γι' αυτό και δεν το έκανα, δεν μπορώ και δεν θα τον αφήσω», είπε. Στην ψηφοφορία που έγινε αμέσως μετά την ομιλία του Μουσταφά Κεμάλ, παρατάθηκε η θητεία του με 177 ψήφους υπέρ, 11 κατά και 15 αποχές.

2. 5. 6. Η Μεγάλη Επίθεση και η μάχη του Αρχιστρατήγου (26-30 Αυγούστου 1922)

Η επίθεση ξεκίνησε στις 05:30 το πρωί της 26ης Αυγούστου 1922 με τα πυρά του τουρκικού πυροβολικού. Ο Μουσταφά Κεμάλ καθοδηγούσε τον πόλεμο από το Kocatepe. Έκπληκτοι από αυτή την ξαφνική επίθεση, οι Έλληνες άρχισαν να

υποχωρούν. Στις 27 Αυγούστου ο τουρκικός στρατός μπήκε στο Afyon. «Αν οι Τούρκοι διώξουν τους Έλληνες στρατιώτες που κατέχουν αυτές τις θέσεις σε τέσσερις ή πέντε μήνες, μπορούν να ισχυριστούν ότι τους πήραν σε μια μέρα». Σε αντίθεση με αυτή την αναφορά ενός Βρετανού αξιωματικού, οι Τούρκοι στρατιώτες χρειάστηκαν λίγες ώρες για να καταλάβουν αυτά τα μέρη. Ο ελληνικός στρατός υποχώρησε στο Dumlupinar.

Στις 30 Αυγούστου οι 200.000 στρατιώτες του ελληνικού στρατού περικυκλώθηκαν στο Dumlupinar. Ο Γενικός Διοικητής Μουσταφά Κεμάλ (Εικόνα 2.29) ανέλαβε προσωπικά τη διοίκηση της μάχης που διεξήχθη εδώ και το μεγαλύτερο μέρος του εχθρού καταστράφηκε από τον τουρκικό στρατό. Για το λόγο αυτό, αυτός ο πόλεμος στο Dumlupinar ονομάστηκε «Μάχη του Ανώτατου Διοικητή». Τα υπολείμματα του ηττημένου ελληνικού στρατού άρχισαν να υποχωρούν γρήγορα προς τη Σμύρνη και καθώς έφευγαν έκαιγαν τουρκικά χωριά και άνθρωποι σφαγιάζονταν.

Ο Μουσταφά Κεμάλ στο χωριό στο χωριό Çal, όπου ίδρυσε το αρχηγείο του, αξιολόγησε την κατάσταση με τους διοικητές του στρατού και την 1η Σεπτεμβρίου έδωσε την περίφημη εντολή που έμεινε στην ιστορία: «Στρατιώτες! Ο πρώτος σας στόχος είναι η Μεσόγειος, Εμπρός!». Τούρκοι στρατιώτες μπήκαν στη Σμύρνη το πρωί της 9ης Σεπτεμβρίου 1922 και η τουρκική σημαία άρχισε να κυματίζει ξανά, μετά από τέσσερα χρόνια, στο Kadifekale. Στις 11 Σεπτεμβρίου, απελευθερώθηκε η Προύσα και στις 18 Σεπτεμβρίου η Δυτική Ανατολία καθαρίστηκε πλήρως από τον εχθρό. Μετά από πρόταση του Γενικού Διοικητή, ο Fevzi Ραζαέλαβε τον βαθμό του Στρατάρχη λόγω των εξαιρετικών υπηρεσιών του.

Σ. 87

2.6 Mudanyadan Lozan'a/ Από τα Μουδανιά στη Λωζάννη

Mudanya ateşkes anlaşması [Συμφωνία Ανακωχής Μουδανιών]

Μετά την απελευθέρωση της Δυτικής Ανατολίας από την ελληνική κατοχή, ήρθε η ώρα να απελευθερωθεί η Θράκη. Ωστόσο, η περιοχή των Στενών ήταν υπό τον έλεγχο των Συμμαχικών Δυνάμεων. Όταν οι τουρκικές στρατιωτικές μονάδες άρχισαν να κατευθύνονται προς τα Στενά, οι Ιταλοί και οι Γάλλοι απέσυραν τα στρατεύματά τους από το Çanakkale και το İzmit, αφήνοντας τους Βρετανούς μόνους. Η Αγγλία, που δεν

ήθελε να εγκαταλείψει τους Έλληνες, δεν βρήκε την υποστήριξη που ήθελε από τις αποικίες της και αναγκάστηκε να καθίσει στο τραπέζι για ειρηνευτικές συνομιλίες με τους Τούρκους.

Στις 3 Οκτωβρίου 1921, ο διοικητής του Δυτικού Μετώπου İsmet Paşa συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για την κατάπαυση του πυρός στα Μουδανιά εκπροσωπώντας τη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση και προήδρευσε της διάσκεψης. Στις διαπραγματεύσεις, ο στρατηγός Harrington εκπροσωπούσε την Αγγλία εκ μέρους των Συμμαχικών Δυνάμεων, ο στρατηγός Charpy εκπροσωπούσε τη Γαλλία και ο στρατηγός Monbelli εκπροσωπούσε την Ιταλία, αλλά από την πλευρά της Ελλάδας δεν συμμετείχε κανείς. Ο Έλληνας εκπρόσωπος, ο στρατηγός Μαζαράκης, κρατούνταν σε ένα πλοίο και την Ελλάδα εκπροσώπησε η Αγγλία. Μετά από μια εβδομάδα σκληρών διαπραγματεύσεων, στις 11 Οκτωβρίου 1922, υπογράφηκε η **Συμφωνία** Κατάπαυσης του πυρός των **Μουδανίων** που αποτελούνταν από 14 άρθρα.

Με αυτή τη συμφωνία, η Κωνσταντινούπολη και η Ανατολική Θράκη απελευθερώθηκαν χωρίς πόλεμο και έτσι ολοκληρώθηκε η στρατιωτική φάση του Εθνικού Αγώνα. Η πολιτική της Βρετανίας στην Ανατολική Μεσόγειο χρεοκόπησε και ο υποστηριζόμενος από την Ελλάδα πρωθυπουργός της Βρετανίας Lloyd George αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Επιπλέον, οι Δυνάμεις της Αντάντ αποδέχθηκαν το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κι αυτό διότι τη Συμφωνία Κατάπαυσης του πυρός των Μουδανίων την υπέγραψαν με την TBMM και αποδέχτηκαν την παράδοση της Κωνσταντινούπολης επίσης στην κυβέρνηση της TBMM.

2. 6. 1. Barış Konferansı İçin Yapılan Hazırlıklar/Προετοιμασίες για την Διάσκεψη Ειρήνης

Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός στα Μουδανιά, ήρθε η ώρα για τις ειρηνευτικές συνομιλίες. Αν και ο Μουσταφά Κεμάλ Πασάς πρότεινε την πόλη της Σμύρνης για τις διαπραγματεύσεις, η πρόταση αυτή δεν έγινε δεκτή. Αποφασίστηκε οι συνομιλίες να διεξαχθούν στην πόλη Λωζάννη της Ελβετίας που ήταν ουδέτερη χώρα.

Όταν οι Συμμαχικές Δυνάμεις κάλεσαν την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης να εκπροσωπήσει την τουρκική πλευρά στη Διάσκεψη Ειρήνης της Λωζάννης, σε αντίδραση η Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας κατήγγειλε το Σουλτανάτο και με αυτό τον τρόπο τερματίστηκε η πολιτική ύπαρξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τώρα, η κυβέρνηση της TBMM παρέμενε ο μοναδικός εκπρόσωπος της τουρκικής πλευράς στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις.

Το παιχνίδι των Συμμαχικών δυνάμεων χάλασε για άλλη μια φορά. Λόγω της επιτυχίας του στις διαπραγματεύσεις στην Ανακωχή στα Μουδανιά, ο διοικητής του Δυτικού Μετώπου İsmet Paşa τοποθετήθηκε στη θέση του Υπουργού Εξωτερικών και επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας στις ειρηνευτικές συνομιλίες της Λωζάννης. Στην αντιπροσωπεία που αποτελούνταν από 33 άτομα δόθηκε πριν την αναχώρησή τους μια σύντομη οδηγία: Να μην υπαναχωρήσουν στην απόφαση να μην γίνουν δεκτές οι διομολογήσεις και στο θέμα της μη παραχώρησης γης στους Αρμένιους.

Η Διάσκεψη ξεκίνησε στις 20 Νοεμβρίου 1922 αλλά ουσιαστικά οι ειρηνευτικές συνομιλίες ξεκίνησαν στις 21 Νοεμβρίου στη μεγάλη αίθουσα του ξενοδοχείου Ouchy (Uşi). Αντιπρόσωποι της κυβέρνησης της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ιαπωνίας, της Ρουμανίας, της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας παρευρέθηκαν σε αυτό το συνέδριο. Κατά τη συζήτηση των θεμάτων που σχετίζονται με τα Στενά, στη διάσκεψη συμμετείχαν επίσης εκπρόσωποι της Σοβιετικής Ένωσης και της Βουλγαρίας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συμμετείχαν μόνο ως παρατηρητής.

Η Διάσκεψη Ειρήνης της Λωζάννης έγινε το σκληρό πολύ σκληρών συζητήσεων. Γιατί εκεί δεν έπρεπε να συζητηθεί μόνο ο τουρκοελληνικός πόλεμος αλλά και να λυθούν περίπλοκα προβλήματα που χρονολογούνταν από αιώνες καθώς είχαν να κάνουν με τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας της οποίας η ύπαρξη είχε πλέον περάσει στην ιστορία. Η Διάσκεψη σταμάτησε στις 4 Φεβρουαρίου του 1923 χωρίς κανένα αποτέλεσμα.

Λίγο μετά την ατελέσφορη κατάληξη των διαπραγματεύσεων (στη Λωζάννη), πραγματοποιήθηκε στις 17 Φεβρουαρίου 1923 το Τουρκικό Οικονομικό Συνέδριο.

Στο συνέδριο πάρθηκε η απόφαση της πλήρους ανεξαρτησίας στην οικονομία και δόθηκε για άλλη μια φορά το μήνυμα ότι δεν θα γίνουν δεκτές διομολογήσεις. Αποφασίστηκε ότι θα εφαρμοστεί ένα φιλελεύθερο μοντέλο στην οικονομία και αυτή η απόφαση της Τουρκίας να στραφεί σε ένα φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα δημιούργησε θετική εντύπωση στα δυτικά κράτη.

Με σημείωμα που δόθηκε στις Συμμαχικές Δυνάμεις στις 8 Μαρτίου, η Τουρκία ανακοίνωνε το σχέδιό της που περιλάμβανε όρους για την ειρήνη. Κατόπιν, άρχισε στις 23 Απριλίου 1923 η δεύτερη φάση των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων της Λωζάννης. Μετά από τρεις μήνες δύσκολων διαπραγματεύσεων, ο Ismet Paşa υπέγραψε τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης στις 24 Ιουλίου 1923 και ο Μουσταφά Κεμάλ τού έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα. Η υπογραφή της **Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης** ανακοινώθηκε με 101 κανονιοβολισμούς και άρχισαν τα πανηγύρια και οι γιορτές σε όλη τη χώρα. Τελικά, επιτεύχθηκε η ειρήνη που για χρόνια λαχταρούσε το τουρκικό έθνος.

Lozan Barış Anlaşması / Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923)

Η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης είναι οργανωμένη σε 143 άρθρα και 4 ενότητες. Τα σημαντικά άρθρα της συνθήκης είναι τα εξής:

1. Σύνορα

α) Ελληνικά σύνορα: Ο ποταμός Meriç (Έβρος) θα είναι τα τουρκοελληνικά σύνορα. Η Bozcaada, η Gökçeada και το νησί Τανζαν [Ιμβρος, Τένεδος και νήσος Λαγουσών] θα παραμείνουν στην Τουρκία και τα ελληνικά νησιά που βρίσκονται κοντά στις ακτές του Αιγαίου της Τουρκίας θα είναι αποστρατικοποιημένα.

β) Σύνορα Συρίας: Ως βάση θα ληφθούν τα σύνορα που καθορίζονται στη Συμφωνία της Άγκυρας που υπεγράφη με τη Γαλλία στις 20 Οκτωβρίου 1921.

Σ. 89

γ) Ιρακινά σύνορα: Λόγω του ζητήματος της Μοσούλης, τα ιρακινά σύνορα δεν μπόρεσαν να καθοριστούν στη Λωζάννη. Αποφασίστηκε να αφεθεί το θέμα σε διμερείς συνομιλίες μεταξύ Τουρκίας και Αγγλίας.

2. **Στενά:** Τα Στενά (των Δαρδανελίων) θα τα διαχειρίζεται διεθνής επιτροπή υπό την προεδρία της Τουρκίας. Η Τουρκία δεν θα έχει στρατεύματα και στις δύο πλευρές των Στενών.

3. **Διομολογήσεις:** Θα καταργηθούν τα δικαστικά, οικονομικά, διοικητικά και οικονομικά προνόμια που περιλάμβαναν οι διομολογήσεις.

4. **Χρέη:** Τα οθωμανικά χρέη θα μοιραστούν μεταξύ των κρατών που αποχώρησαν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και της Τουρκίας. Τα χρέη που πέφτουν στο μερίδιο της Τουρκίας θα αποπληρωθούν με δόσεις.

5. **Μειονότητες:** Θα είναι Τούρκοι πολίτες και θα υπόκεινται στους τουρκικούς νόμους.

6. **Ανταλλαγή πληθυσμών:** Οι Έλληνες που κατοικούν στην Κωνσταντινούπολη και οι Τούρκοι που ζουν στη Δυτική Θράκη θα παραμείνουν στις θέσεις τους ενώ όλοι οι άλλοι θα ανταλλάγουν.

7. **Ελληνικό Πατριαρχείο Φαναρίου:** Θα βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη, αλλά δεν θα έχει οικουμενικό χαρακτήρα.

8. **Πολεμική αποζημίωση:** Η Ελλάδα θα δώσει το Karaağas, που βρίσκεται πέρα από τον ποταμό Έβρο, στην Τουρκία ως αντάλλαγμα για τις ζημιές που προκάλεσε.

Με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, η ύπαρξη και η ανεξαρτησία του νέου Τουρκικού Κράτους έγινε δεκτή από ολόκληρο τον κόσμο. Η Συνθήκη των Σεβρών χάθηκε στην ιστορία. Ενώ οι συμφωνίες που υπογράφηκαν στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου έχασαν την ισχύ τους σε σύντομο χρονικό διάστημα, η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης εξακολουθεί να ισχύει. Το γεγονός αυτό είναι αποκαλυπτικό της επιτυχίας της τουρκικής διπλωματίας καθώς το Misak-ı Milli -Εθνικό Σύμφωνο υλοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό και επιτεύχθηκε πλήρης ανεξαρτησία.

Σ.90

Η ευρωπαϊκή πολιτική αιώνων, που συνοψίζεται στην απομάκρυνση των Τούρκων από την Ευρώπη, χρεοκόπησε στη Λωζάννη. Η Συνθήκη των Σεβρών, η οποία περιλάμβανε το διαμοιρασμό της Ανατολίας, έχασε επίσης την ισχύ της. Αξιολογώντας την Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, ο διάσημος Βρετανός ιστορικός Α. Τοντμπι (Tonbi) έγραψε ότι «Τα τουρκικά αιτήματα για σχεδόν κάθε θέμα έγιναν

αποδεκτά από τους Συμμάχους στη Λωζάννη ... Ήταν θαύμα που ένα ηττημένο, κατακερματισμένο έθνος σηκώθηκε από τα ερείπια, αντιμετώπισε τα μεγαλύτερα έθνη του κόσμου επί ίσοις όροις και εκπλήρωσε κάθε επιθυμία του». Βλέποντας πώς ερμηνεύτηκε η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης ο Βενιζέλος, ο οποίος υπέγραψε τη συμφωνία για λογαριασμό της Ελλάδας, εξέφρασε τα συναισθήματά του ως «βαθιά μελαγχολία και θλίψη».

Στη ψηφοφορία που διεξήχθη στις 23 Αυγούστου 1923, η Ολομέλεια της δεύτερης κοινοβουλευτικής περιόδου της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης ενέκρινε τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης με 213 ψήφους υπέρ έναντι 14 κατά. Στις 6 Οκτωβρίου 1923 οι δυνάμεις κατοχής εγκατέλειψαν την Κωνσταντινούπολη και μετά την αποχώρησή τους μπήκε στην Κωνσταντινούπολη ο τακτικός στρατός. Ωστόσο, επειδή τα άλλα εμπλεκόμενα κράτη καθυστέρησαν να την επικυρώσουν, η Συνθήκη μπόρεσε να τεθεί σε ισχύ μόνο στις 6 Αυγούστου 1924.

Με τη Συνθήκη των Σεβρών που είχε υπογραφεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στις 10 Αυγούστου 1920, είχαν δημιουργηθεί ζώνες αγγλικής, γαλλικής και ιταλικής επιρροής στην Ανατολία, ενώ η περιοχή της Σμύρνης και η Θράκη είχαν δοθεί στην Ελλάδα. Επιπλέον, στα εδάφη της Ανατολικής Ανατολίας είχε ιδρυθεί ένα Αρμενικό Κράτος, ενώ ένα τμήμα της Κεντρικής Ανατολίας και η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αφέθηκαν στους Τούρκους. Οι πολίτες από τις μειονότητες, που θα έμεναν εντός αυτών των νέων συνόρων, θα είχαν επίσης ευρεία δικαιώματα υπό την εγγύηση των Συμμαχικών Δυνάμεων. Επιπλέον, οι διομολογήσεις, που περιλάμβαναν δικαστικά, οικονομικά και οικονομικά προνόμια που έβλαπταν την πολιτική κυριαρχία του Οθωμανικού Κράτους, προβλέπονταν να επεκταθούν περαιτέρω.

Η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση ενημέρωσε τις Συμμαχικές Δυνάμεις ότι δεν αναγνώριζε τη Συνθήκη των Σεβρών και αφαίρεσε, ως προδότες, την ιθαγένεια εκείνων που είχαν υπογράψει τη Συνθήκη. Μετά από άλλα τρία χρόνια αιματηρών αγώνων, η Συνθήκη των Σεβρών παρέμεινε μια ανεφάρμοστη συνθήκη. Οι εχθροί εκδιώχθηκαν από τη χώρα, και η σημερινή Τουρκία κατέκτησε σε πολύ μεγάλο βαθμό τα σύνορα που προέβλεπε το Εθνικό Σύμφωνο. Με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης που υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923 αυτή η κατάσταση έγινε αποδεκτή διεθνώς και το τουρκικό κράτος απαλλαγμένο από όλους τους πολιτικούς, οικονομικούς και

νομικούς περιορισμούς πήρε τη σεβαστή του θέση ως ένα πλήρως ανεξάρτητο κράτος.

Bilgi-Yorum [Γνωρίζω]

 Bilgi-Yorum

Yukarıdaki fotoğraflarda yer alan askerlerin hissedebilecekleri duyguları yorumlayınız.

95

Σχολιάστε τα αισθήματα που μπορεί να νοιώθουν οι φαντάροι στις παραπάνω φωτογραφίες

Σ.139

4. 2. 1. Σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης, τα δύο βασικά προβλήματα που ήταν καθοριστικά στις τουρκοελληνικές σχέσεις ήταν η ανταλλαγή πληθυσμών

και το ζήτημα του Πατριαρχείου. Με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης αποφασίστηκε η ανταλλαγή των Ελλήνων στην Τουρκία και των Τούρκων στην Ελλάδα, εξαιρουμένων των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και των Τούρκων της Δυτικής Θράκης εφόσον είχαν εγκατασταθεί στις περιοχές αυτές πριν από τη Συνθήκη ανακωχής του Μούδρου το 1918. Ωστόσο, η Ελλάδα ήθελε να αφήσει όσο το δυνατόν περισσότερους Έλληνες στην Κωνσταντινούπολη. Για το σκοπό αυτό, θέλοντας να κρατήσει στην Κωνσταντινούπολη κάθε Έλληνα που ήρθε εκεί έστω και προσωρινά, ήθελε κατά τις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης της Λωζάννης να συμπεριλάβει στους μη ανταλλάξιμους όλους τους Έλληνες που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη, ακόμα και αυτούς που είχαν προσωρινά έρθει πριν τις 30 Οκτωβρίου 1918, θεωρώντας τους κατοίκους. Η Τουρκία από την άλλη πλευρά δήλωσε ότι ο όρος «εγκατεστημένος» θα ισχύει μόνο για όσους διαμένουν μόνιμα στην Κωνσταντινούπολη. Η Ελλάδα επίσης ήθελε να συμπεριλάβει στην ανταλλαγή τους Τούρκους της Δυτικής Θράκης ισχυριζόμενη ότι αυτοί ήρθαν στην περιοχή κατά τους Βαλκανικούς πολέμους. Το ζήτημα των Etabli (εγκατεστημένων) μεταφέρθηκε στην Κοινωνία των Εθνών, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Την εποχή που βρισκόμασταν στα πρόθυρα ενός νέου πολέμου με την Ελλάδα, με συμφωνία που υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 10 Ιουνίου 1930, συμφωνήθηκε όλοι οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και όλοι οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης να θεωρούνται «εγκατεστημένοι» ανεξάρτητα από την ημερομηνία εγκατάστασή τους στις περιοχές αυτές. Ο κίνδυνος που εγκυμονούσε η επιθετική και επεκτατική πολιτική της φασιστικής κυβέρνησης που ιδρύθηκε υπό την ηγεσία του Μουσολίνι στην Ιταλία είχε αντίκτυπο στην υπογραφή της τουρκοελληνικής συμφωνίας.

Ένα άλλο πρόβλημα που επηρεάζει τις τουρκοελληνικές σχέσεις μετά τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης είναι το ζήτημα του Πατριαρχείου. Ο Κωνσταντίνος Αράπογλου, ο οποίος εξελέγη Πατριάρχης το 1924, είχε γεννηθεί στην Προύσα και είχε έρθει στην Κωνσταντινούπολη το 1921 και ως εκ τούτου θα έπρεπε να ενταχθεί στους ανταλλασσόμενους. Η Τουρκία αντιτάχθηκε στην εκλογή ενώ η Ελλάδα προσπαθούσε να παραπέμψει το ζήτημα στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Τουρκία δήλωσε πως το ζήτημα του Πατριαρχείου ήταν ένα εσωτερικό ζήτημα και ως εκ τούτου δεν θα επέτρεπε καμιά ανάμιξη στις εσωτερικές της υποθέσεις. Μπροστά

στην αποφασιστική στάση της Τουρκίας ο Κωνσταντίνος Αράπογλου παραιτήθηκε και στη θέση του εξελέγη ο Βασίλειος Γεωργιάδης που δεν υπόκειτο σε ανταλλαγή. Σε αυτή τη διαδικασία, δόθηκε το μήνυμα πως το Πατριαρχείο υπόκειται στους τουρκικούς νόμους, ότι δεν αναγνωρίζεται ο οικουμενικός του χαρακτήρας και ότι κανείς δεν μπορεί να παρεμβαίνει στις εσωτερικές υποθέσεις της Τουρκίας για θρησκευτικά ζητήματα.

Μετά την επίλυση του προβλήματος της ανταλλαγής πληθυσμών, ο Έλληνας πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος επισκέφθηκε την Τουρκία και υπογράφηκε η Συνθήκη Φιλίας, Ουδετερότητας, Συμφιλίωσης και Διαιτησίας στις 30 Οκτωβρίου 1930. Το 1934 ο Βενιζέλος πρότεινε τον Ατατούρκ για το Νόμπελ Ειρήνης. Έτσι, αναπτύχθηκαν σχέσεις φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, σχέσεις που συνεχίστηκαν μέχρι την εμφάνιση του Κυπριακού ζητήματος το 1950.

Επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού Βενιζέλου στην Τουρκία

Ο Έλληνας πρωθυπουργός Βενιζέλος και ο υπουργός Εξωτερικών Μιχαλακόπουλος έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη στις 26 Οκτωβρίου 1930. Ο Βενιζέλος και ο Μιχαλακόπουλος, που αναχώρησαν για την Άγκυρα με ειδικό τρένο έγιναν δεκτοί με επίσημη τελετή στις 27 Οκτωβρίου. Οι τουρκοελληνικές σχέσεις, που είχαν ιστορία πολέμων, άρχισαν να μετατρέπονται σε φιλία. Η Συνθήκη Φιλίας, Ουδετερότητας, Συμφιλίωσης και Διαιτησίας υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 30 Οκτωβρίου 1930.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, ο Πρωθυπουργός İsmet İnönü έκανε μια ευχαριστήρια ομιλία στο συμπόσιο που πραγματοποιήθηκε στο Ankara Palas στις 27 Οκτωβρίου 1930. Μιλώντας στην ίδια γιορτή, ο Βενιζέλος είπε ότι ήρθαν στην Άγκυρα και άπλωσαν το χέρι φιλίας, ότι ξεκίνησαν να συνεργαστούν με τους Τούρκους με εγκάρδια φιλία, ότι μπορούν να ενωθούν για να εδραιώσουν τα θεμέλια της βαλκανικής και ακόμη και της ευρωπαϊκής ειρήνης και ότι ήταν αισιόδοξος για μια βαλκανική ένωση. Ο Ατατούρκ και ο Ελευθέριος Βενιζέλος δήλωσαν επίσης ότι θα ήταν ωφέλιμο για τα δύο γειτονικά κράτη να ζουν φιλικά και όχι εχθρικά.

Ahmet Eyicil, Η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας στην εποχή του Ατατούρκ, σελ. 344-345.